

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Akvilės Avulytės,
V kurso, privatinės teisės: civilinės ir verslo teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Bendrovių teisės skaitmeninimo galimybės Lietuvoje
Possibilities of Company Law Digitization in Lithuania**

Vadovas: partnerystės doc. Gintautas Bartkus

Recenzentas: doc. dr. Paulius Miliauskas

Vilnius
2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe analizuojamos skaitmeninimo priemonės, kurios yra ar galėtų būti taikomos Lietuvos bendrovių teisėje. Siekiant atskleisti, kokios yra bendrovių teisės skaitmeninimo galimybės skirtingais bendrovės veikos etapais Lietuvoje, vertinamos tiek pagrindinės 2019 m. birželio 20 d. priimtos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2019/1151 dėl skaitmeninių priemonių ir procesų, naudojamų taikant bendrovių teisės aktus, nuostatos, tiek ir priemonės, kurios nepatenka į šios direktyvos taikymo sritį (virtuali buveinė, priemonės, taikomos bendrovės ir akcininkų tarpusavio santykiuose, bei virsmo technologijos).

Pagrindiniai žodžiai: bendrovių teisė, skaitmeninimas, komunikacija elektroninių ryšių priemonėmis, virsmo technologijos.

This master thesis provides analysis of digitalization tools that are or might be applicable in Lithuanian company law. Aiming to reveal the possibilities of digitalization in company law throughout the different stages of company's lifecycle in Lithuania, both the main provisions of the Directive (EU) 2019/1151 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 as regards the use of digital tools and processes in company law and the tools that do not fall under the scope of this directive (i.e. virtual registered office, tools applicable between a company and its shareholders, and disruptive technologies) have been examined.

Keywords: company law, digitalization, electronic communication, disruptive technology.

TURINYS

ĮVADAS	2
1. BENDROVIŲ TEISĖS SKAITMENINIMO SAMPRATA IR RAIDA LIETUVOJE7	
1.1. Bendrovių teisės skaitmeninimo samprata	7
1.2. Bendrovių teisės skaitmeninimo raida Lietuvoje	9
2. BENDROVIŲ TEISĖS SKAITMENINIMO PRIEMONĖS BENDROVĖS STEIGIMO ETAPE	13
2.1. Bendrovių ir filialų steigimas elektroniniu būdu.....	13
2.2. Virtuali buveinė.....	19
3. BENDROVIŲ TEISĖS SKAITMENINIMO PRIEMONĖS BENDROVĖS VEIKLOS LAIKOTARPIU.....	23
3.1. Visuotinio akcininkų susirinkimo organizavimas nuotoliniu būdu.....	23
3.2. Informacijos perdavimas elektroninių ryšių priemonėmis.....	30
3.2.1. Komunikacija tarp bendrovės ir valstybės	30
3.2.2. Komunikacija tarp bendrovės ir akcininkų	33
4. VIRSMO TECHNOLOGIJŲ GALIMA ĮTAKA BENDROVIŲ TEISEI	38
4.1. Blokų grandinės technologija ir bendrovių teisė.....	39
4.2. Dirbtinis intelektas ir bendrovių teisė	44
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	50
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	52
SANTRAUKA	68
SUMMARY	69

IVADAS

Nagrinėjamos temos aktualumas. Apie skaitmeninimą ir ketvirtosios pramonės revoliucijos sukeltus pokyčius įvairiose srityse šiandien diskutuojama itin plačiai. Ir nors epiteto „skaitmeninis“ vartojimas bei poreikio daugelį procesų skaitmeninti bei perkelti į elektroninę erdvę pabrėžimas tiek viešajame, tiek ir privačiame sektoriuje vieniems gali pasirodyti perdėtas, tačiau neabejotina viena – pasaulis kasdien sparčiai žengia skaitmeniniu keliu pirmyn ir tradiciniai sprendimo būdai ilgainiui nebeatliepia nei technologinės raidos sąlygotų besikeičiančių poreikių, nei galimybių. Ne išimtis ir bendrovių teisė. Nenuostabu, kad prieš kelis dešimtmečius kuriant teisinių taisykles iš esmės buvo neįmanoma numatyti, kaip sparčiai keisis komunikavimo priemonės ar kokią įtaką bendrovių teisėje galės turėti rinkas iš esmės sudrebinę virsmo technologijos. Atitinkamai, visa tai lemia poreikį kalbėti apie lankstesnę bei verslo subjektų poreikius ir šiandieninę technologinę pažangą atitinkantį reguliavimą, kuris netaptų kliūtimi be pakankamo pagrindo riboti skaitmeninių priemonių naudojimą bendrovių teisėje.

Poreikis bendrovių teisei reaguoti į šiandienio skaitmeninio pasaulio poreikius ir galimybes suvoktas ne tik nacionaliniu lygiu. 2018 m. balandžio 25 d. Europos Komisija paskelbė vadinamąjį bendrovių teisės paketą, kurį sudarė du pasiūlymai dėl direktyvų, iš dalies keičiančių Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. birželio 14 d. direktyvą (ES) 2017/1132 dėl tam tikrų bendrovių teisės aspektų (Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. birželio 14 d. direktyva...) (toliau – **Kodifikuota direktyva**). Pirmasis iš pasiūlymų buvo susijęs su skaitmeninių priemonių ir procesų naudojimu per visą bendrovės veiklos laikotarpį, be kita ko, siekiant sudaryti sąlygas bendrovėms plėtoti veiklą tokioje teisinėje ir administracinėje aplinkoje, kuri būtų palanki augimui ir pritaikyta naujiems ekonominiams ir socialiniams iššūkiams atremti globaliame skaitmeniniame pasaulyje (Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos..., 2018). Atitinkamai, 2019 m. birželio 20 d. buvo priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/1151 dėl skaitmeninių priemonių ir procesų, naudojamų taikant bendrovių teisės aktus (Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 20 d. direktyva...) (toliau – **Direktyva**). Nors kai kurie su bendrovių teisės skaitmeninimu susiję aspektai buvo paliesti jau ir anksčiau priimtuose Europos Sąjungos (toliau – **ES**) teisės aktuose, tačiau Direktyva – vienas pirmųjų teisės aktas ES bendrovių teisės srityje, skirtas konkrečiai skaitmeninimo klausimams reglamentuoti. Šiame kontekste pažymėtina, kad ir švelniosios teisės šaltiniuose taip pat jau galime pastebėti skaitmeninimo įtaką bendrovių teisėje. Pavyzdžiui, Europos modeliniame bendrovių akte (angl. *European Model Companies Act*, toliau – **EMCA**) rekomenduojamas kuo platesnis informacinių technologijų naudojimas (EMCA, 2017,

p. 17). Be to, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijoje 2018 m. taip pat buvo inicijuotos apskrito stalo diskusijos apie blokų grandinės technologijos įtaką bendrovių valdysenoje G20/EBPO bendrovių valdysenos principų (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2015) taikymo kontekste (žr. Akgiray, 2019, p. 3).

Ir vis dėlto naujų technologijų naudojimas ir skaitmeninimo procesų plėtra ne tik atveria naujas galimybes, bet kartu kelia ir naujus iššūkius. Pastebėtina, kad pastaruoju metu doktrinoje jau pradėta diskutuoti ir, pavyzdžiui, apie skaitmeninę bendrovių atsakomybę (ang. *corporate digital responsibility*) (pavyzdžiui, Herden *et al.*, 2021; Lobschat *et al.*, 2021) bei bendrovių skaitmeninį piktnaudžiavimą (angl. *digital abuse of companies*) (Moslein, 2019b). Atitinkamai, nors šiandien dažniau vis dar kalbama apie tai, kokios yra skaitmeninimo galimybės, platesnis pritaikymas bendrovių teisėje bei teikiama nauda, ne mažiau svarbu apie tai kalbėti ir siekiant geriau suprasti atskirų skaitmeninimo priemonių veikimo principus ir esmę, kad būtų galima tinkamai ir laiku identifikuoti susijusias rizikas. Tai reikšminga ne tik įstatymų leidėjui apsisprendžiant, kaip ir kokia apimtimi šie klausimai turėtų būti reglamentuojami teisės aktuose, tačiau taip pat ir patiems verslo subjektams priimant sprendimus dėl atitinkamų skaitmeninių priemonių naudojimo bendrovės veikloje.

Darbo tikslas. Šio magistro darbo tikslas yra įvertinti bendrovių teisės skaitmeninimo priemones, kurios yra taikomos ar galėtų būti taikomos skirtingais bendrovės veiklos etapais Lietuvoje, bei nustatyti, ar šiuo metu Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas sudaro pakankamas prielaidas jų taikymui.

Atsižvelgiant į darbo apimties ribojimus, pagrindinis dėmesys bus skiriamas skaitmeninimo priemonių analizei uždaryjū akcinių bendrovių atžvilgiu, atskirai tik pažymint kai kuriuos ypatumus, susijusius su akcinėmis bendrovėmis¹ (daugiausia šio darbo 3.2.1 ir 4.1 dalyse). Tyrimo tikslais pasirinktos uždarnosios akcinės bendrovės atsižvelgiant į tai, kad šios teisinės formos bendrovės apskritai sudaro didžiąją dalį visų Lietuvoje veikiančių ūkio subjektų². Atitinkamai, tai lemia poreikį analizuoti, kokiomis skaitmeninimo priemonėmis, tikėtina, dažniausiai gali būti naudojamosi praktikoje. Be to, ir pastarosios iniciatyvos ES mastu bendrovių teisės skaitmeninimo srityje (*inter alia* Direktyvos priėmimas) buvo daugiausia nukreiptos į mažas ir vidutines įmones (žr.

¹ Be to, kai kurie iš šiame darbe nagrinėjamų klausimų nepasižymi didesniais ypatumais akcinių bendrovių atžvilgiu, todėl yra aktualūs ir šioms bendrovėms (pavyzdžiui, virtuali buveinė, dirbtinis intelektas).

² Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2021 m. pradžioje uždarnosios akcinės bendrovės sudarė kiek daugiau nei 64 proc. visų Lietuvoje veikiančių ūkio subjektų, palyginti su akcinėmis bendrovėmis, sudarančiomis tik kiek daugiau nei 0,2 proc. visų Lietuvoje veikiančių ūkio subjektų (Lietuvos statistikos departamentas, 2021a).

Direktyvos preambulės 8, 18 konstatuojamąsias dalis, pasiūlymo dėl Direktyvos aiškinamąjį memorandumą (Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos..., 2018)³.

Darbo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai:

1. Atskleisti bendrovių teisės skaitmeninimo sampratos problematiką ir nustatyti, kokios pagrindinės skaitmeninimo priemonės, taikytinos uždarųjų akcinių bendrovių atžvilgiu, iki šiol buvo įtvirtintos Lietuvos bendrovių teisėje;
2. Išanalizuoti ir įvertinti skaitmeninimo priemones, taikytinas steigimo etape, nustatant, kokius pokyčius Direktyvos įgyvendinimas lems bendrovių ir filialų steigimui elektroniniu būdu, bei vertinant virtualios buveinės įteisinimo galimybes Lietuvoje;
3. Išanalizuoti ir įvertinti skaitmeninimo priemones, taikytinas bendrovės veiklos laikotarpiu: bendrovės komunikacijos su valstybe (atsižvelgiant į Direktyvoje nustatytus reikalavimus) ir bendrovės komunikacijos su akcininkais pagrindinius aspektus;
4. Išnagrinėti, kokios yra dviejų virsmo technologijų – blokų grandinės technologijos ir dirbtinio intelekto – pritaikymo bendrovių teisėje galimybės, ir nustatyti, kokiems klausimams spręsti bendrovių teisėje jos gali būti pasitelktos.

Objektas. Šio magistro darbo objektas – skaitmeninimo priemonės Lietuvos bendrovių teisėje. Pirmojoje dalyje atskleidus bendrovių teisės sampratos problematiką bei nustatčius, kokios skaitmeninimo priemonės iki šiol buvo taikomos Lietuvos bendrovių teisėje, toliau apsiribojama konkrečių skaitmeninimo priemonių analize. Antrojoje dalyje analizuojami bendrovių ir filialų steigimo elektroniniu būdu ypatumai Direktyvos nuostatų kontekste bei aptariamas pasiūlymas sudaryti galimybes kaip alternatyvą fizinei buveinei pasirinkti virtualią buveinę. Trečiojoje dalyje dėmesys skiriamas dalyvavimo ir balsavimo visuotiniame akcininkų susirinkime nuotoliniu būdu klausimams bei vertinama, kokius pokyčius lems Direktyvos nuostatų įgyvendinimas registruotinių bendrovės dokumentų ir informacijos pateikimo elektroniniu būdu srityje. Trečiojoje dalyje taip pat nagrinėjamas skaitmeninimo priemonių taikymo bendrovės ir akcininkų tarpusavio santykiuose klausimas, daugiausia dėmesio skiriant informavimui apie šaukiamą visuotinį akcininkų susirinkimą. Ketvirtojoje dalyje siekiama atskleisti, kokiose bendrovių teisės srityse gali būti naudojamos dvi virsmo technologijos – blokų grandinės technologija ir dirbtinis intelektas.

Tyrimo metodai. Rengiant šį magistro darbą naudoti šie tyrimo metodai:

³ Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2021 m. pradžioje uždarosios akcinės bendrovės sudarė beveik 80 proc. visų Lietuvoje veikiančių mažų ir vidutinių įmonių (Lietuvos statistikos departamentas, 2021b).

1. Dokumentų analizės. Šis metodas naudojamas analizuojant įvairius rašytinius šaltinius, siekiant išsiaiškinti ir atskleisti atskirų bendrovių teisės skaitmeninimo priemonių esmę, teisės doktrinoje pateikiamą jų vertinimą ir kylančią su jų taikymu susijusią problematiką.
2. Teleologinis. Teleologinis metodas pasitelktas siekiant išsiaiškinti teisės aktų (tiek Direktyvos, tiek ir nacionalinių teisės aktų) priėmimo priežastis, tikslus bei aplinkybes. Šio metodo taikymas buvo ypač svarbus nustatant, kodėl ir kokios skaitmeninimo priemonės buvo įtvirtintos uždaryjū akcinių bendrovių atžvilgiu Lietuvoje (1.2 dalis), vertinant Direktyvos nuostatų įgyvendinimo nacionalinėje teisėje aspektus (2.1 ir 3.2.1 dalys) ir virtualios buveinės įteisinimo galimybes (2.2 dalis).
3. Sisteminis. Šis metodas naudojamas Direktyvos, nacionalinių teisės aktų, jų parengiamųjų dokumentų, teisės doktrinos atstovų pozicijų bei kitų rašytinių šaltinių analizei, siekiant visapusiškai ištirti ir įvertinti atskiras skaitmeninimo priemones, taikytinas bendrovių teisėje.
4. Aprašomasis. Aprašomasis metodas naudojamas siekiant atskleisti esminius šiame darbe nagrinėtų bendrovių teisės skaitmeninimo priemonių požymius. Tai svarbu tiek siekiant suprasti atskirų skaitmeninimo priemonių pritaikymo bendrovių teisėje galimybes, tiek ir reikalinga tinkamai įvertinti jų savitumo sąlygotus teisinio reguliavimo ypatumus ir taikymo praktikoje problematiką.
5. Lyginamasis. Lyginamojo metodo pagalba buvo tiriami atskirų bendrovių teisės skaitmeninimo priemonių reglamentavimo ypatumai užsienio valstybėse (ypač 3.1 ir 3.2.2 dalyse).

Darbo originalumas. Lietuvoje bendrovių teisės doktrinos atstovų darbuose bendrovių teisės skaitmeninimo klausimai iki šiol nebuvo plačiai analizuoti. Atskiri klausimai buvo aptarti keliuose V. Bitės ir G. Gumuliauskienės, darbuose (daugiausia nagrinėjant uždaryjū akcinių bendrovių teisinio reglamentavimo raidą) (Bitė, 2014; Bitė, Gumuliauskienė, 2015), kai kurie technologijų iššūkių bendrovių grupėse klausimai yra aptarti E. Bakanausko (Bakanauskas, 2019). Virsmo technologijų taikymo bendrovių teisėje klausimai, autorės žiniomis, iki šiol nebuvo keliami Lietuvos teisės doktrinos atstovų darbuose. Pažymėtina, kad užsienio autorių darbuose bendrovių teisės skaitmeninimo klausimai pastaruoju metu nagrinėjami vis plačiau, ypač pastebėtinai diskusijų suaktyvėjimas ES bendrovių teisės kontekste ryšium su Neformalios bendrovių teisės ekspertų grupės (angl. *The Informal Company Law Expert Group*, toliau – **ICLEG**) 2016 m. parengtos ataskaitos dėl bendrovių teisės skaitmeninimo (ICLEG, 2016; toliau –

ICLEG ataskaita) paskelbimu ir Direktyvos priėmimu. Be to, pastaraisiais metais vis plačiau nagrinėjama ir virsmo technologijų (ypač dirbtinio intelekto ir blokų grandinės technologijos) galima įtaka ir jų pritaikymas bendrovių teisėje. Nepaisant to, šis magistro darbas nuo nagrinėtos teisės doktrinos iš esmės išsiskiria pagrindinių bendrovių teisės skaitmeninimo aspektų analize visų pirma Lietuvos bendrovių teisės kontekste.

Kai kurie su nagrinėjama tema susiję klausimai taip pat buvo analizuoti keliuose magistro darbuose: 2018 m. parengtame Mykolo Romerio universiteto studento R. Bakšio magistro darbe „Digitalisation of Company Law: Trends and Future Opportunities“, taip pat siauresniu aspektu atsispindi ir Vytauto Didžiojo universiteto studento L. Lipnicko 2019 m. parengtame magistro darbe „Ar įmonės privalo turėti fizinę buveinę?“. Vis dėlto, nors šiuose magistro darbuose atskirai trumpai paminėti ir kai kurie su Lietuvos bendrovių teise susiję klausimai, abu jie nebuvo skirti konkrečiai Lietuvos bendrovių teisės skaitmeninimo klausimams nagrinėti, be to, parengti iki Direktyvos priėmimo. Taip pat iš esmės skiriasi šiame magistro darbe keliamas tikslas bei uždaviniai, naudojami šaltiniai, daugiau dėmesio skiriama teisės doktrinos analizei.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame magistro darbe daug dėmesio skiriama ES (ypač Direktyvos) ir nacionalinių teisės aktų, susijusių su bendrovių teisės skaitmeninimu, analizei, taip pat atsižvelgiama į parengtus teisės aktų projektus, kurie šio magistro darbo rengimo metu dar nebuvo priimti. Siekiant geriau suprasti ir atskleisti teisės aktų bei jų projektų svarstymo ir priėmimo aplinkybes bei tikslus, taip pat naudojami ir teisės aktų parengiamieji dokumentai (daugiausia aiškinamieji raštai). Be to, minėta, jog atskirų klausimų atskleidimui taip pat pasitelkta lyginamoji analizė, vertinant užsienio valstybėse galiojančią teisinę reguliavimą atskirų skaitmeninimo priemonių atžvilgiu (daugiausia Danijos Karalystėje, Jungtinėje Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystėje (toliau – **Jungtinė Karalystė**), Estijos Respublikoje, Latvijos Respublikoje).

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisės doktrinoje šiame darbe nagrinėjami klausimai iki šiol nebuvo plačiau nagrinėti, daugiausia analizuojamos ir vertinamos užsienio autorių pozicijos įvairiais bendrovių teisės skaitmeninimo klausimais (F. Moslein, S. Omlor, A. Bartolacelli, A. Lafarre ir C. Van der Elst, D. Yermack, J. Armour ir H. Eidenmuller ir kt. autorių darbai). Svarbiu šaltiniu nagrinėjamai temai yra ir minėta ICLEG ataskaita. Teismų praktika naudojama tik atskirų klausimų vertinimui ir iliustravimui. Be to, siekiant tinkamai atskleisti kai kuriuos iš nagrinėtų klausimų bei pagrįsti tam tikrus teiginius, šiame darbe taip pat daromos nuorodos į atitinkamų institucijų interneto svetainėse paskelbtus oficialius pranešimus, ataskaitas ir pan.

1. BENDROVIŲ TEISĖS SKAITMENINIMO SAMPRATA IR RAIDA LIETUVOJE

1.1. Bendrovių teisės skaitmeninimo samprata

Bendrovių teisės skaitmeninimo sampratos klausimai pradėti kelti ryšium su Europos Komisijos pateiktu pasiūlymu dėl Direktyvos ir Direktyvos priėmimu. Nors pripažįstama, kad skaitmeninimas nėra teisinė sąvoka (pavyzdžiui, Benlloch, 2018, p. 52), dėl jos apibrėžties bendrovių teisės kontekste nuomonės išsiskiria.

Diskusijų dėl bendrovių teisės skaitmeninimo sampratos doktrinoje kilo iš esmės po to, kai buvo paskelbta ICLEG ataskaita. Skaitmeninimas joje apibrėžiamas kaip reiškiantis komunikaciją elektroninėmis priemonėmis raštu ar garsu, taigi ši sąvoka yra susijusi su komunikacija elektroniniu būdu, įskaitant informacijos perdavimą ir jos saugojimą elektroniniu būdu bei elektroninę prieigą ir paiešką (ICLEG, 2016, p. 6). Panašaus požiūrio laikomasi ir V. Knapp tyrime, atliktame Europos Parlamento Teisės reikalų komiteto prašymu, kuriame taip pat pagrindinis dėmesys skiriamas ir yra kalbama apie asmenų, bendrovių ir institucijų susižinojimą tarpusavyje ir informacijos perdavimą elektroninėmis priemonėmis (Knapp, 2016, p. 7). Pažymėtina, kad analogiška ar turinio požiūriu tapačia ICLEG pateiktam apibrėžimui sąvoka vadovaujasi ir kituose ES mastu atliktuose tyrimuose ir analizėse bendrovių teisės skaitmeninimo srityje (žr. Optimity Advisors and Tipik Legal, 2018, p. 16; Everis, 2018, p. 10). Nors kai kurie iš autorių, nagrinėjusių su bendrovių teisės skaitmeninimu susijusius klausimus, taip pat iš esmės pritaria ir vadovaujasi minėta ICLEG pateikta samprata (pavyzdžiui, Bregeš, Jakupak, 2017, p. 95; Benlloch, 2018, p. 52), tačiau galima sutikti ir kritišką jos vertinimą. Teigiama, kad tiek ir Direktyvoje, tiek ir pastarosiose ES mastu vykstančiose diskusijose bendrovių teisės srityje vadovaujasi pernelyg siauru požiūriu, apribojant skaitmeninimą tik komunikacija naudojantis elektroninėmis priemonėmis (Moslein, 2017, p. 4; Moslein, 2019a, p. 5; taip pat Verbrugh, 2020, p. 4). Tiesa, autoriai, kritiškai pasisakantys dėl ICLEG ataskaitoje pateiktos ir ES bendrovių teisės kontekste šiuo metu paprastai vartotos skaitmeninimo apibrėžties, patys neformuoja ir nepateikia savo siūlomos sampratos, nurodydami tik minėtos sąvokos nepakankamumo ir ribotumo priežastis. Anot F. Moslein, skaitmeninimas turi daug daugiau aspektų, nei kad yra diskutuojama, o apsiribojimas tik komunikacija elektroninių ryšių priemonėmis neišvengiamai lemia kitų technologijų keliamų iššūkių ignoravimą (Moslein, 2017, p. 4). Toks ribotas požiūris, šio autoriaus nuomone, galėtų būti pateisinamas tik tuo atveju, jeigu kiti skaitmenizacijos reiškiniai neturėtų jokios įtakos bendrovių teisei (Moslein, 2019a, p. 5). Atitinkamai, atkreipiamas dėmesys į poreikį vertinti algoritmų, dirbtinio

intelekto, skaitmeninių platformų, blokų grandinės technologijos ir kitų technologijų galimą įtaką bendrovių teisei (Moslein, 2019a, p. 5). Be to, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kai kurie autoriai apie skaitmeninimą bendrovių teisėje kalba išimtinai tik šių naujų technologijų kontekste (pavyzdžiui, Armour *et al.*, 2018, p. 7; Fenwick, Vermeulen, 2019a, p. 1-2).

Manytina, kad bendruoju požiūriu bendrovių teisės skaitmeninimo samprata turėtų būti apibrėžiama plačiau, ne tik kaip apimanti komunikaciją elektroninių ryšių priemonių pagalba, bet apskritai įvairių technologijų galimą pritaikymą bendrovių teisėje. Tokią poziciją būtų galima pagrįsti tuo, jog informacijos perdavimą tarp subjektų (*inter alia* tiek vidiniuose santykiuose tarp bendrovės ir akcininkų, tiek ir išoriniuose, t. y. santykiuose su trečiaisiais asmenimis) elektroniniu būdu galima laikyti viena iš pagrindinių šios koncepcijos dalių, tačiau kita ne ką mažiau svarbi ir šiuo metu vis dar tebesivystanti dalis yra susijusi su naujų technologijų naudojimu bendrovės veikloje. Atitinkamai, galimas pastarųjų pritaikymas taip pat turėtų patekti į bendrovių teisės skaitmeninimo sampratą. Vis dėlto neatmestina, jog tiek ICLEG pateikta samprata, tiek ir ryšium su Direktyvos priėmimu susiję diskusijos bendrovių teisės srityje buvo apribotos ne siekiant pateikti šiandien aktualią bendrovių teisės skaitmeninimo sąvoką, o apibrėžti tuometinių teisėkūros iniciatyvų, susijusių su realiu ir savalaikiu atitinkamų priemonių įgyvendinimu ES mastu, ir diskusijų objektą, apskritai neatmetant kitų technologijų panaudojimo bendrovių teisėje, tačiau paliekant tai tolimesnėms diskusijoms⁴.

Šiame kontekste taip pat pažymėtina, kad minėtos sampratos apibrėžties problematika taip pat yra sąlygota tiek spartaus esamų technologijų tobulėjimo, tiek ir naujų technologijų atsiradimo. Manytina, kad pernelyg siauriai ją apibrėžus ar siekiant apimti (įvardinti) tam tikras konkrečias skaitmeninimo priemones ir procesus, kyla rizika, jog tokia sąvoka ilgainiui taip pat praras aktualumą, nes nebeapims visų bendrovių teisei galinčių daryti įtaką naujų technologijų. Atsižvelgiant į tai, būtų tikslinga šios sąvokos nesieti su konkrečių technologijų įvardinimu, t. y. sąvoka turėtų išlikti neutrali konkrečių technologijų požiūriu, kas taip pat atitiktų ir vieną iš ICLEG pateiktų bendrųjų principų (ICLEG, 2016, p. 13).

⁴ Pažymėtina, kad Europos Komisija jau nurodo teiksianti papildomas konsultacijas ir vertinsianti papildomų bendrovių teisės priemonių poreikį, kad būtų sudarytos palankesnės sąlygos mažųjų ir vidutinių įmonių tarpvalstybinei ir veiklos plėtrai, bei kalba apie virsmo technologijų naudojimą bendrovių veikloje (Europos Komisijos 2020 m. kovo 10 d. komunikatas...). Be to, prieš Direktyvos priėmimą dar viename ES mastu atliktame tyrime dėl teisinių ir praktinių kliūčių skaitmeninių priemonių naudojimui tarp bendrovės ir akcininkų, be kita ko, užsiminta ir apie kitų technologijų plėtrą, pavyzdžiui, blokų grandinės technologijos, dirbtinio intelekto, virtualios realybės, kurios, kaip nurodoma, gali šioje srityje turėti platesnį poveikį, tačiau šiuo metu nėra tokios išvystytos ir plačiai taikomos (Ernst and Young, 2018, p. 12).

Aiškumo dėlei paminėtina ir tai, kad žodžiai „skaitmeninti“ ir „skaitmenizuoti“ lietuvių kalboje pastaruoju metu nebelaikytini sinonimais ir vartotini kaip turintys skirtingą reikšmę: veiksmažodis skaitmeninti labiau vartojamas tada, kai kalbama apie objekto pavertimą skaitmeniniu, o veiksmažodis skaitmenizuoti tada, kai kalbama apie sistemos pavertimą skaitmenine, elektroninių procesų naudojimą, informacinių technologijų taikymą (Valstybinė lietuvių kalbos komisija...). Nepaisant to, šio darbo tikslais skaitmeninimo sąvoka bus vartojama platesne reikšme, kaip apimanti ir procesus pasitelkiant įvairias technologines priemones.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad nepriklausomai nuo Direktyvos priėmimo aplinkybių ir ja siektų tikslų, bendrovių teisės skaitmeninimo samprata bendruoju požiūriu turėtų būti aiškinama plačiau, t. y. kaip apimanti ne tik komunikaciją elektroninių ryšių priemonėmis, bet ir kitų technologijų⁵ pritaikymą bendrovės veikloje.

1.2. Bendrovių teisės skaitmeninimo raida Lietuvoje

Skaitmeninimo priemonių taikymas Lietuvos bendrovių teisėje nėra visiškai naujiena. Vienos iš jų buvo įtvirtintos derinant nacionalinį teisinį reguliavimą su iš ES teisės aktų kylančiais reikalavimais, kitos – nacionalinio įstatymų leidėjo iniciatyva. Teisingumo dėlei pažymėtina, kad vis dėlto ES teisė numato ir, atitinkamai, nacionaliniu lygiu šiuo metu įgyvendinta daugiau priemonių, susijusių su akcinėmis bendrovėmis, kurių akcijomis leista prekiauti viešai. Šio darbo tikslais toliau apžvelgtinos pagrindinės priemonės, įgyvendintos uždaryjū akcinių bendrovių atžvilgiu.

Reikšmingų naujovių šioje srityje buvo numatyta 2009 m. liepos 17 d. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, 2000; toliau – **ABĮ**) pakeitimais (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 1, 4..., 2009). Visų pirma, įgyvendinant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2007/36/EB dėl naudojimosi tam tikromis akcininkų teisėmis bendrovėse, kurių akcijos įtrauktos į prekybą reguliuojamoje rinkoje (Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. liepos 11 d. direktyva...) (toliau – **Direktyva 2007/36/EB**), ABĮ buvo įtvirtinta galimybė balsuoti ir dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime elektroninių ryšių priemonėmis (jei bendrovė sudarys galimybę). ABĮ 25 str. 3 ir 4 d. taip pat papildytos nuostatomis, numatant, kad siūlymai dėl visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkės pildymo ir nauji sprendimų projektai gali būti teikiami tiek raštu, tiek elektroninių ryšių

⁵ Šiame magistro darbe jos įvardijamos kaip virsmo technologijos (žr. šio darbo 4 dalį).

priemonėmis⁶. Antra, ABĮ papildytas nuostatomis, kuriomis remiantis valdybos ir stebėtojų tarybos nariai turi teisę savo valią dėl jų kompetencijai priskirtų sprendimų išreikšti taip pat ir balsuodami elektroninių ryšių priemonėmis. Trečia, siekiant sumažinti su uždarujų akcinių bendrovių steigimu ir registravimu susijusią administracinę naštą ir pagerinti verslo sąlygas (Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, 2009a), ABĮ numatyta, kad bendrovės pavyzdines steigimo akto ir steigimo sutarties formas, taip pat pavyzdinius įstatus tvirtina Lietuvos Respublikos Vyriausybė (toliau – **Vyriausybė**) ar jos įgaliota institucija, taip sudarant teisinę prielaidą uždarujų akcinių bendrovių steigimui elektroniniu būdu⁷. Nors pavyzdiniai steigimo dokumentai buvo patvirtinti dar 2009 m. lapkričio 18 d. (Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2009 m. lapkričio 18 d. įsakymas...), tačiau reali galimybė steigimo dokumentus teikti elektroniniu būdu atsirado tik nuo 2010 m. lapkričio 3 d. Juridinių asmenų registro (toliau – **JAR**) tvarkytojui įdiegus informacinę sistemą (Bitė, 2014, p. 167; Valstybės įmonė Registrų centras (toliau – **Registrų centras**), 2010). Be to, pažymėtina, kad iš pradžių elektroniniu būdu buvo galima įsteigti tik vienintelio steigėjo steigiamas bendroves. Pavyzdinė steigiamosios sutarties forma buvo patvirtinta kiek vėliau, 2010 m. gruodžio 16 d. (Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2010 m. gruodžio 16 d. įsakymas...), o atitinkamos funkcinės galimybės steigti neribotą skaičių steigėjų turinčias uždarąsias akcines bendroves atsirado tik nuo 2011 m. rugpjūčio 2 d. (Registrų centras, 2011)⁸.

Kita svarbi dalis pakeitimų šioje srityje buvo daugiausia susiję su dokumentų ir duomenų pateikimo ir su tuo susijusių paslaugų perkėlimu į elektroninę erdvę. Pažymėtina, kad reikalavimas valstybėms narėms užtikrinti galimybę tam tikrus dokumentus ir duomenis pateikti elektroninėmis priemonėmis taip pat buvo numatytas ir ES teisės aktuose (Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. rugsėjo 16 d. direktyva...⁹). Ilgainiui tobulinant JAR tvarkytojo naudojamą informacinę sistemą, palaipsniui buvo sudaryta galimybė elektroniniu būdu naudotis vis daugiau paslaugų: dar 2010 m., prieš atsirandant galimybei uždarąsias akcines bendroves steigti elektroniniu būdu, pradėta teikti juridinių asmenų pavadinimų rezervavimo elektroniniu būdu paslauga, sudaryta

⁶ Nors abiem atvejais šios Direktyvoje 2007/36/EB numatytos nuostatos susijusios tik su akcinėmis bendrovėmis, kurių akcijomis leista prekiauti reguliuojamoje rinkoje, analogiška galimybė ABĮ buvo nustatyta taip pat ir uždarujų akcinių bendrovių atžvilgiu.

⁷ Pažymėtina, kad šiuo metu yra galimybė elektroniniu būdu steigti ne tik uždarąsias akcines bendroves, bet ir kitų teisinių formų juridinius asmenis, kurių atžvilgiu yra patvirtinti pavyzdiniai steigimo dokumentai, *inter alia* individualias įmones, mažąsias bendrijas, viešąsias įstaigas, asociacijas bei labdaros ir paramos fondus.

⁸ Atkreiptinas dėmesys, kad steigiant uždarąsias akcines bendroves elektroniniu būdu taikomos tam tikros sąlygos ir apribojimai, numatyti Juridinių asmenų registro nuostatų (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas...; toliau – **JAR nuostatai**) 46, 61, 68 p.

⁹ Šiuo metu – Kodifikuota direktyva.

galimybė viešus pranešimas skelbti JAR tvarkytojo leidžiamame tam skirtame elektroniniame leidinyje¹⁰ (Registrų centro 2010 m. veiklos ataskaita, p. 65-66). 2011 m. atsirado galimybė elektroniniu būdu teikti tam tikrus juridinių asmenų duomenų pakeitimus (buveinės, kontaktinių duomenų) (Registrų centro 2011 m. veiklos ataskaita, p. 38). 2012 m. buvo parengtos programinės priemonės, leidžiančios elektroniniu būdu teikti pakeistus duomenis ir dokumentus, tokius kaip pavyzdiniai steigimo dokumentai, teisinis statusas, kolegialius valdymo organų narius ir kt. (Registrų centro 2012 m. veiklos ataskaita, p. 32). Pažymėtina, kad JAR tvarkytojo elektroniniu būdu teikiamų paslaugų atsiranda vis daugiau, tokiu būdu sudarant sąlygas greitesnei ir paprastesnei bendrovių komunikacijai su JAR tvarkytoju, išviešinant teisės aktų reikalaujamus dokumentus ir kitą informaciją.

2013 m. lapkričio 14 d. ABĮ pakeitimais, įsigaliojusiais 2014 m. sausio 1 d., buvo pakeista uždaryjū akcinių bendrovių akcininkų registravimo tvarka, numatant, kad duomenys apie uždaryjū akcinių bendrovių akcininkus, išskyrus atvejus, kai uždarosios akcinės bendrovės akcininkas yra vienas asmuo¹¹, pateikiami Juridinių asmenų dalyvių informacinės sistemos (toliau – **JADIS**) tvarkytojui (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo..., 2013). Nuo 2014 m. rugpjūčio įdiegus JADIS, duomenys apie uždaryjū akcinių bendrovių akcininkus yra teikiami tik elektroniniu būdu.

Šios temos kontekste taip pat paminėtini ir pastaraisiais metais priimti teisės aktų pakeitimai. 2021 m. kovo 23 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas (Lietuvos Respublikos notariato įstatymo..., 2020), kuriuo sudarytos teisinės prielaidos notarinių veiksmų atlikimui nuotoliniu būdu. Nors minėti įstatymo pakeitimai nėra tiesiogiai susiję vien tik su bendrovių teisės srityje atliekamais svarbiais notariniiais veiksmais, čia neabejotinai turės reikšmės. Be kita ko, pavyzdžiui, bus sudarytos galimybės tvirtinti bendrovės steigimo dokumentus bei jų pakeitimus, akcijų pirkimo-pardavimo sutartis, kurių sudarymui numatyta privaloma notarinė forma (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000 (toliau – **CK**), 1.74 str. 1 d. 3 p.), ir elektroninėje erdvėje.

Iš to, kas išdėstyta aukščiau, galima daryti kelias išvadas: pirma, visos iki šiol Lietuvoje įtvirtintos skaitmeninio priemonės bendrovių teisės srityje uždaryjū akcinių

¹⁰ Atsižvelgiant į šiuolaikinių informacinių technologijų suteikiamas galimybes bei visuomenės informavimo priemonių progresą (Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, 2009b), ABĮ tokia galimybė įtvirtinta 2009 m. gruodžio 15 d. ABĮ pakeitimais, įsigaliojusiais 2010 m. kovo 1 d., papildžius ABĮ 4 str. 4 d. (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 2, 4..., 2009).

¹¹ Pastaroji nuostata buvo pakeista 2017 m. liepos 12 d. ABĮ pakeitimo ir papildymo įstatymu, nebedarant išimties dėl duomenų teikimo JADIS ir tais atvejais, kai uždarojoje akcinėje bendrovėje yra vienintelis akcininkas (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo..., 2017).

bendrovių atžvilgiu yra susijusios su skaitmeninimu siauresniaja prasme ir apima tik komunikacijos elektroninių ryšių priemonėmis aspektus; antra, didelė dalis svarbių pakeitimų šioje srityje buvo susiję su išoriniais bendrovės santykiais, t. y. bendrovės santykiais su valstybės institucijomis (konkrečiai – JAR tvarkytoju), užtikrinant galimybes atitinkamus dokumentus ir informaciją teikti elektroniniu būdu; trečia, skaitmeninimo priemonių ir procesų raidą lemia ne tik ES teisės aktų įgyvendinimas, bet ir nacionalinio įstatymų leidėjo iniciatyva šioje srityje.

2. BENDROVIŲ TEISĖS SKAITMENINIMO PRIEMONĖS BENDROVĖS STEIGIMO ETAPE

2.1. Bendrovių ir filialų steigimas elektroniniu būdu

Bendrovių steigimas elektroniniu būdu¹², kuris būtų prieinamas visiems ES piliečiams bet kurioje ES valstybėje narėje, – viena esminių Direktyva siekiamų įgyvendinti priemonių. Iki Direktyvos priėmimo ES mastu nebuvo bendrovių steigimą elektroniniu būdu reglamentuojančių teisės aktų¹³, o praktika valstybėse narėse buvo labai įvairi. Be to, ne visose iš jų šis klausimais buvo sprendžiamas ir nacionaliniu lygiu: pavyzdžiui, bendrovių steigimas elektroniniu būdu buvo numatytas tik 17 valstybių narių (Everis, 2018, p. 66), o kitose bendrovės steigimas buvo galimas tik asmeniškai atvykus į registravimo veiksmus atliekančias kompetentingas institucijas ar kreipiantis į kitus kompetentingus asmenis (pavyzdžiui, notarus) (Bregėš, Jakupak, 2019, p. 125).

Nors Direktyva siūlomi sprendimai, kurie, kaip tikimasi, padės sumažinti su bendrovių steigimu susijusias išlaidas ir laiko sąnaudas, tačiau ja nesiekama sukurti procedūrų, kad bendrovė būtų įsteigiama „vienu paspaudimu“ (Royo-Villanova, 2020, p. 224). Pagrindinis tikslas yra sudaryti galimybes bendroves steigti vien internetu, t. y., kad asmenims nereikėtų asmeniškai atvykti į jokią instituciją, pas jokią asmenį ar į jokią įstaigą, o visi tam reikalingi dokumentai ir kita informacija galėtų būti pateikiami elektroniniu būdu (Kodifikuotos direktyvos 13g str. 1 d.). Kita vertus, nors įpareigojimas valstybėms narėms nustatyti procedūras, nereikalaujančias asmenų atvykimo, yra pakankamai griežtas, tačiau tai nereiškia, kad valstybės narės negali reikalauti asmeninio tiesioginio asmens bendravimo su kompetentingomis institucijomis (Royo-Villanova, 2020, p. 224). Pavyzdžiui, gali būti taikoma papildoma elektroninė tapatybės, veiksnio ir teisėtumo kontrolė, *inter alia* galinti apimti vaizdo konferencijas, kitus internetinius būdus garso ir vaizdo ryšiui tikruoju laiku užtikrinti (Direktyvos preambulės 22 konstatuojamoji dalis).

Kaip buvo minėta šio darbo 1.2 dalyje, galimybė uždarysias akcines bendroves steigti elektroniniu būdu Lietuvoje buvo sudaryta dar prieš dešimtmetį. Šios priemonės efektyvumas (taip pat vertinant kartu su galimybe elektroniniu būdu steigti ir kai kurių kitų teisinių formų juridinius asmenis) akivaizdus – remiantis Registrų centro pateikiama

¹² Atsižvelgiant į tai, kad Direktyvoje vartojamos „steigimo internetu“ ir „dokumentų ir informacijos teikimo internetu“ sąvokos, o nacionaliniuose teisės aktuose atitinkami veiksmai įvardijami kaip atliekami „elektroniniu būdu“ (žr. JAR nuostatus), toliau šie terminai vartojami kaip sinonimai.

¹³ Vis dėlto Direktyva – ne pirmoji iniciatyva, susijusi su bandymu ES teisės aktais numatyti galimybę juridinius asmenis steigti elektroniniu būdu – Europos Komisijos pasiūlyme dėl direktyvos dėl vienanarių privačių ribotos atsakomybės bendrovių (*Societas Unius Personae*) taip pat buvo numatyta pastarųjų registracija elektroniniu būdu, naudojantis šabloniniais steigimo dokumentais (Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos..., 2014). Šis pasiūlymas Europos Komisijos vėliau buvo atšauktas.

informacija, net apie 90 procentų visų naujai steigiamų juridinių asmenų yra įregistruojami elektroninėmis priemonėmis (Registrų centras, 2020b). Nepaisant sėkmingos Lietuvos patirties šioje srityje, šiuo metu galiojantis reguliavimas nevisiškai atitinka Direktyvos reikalavimus. Dalies Direktyvos nuostatų įgyvendinimui¹⁴ skirtų įstatymų projektai¹⁵ buvo parengti dar 2020 m. antroje pusėje, tačiau šio magistro darbo rengimo metu teisėkūros procedūros dar nebuvo baigtos. Kita reikšminga Direktyvos nuostatų dalis perkeliama į JAR nuostatus, kurių projektas buvo parengtas 2021 m. vasario mėn. (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo..., 2021).

Vertinant Direktyvos įgyvendinimą Lietuvoje, visų pirma paminėtina, jog, kaip matyti iš minėtų teisės aktų projektų, Lietuvoje nuspręsta pasinaudoti abiem Direktyvos leidžiamomis išimtimis: šios procedūros nebus vykdomos Kodifikuotos direktyvos IIA priede neįtrauktų bendrovių atžvilgiu (t. y. akcinių bendrovių) (Kodifikuotos direktyvos 13g str. 1 d.) bei uždaryjū akcinių bendrovių steigimas internetu nebus galimas tais atvejais, kai įstatinis kapitalas apmokamas nepiniginiu įnašu (Kodifikuotos direktyvos 13g str. 4 d. d) p.). Tačiau šių Direktyvos išimčių taikymas jokių pasikeitimų, lyginant su dabartiniu reguliavimu, nelems, nes ir iki šiol bendrovių steigimui elektroniniu būdu Lietuvoje buvo taikomi tokie patys apribojimai (JAR nuostatų 46 p.).

Vienas diskutuotinų klausimų yra šablonų¹⁶ (bendrovės steigimo dokumentų pavyzdžių) naudojimo privalomumas. Direktyva valstybės narės įpareigojamos registracijos portaluose arba interneto svetainėse, prie kurių prisijungiama per bendruosius skaitmeninius vartus, bent viena oficialiąją ES kalba, kurią suprastų kuo daugiau tarpvalstybinių naudotojų, pateikti bendrovių steigimo šablonus ir užtikrinti, kad jais būtų galima naudotis vykdant steigimo procedūrą internetu (Kodifikuotos direktyvos 13h str.). Vertinant parengtus teisės aktų projektus, šiuo požiūriu JAR nuostatų 46 p. ir bendrovių steigimo elektroniniu būdu praktika turėtų likti nepakitusi – viena iš uždaryjū akcinių bendrovių steigimo elektroniniu būdu sąlygų išlieka reikalavimas naudotis pavyzdiniais steigimo dokumentais (toks sprendimas yra akivaizdus atsižvelgiant į tai, kad tokiu atveju steigimo dokumentų teisėtumo notaras nevertina). Vis dėlto, autorės nuomone, sistemiškai vertinant Direktyvos preambulės 18 konstatuojamąją dalį kartu su

¹⁴ Direktyvos nuostatos į nacionalinę teisę turi būti perkeltos iki 2021 m. rugpjūčio 1 d., su tam tikromis išimtimis dėl kelių nuostatų (Direktyvos 2 str. 2 d.), kurioms numatytas vėlesnis įgyvendinimo terminas – 2023 m. rugpjūčio 1 d.

¹⁵ Yra parengti: (i) Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo (Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo..., 2020); (ii) Lietuvos Respublikos juridinių asmenų registro įstatymo (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų registro..., 2020); (iii) Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso..., 2020) pakeitimo įstatymų projektai.

¹⁶ Direktyvoje vartojama „šablonų“ sąvoka toliau šiame darbe vartojama kaip sinonimas kartu su nacionalinėje teisėje vartojamu „pavyzdinių steigimo dokumentų“ atitikmeniu.

Kodifikuotos direktyvos 13g str. 7 d., 13h str., taip pat atsižvelgiant į Direktyvos 3 str. 4 d., Direktyva ne įpareigoja valstybes nares steigimo internetu procedūras vykdyti tik tais atvejais, kai pareiškėjai naudojami Direktyvoje nurodytais šablonais, o, priešingai, suteikia teisę pareiškėjui pasirinkti, ar jais naudotis¹⁷ (tai ypač atsispindi minėtoje Direktyvos preambulės 18 konstatuojamojoje dalyje¹⁸), kartu atsižvelgiant į tikslą, kurio siekta Direktyvos nuostatomis dėl šablonų – supaprastinti steigimo procesą. Be to, Direktyvoje nėra *expressis verbis* numatyta ir bendrovių steigimo internetu procedūrų netaikymo išimties tais atvejais, kai pareiškėjas ketina steigti bendrovę nesinaudodamas šablonais (priešingai nei aukščiau minėtos dvi išimtys).

Nors šiuo klausimu teisės doktrinoje kol kas nėra išsamiai pasisakyta, tačiau, pavyzdžiui, komentuodami pasiūlymą dėl Direktyvos, S. Omlor, be kita ko, nurodo, kad steigėjai gali laisvai pasirinkti ir individualius įstatus, pritaikytus jų poreikiams (Omlor, 2019, p. 9), o S. A. Royo-Villanova pažymi, kad numatyta galimybė pasirinkti tarp šablonų ir specialių steigimo dokumentų (Royo-Villanova, 2020, p. 229). Be to, atsakymas į keliamą klausimą nėra aiškus ir nagrinėjant parengiamuosius Direktyvos dokumentus (pavyzdžiui, aiškinamąjį memorandumą (Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos..., 2018), šio pasiūlymo poveikio vertinimo ataskaitą (European Commission, 2018) ir kt.). Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, kad Direktyvos nuostatos galėtų būti aiškinamos kaip suponuojančios galimybę steigti bendrovės elektroniniu būdu nepriklausomai nuo to, ar naudojamosi steigimo dokumentų šablonais.

Vis dėlto, laikantis tokio požiūrio, Direktyvos įgyvendinimas tampa apsunkintas – pasirinkus individualizuotus, o ne standartinius įstatus, steigimas elektroniniu būdu per Registrų centro savitarnos sistemą tampa negalimas, o kitokių, nei pavirtinti pavyzdiniai, įstatų atitikį teisės aktų reikalavimams ir toliau turėtų vertinti notaras¹⁹. Atitinkamai, manytina, jog, atsižvelgiant į tai, kad šablonų (ne)privalomumas Direktyvoje nėra aiškiai

¹⁷ Palyginimui, minėtame Europos Komisijos pasiūlyme dėl direktyvos dėl vienanarių privačių ribotos atsakomybės bendrovių įstatų šablono naudojimo privalomumas buvo aiškiai išreikštas (Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos..., 2014).

¹⁸ Atkreiptinas dėmesys, kad tekstas lietuvių kalba Direktyvos preambulės 18 konstatuojamojoje dalyje ne visiškai atitinka, pavyzdžiui, Direktyvos tekstą anglų kalba, todėl tikslinga atsižvelgti ir į variantą anglų kalba, konkrečiau, paskutiniajame sakinyje jungtukas „tad“ turėtų būti keičiamas jungtuku „o“ arba „ir“: „Pareiškėjai turėtų turėti galimybę pasirinkti, ar naudotis šablonais, ar steigiant bendrovę naudotis specialiais steigimo dokumentais, o valstybės narės turėtų turėti galimybę numatyti šablonus ir kitų tipų bendrovėms“.

¹⁹ Paminėtina, kad Direktyva yra gerbiamos ES valstybių narių teisinės tradicijos (Direktyvos preambulės 19 konstatuojamoji dalis) ir, atitinkamai, notaro dalyvavimas šiose procedūrose yra leidžiamas, jei užtikrinamas esminis principas – pagal bendrą taisyklę asmenims neturėtų reikėti asmeniškai atvykti pas notarą. Kaip buvo minėta šio darbo 1.2 dalyje, dar 2021 m. kovo mėnesį priimti teisės aktų pakeitimai, sudarantys teisinę prielaidą notarinių veiksnių atlikimui nuotoliniu būdu Lietuvoje, tačiau šios iniciatyvos nebuvo susijusios su Direktyvos įgyvendinimu, o, kaip matyti iš parengtų teisės aktų projektų, Lietuvoje buvo pasirinktas kitoks Direktyvos įgyvendinimo modelis, t. y. be notaro dalyvavimo šiose procedūrose.

vienareikšmiškai išreikštas ir kol kas iš esmės plačiau šis klausimas nėra keliamas, bei įvertinus tai, kad užsienio subjektams bendrovės steigimas naudojantis šablonais visais atvejais yra paprastesnis ir operatyvesnis būdas, ypač atsižvelgiant į ribotą informacijos, kurią valstybės narės įpareigojamos paskelbti ir kuri turėtų padėti steigiant bendroves, apimtį (Kodifikuotos direktyvos 13f str.), Direktyvos įgyvendinimo tikslais nuspręsta pasilikti prie steigimo per Registrų centro savitarnos sistemą naudojantis Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministro įsakymu patvirtintais pavyzdiniais steigimo dokumentais būdo paprastesnio praktinio įgyvendinimo sumetimais.

Kita reikšminga Direktyvoje numatyta naujovė – filialų steigimas internetu (Kodifikuotos direktyvos 28a str.). Tiesa, toks ES institucijų pasiūlymas daug nuostabos doktrinoje nesukėlė: teigiama, jog toks sprendimas atrodo pagrįstas, kadangi bendrovės įsisteigimo laisvė gali būti įgyvendinama ne tik steigiant bendroves, bet ir filialus (Royo-Villanova, 2020, p. 232). Nors šiuo atveju siekiama to paties rezultato – galimybės registruoti filialą vien tik internetu, nereikalaujant asmeniškai vykti į jokią instituciją, įstaigą arba pas jokią asmenį, visus dokumentus pateikiant elektroniniu būdu, o dauguma numatytų taisyklių yra tokios pačios kaip ir bendrovių steigimo atveju, tačiau detaliau analizuojant Direktyvos nuostatas galima pastebėti tam tikrų skirtumų. Pavyzdžiui, valstybės narės neįpareigojamos paskelbti filialų steigimui reikalingų dokumentų šablonų (Bartolacelli, 2018, p. 48), antra, priešingai nei bendrovių steigimo atveju, nedaroma išimtis dėl galimybės filialų steigimo internetu procedūras netaikyti atviro tipo ribotos atsakomybės bendrovių atžvilgiu (Moslein, 2019b, p. 142).

Lietuvoje filialai iki šiol negalėjo būti steigiami elektroniniu būdu, visais atvejais filialo steigimo procedūros metu buvo būtinas notaro dalyvavimas. Kaip matyti iš minėto JAR nuostatų pakeitimo projekto, Lietuvoje buvo pasirinktas analogiškas kaip ir bendrovių steigimo atveju modelis – planuojama sudaryti galimybę steigti filialą elektroniniu būdu, kai filialo nuostatai rengiami vadovaujantis Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintais bendrovių filialų pavyzdiniais nuostatais (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo..., 2021, 47¹ p.). Tokiu būdu galės būti steigiami Europos bendrovės, akcinės bendrovės, uždarnosios akcinės bendrovės ar kitose ES valstybėse narėse ir Europos ekonominei erdvei²⁰ priklausančiose valstybėse įsteigtų ribotos atsakomybės bendrovių filialai.

²⁰ Nors šiuo metu teisės aktų projektuose jau numatyta, kad atitinkamos nuostatos taikytinos ne tik ES, bet ir Europos ekonominės erdvės subjektų atžvilgiu (t. y. platesniam subjektų ratui), tačiau pažymėtina, kad šiuo metu kol kas dar nėra priimtas sprendimas dėl Direktyvos įtraukimo į Europos ekonominės erdvės susitarimą.

Vis dėlto, nepaisant pozityvių Direktyva siekiamų tikslų, būtina atkreipti dėmesį ir į galinčias kilti rizikas dėl galimo piktnaudžiavimo Direktyvoje numatytais skaitmeninimo priemonėmis. Doktrinoje taip pat jau buvo akcentuotas Direktyvos įgyvendinimas nacionalinėje teisėje kaip iššūkis užtikrinant ne tik greitą, bet, svarbiausia, saugų bendrovių steigimą ir dokumentų pateikimą²¹ internetu (Schmidt, 2019, p. 174) bei poreikis įvertinti piktnaudžiavimo skaitmeninėmis priemonėmis ir procesais rizikas (Moslein, 2019b, p. 133). Dar Direktyvos rengimo metu suinteresuotos šalys atkreipė dėmesį į bendrovių-pašto dėžučių reiškinių (angl. *letterbox companies*; Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos..., 2018). Atitinkamai, dėl šios priežasties kritiškai vertintinas ir sprendimas (kaip matyti iš minėtų teisės aktų projektų) į nacionalinę teisę neperkelti Direktyvoje numatytų dviejų galimų išimčių iš minėto bendro principo, kad visi su steigimu susiję veiksmai būtų atliekami nereikalaujant fizinio asmenų atvykimo, ypač atsižvelgiant į tai, kad apskritai Direktyvoje nėra numatyta daug šias problemas sprendžiančių ir galimas rizikas galinčių sumažinti priemonių²². Direktyvoje numatyta galimybė išimtiniais atvejais, kai tai pateisinama viešuoju interesu, reikalauti iš pareiškėjo atvykti asmeniškai, esant kuriam nors iš šių pagrindų: pirma, pareiškėjo tapatybės nustatymo tikslais, siekiant užkirsti kelią netinkamam tapatybės naudojimui ar jos pakeitimui (Kodifikuotos direktyvos 13b str. 4 d.), antra, užtikrinant veiksnio ir pareiškėjo įgaliojimų atstovauti bendrovei laikymąsi (13g str. 8 d.). Svarstyta, kad toks sprendimas pasirinktas atsižvelgiant į galimai sudėtingą praktinį šių taisyklių taikymą, ypač minėtų aplinkybių identifikavimą, turint omenyje Direktyvos suponuojamą tik itin išimtinių šių taisyklių taikymą (pavyzdžiui, Moslein, 2019b, p. 137-138).

Šiame kontekste pažymėtina, kad vienas daugiausia problemų praktikoje galintis sukelti ir diskusijų susilaukiantis klausimas, taip pat susijęs ir su minėtomis rizikomis dėl galimo piktnaudžiavimo, – tai asmenų tapatybės nustatymas. Direktyvoje nustatytos taisyklės dėl bendrovių steigimo taikytinos nepriklausomai nuo steigėjo rūšies, t. y. į taikymo sritį patenka tiek vienanarės, tiek ir daugianarės bendrovės, tiek fiziniai, tiek ir juridiniai asmenys (Omlor, 2019, p. 8). Iki šiol per Registrų centro savitarnos sistemą elektroniniu būdu įsteigti uždarają akcinę bendrovę galėjo tik asmenys, turintys Lietuvoje išduodą kvalifikuotą elektroninį parašą, o užsienio subjektai tokia galimybe pasinaudoti iš esmės negalėjo. Pažymėtina, kad Direktyva valstybės narės nuo šiol yra įpareigojamos

²¹ Plačiau šis klausimas aptariamas šio magistro darbo 3.2.1 dalyje.

²² Europos Komisija aiškinamajame memorandume nurodė, kad, siekiant išspręsti kai kurių suinteresuotųjų šalių nurodytas problemas, į pasiūlymą buvo įtrauktos tam tikros apsaugos priemonės, tokios kaip, pavyzdžiui, privaloma atpažinties kontrolė, nuostatos dėl nušalintų direktorių ir galimybė valstybėms narėms reikalauti, kad procese dalyvautų tam tikras asmuo arba įstaiga, pavyzdžiui, notariai arba teisininkai (Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos..., 2018).

užtikrinti, kad taip pat būtų galima naudotis ir kitoje valstybėje narėje išduotomis elektroninės atpažinties priemonėmis, kaip numatyta Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. liepos 23 d. reglamento (ES) Nr. 910/2014 dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje (Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. liepos 23 d. reglamentas...), 6 str. Būtent šių nuostatų įgyvendinimas Lietuvoje lems daugiausia pokyčių, nes ratas subjektų, kurie galės naudotis minėtomis internetinėmis procedūromis, reikšmingai prasiplės.

Šiame kontekste taip pat verta pažymėti, kad, nors Direktyvos nuostatos taikytinos tik ES piliečių atžvilgiu, o iš asmenų, kurie nėra ES piliečiai, toliau gali būti reikalaujama fiziškai atvykti asmenybės nustatymo tikslais (Omlor, 2019, p. 8), valstybėms narėms turėtų būti palikta galimybė apsispręsti, kuriems kitiems asmenims pagal nacionalinę teisę būtų suteikiama galimybė naudotis minėtomis internetinėmis procedūromis (Jakupak, Bregeš, 2020, p. 206). Lietuvoje šis klausimas asmenų, kurie nėra ES valstybių narių ar Europos ekonominei erdvei priklausančių valstybių piliečiai, atžvilgiu lanksčiai išspręstas su Direktyvos įgyvendinimu nesusijusiomis teisėkūros priemonėmis – nuo 2021 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ pakeitimo ir papildymo įstatymas (Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“..., 2019), kuriuo buvo įteisintas Lietuvos Respublikos elektroninio rezidento (toliau – **e. rezidentas**) statusas, leisiantis užsieniečiams, kurie neturi dokumento, patvirtinančio ar suteikiančio jiems teisę gyventi Lietuvos Respublikoje, naudotis elektroniniu (nuotoliniu) būdu teikiamomis Lietuvos Respublikos administracinėmis, viešosiomis ir komercinėmis paslaugomis (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija, 2019), įskaitant ir juridinių asmenų steigimą elektroniniu būdu naudojantis Registrų centro savitarnos sistema.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta šioje dalyje, pažymėtina, kad, su kertine Direktyvoje numatyta naujove ES bendrovių teisėje – bendrovių ir filialų steigimu elektroniniu būdu – susijusių nuostatų įgyvendinimas Lietuvoje daugiausia pokyčių atneš būtent subjektų, turinčių teisę naudotis šiomis procedūromis, rato žymiu išsiplėtimu, tačiau kartu tai praktikoje gali tapti iššūkiu, kiek tai susiję su tinkamu asmenų tapatybės nustatymu bei kontrole, kad šiomis priemonėmis nebūtų piktnaudžiaujama siekiant neteisėtų tikslų. Taip pat nuo to, kaip ateityje bus interpretuojamos Direktyvos nuostatos dėl šablonų naudojimo privalomumo, priklausys tai, ar Direktyvos nuostatos į nacionalinę teisę bus perkeltos tinkama apimtimi.

2.2. Virtuali buveinė

Vienas klausimų, dėl kurio bet kokios teisinės formos juridinio asmens steigėjai turi apsispręsti jau steigimo etape, nepriklausomai nuo to, koku būdu juridinis asmuo yra steigiamas (elektroniniu ar steigimo dokumentus tvirtinant notarui), yra buveinės pasirinkimas. Nors reikalavimas nurodyti buveinės adresą įstatuose buvo panaikintas daugiau kaip prieš dešimtmetį (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso..., 2009), pagal CK 2.66 str. 1 d. 4 p. ir 2.49 str. nustatytą teisinį reguliavimą šiuo metu neleistina tokia situacija, kad juridinis asmuo veiktų neturėdamas savo buveinės ir kad ji nebūtų įregistruota JAR (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. gegužės 4 d. nutarimas).

CK 2.49 str. 1 d. juridinio asmens buveinė apibūdinama nurodant patalpų adresą, t. y. kaip fizinė buveinė. Kaip nurodoma CK 2 knygos komentare, kadangi juridinis asmuo neegzistuoja fiziškai, būtina žinoti, kur rasti jo valdymo organus, siųsti korespondenciją, perduoti dokumentus, prekes ir panašiai (Bartkus, 2002, p. 125), o atsižvelgiant į tai, kad juridinio asmens buveinė yra ten, kur yra nuolatinis valdymo organas, juridinio asmens buveinė negali būti pašto dėžutė (Bartkus, 2002, p. 126). Akivaizdu, kad prieš du dešimtmečius įtvirtintos nuostatos, reguliuojančios juridinio asmens buveinės sąvoką, atspindėjo to laikmečio teisinę ir ekonominę buveinės sampratą, kuri buvo siejama su valdymo organų buvimo vieta ir retai atsiejama nuo veiklos vykdymo vietos (Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, 2018). Tačiau ilgainiui pastebėta tendencija, kad vis daugiau juridinių asmenų steigėjų, nuosavybės teise neturinčių patalpų, kurių adresu galėtų registruoti buveinę, ar nenorinčių tai daryti savo privačiais adresais, kreipiasi į paslaugų teikėjus, suteikiančius teisę registruoti buveinę tam tikru adresu ir teikiančius su tuo susijusias paslaugas (pavyzdžiui, korespondencijos persiuntimo). Atitinkamai, susiklostė situacija, kai tais pačiais adresais yra registruojamos šimtų juridinių asmenų buveinės²³. Be to, net ir nesinaudojant virtualaus biuro tarpininkų paslaugomis dažnai pasitaiko, kai faktinė veiklos vykdymo vieta ir registruota buveinės nesutampa, kas ypač apsunkina valstybės institucijų komunikaciją su juridiniais asmenimis. Visos šios aplinkybės buvo pastebėtos ir išanalizuotos dar 2017 m. programos „Kurk Lietuvai“ pristatytoje iniciatyvoje dėl virtualios buveinės įteisinimo galimybių Lietuvoje (Olbutaitė, Jaškūnaitė, 2017, p. 2, 6).

²³ Pavyzdžiui, atlikus paiešką JAR tvarkytojo svetainėje skelbiamuose JAR pirminiuose duomenyse apie JAR įregistruotų juridinių asmenų buveines (adresus), matyti, kad, remiantis 2021 m. sausio mėn. duomenimis, pavyzdžiui, adresu J. Savickio g. 4, Vilnius yra registruotos 1871 juridinio asmens buveinės, Architektų g. 56-101, Vilnius – 1627 (JAR duomenys (raw data)...).

Ilgai netrukus, 2018 m., buvo parengtas ir CK 2.49 str. pakeitimo įstatymo projektas, kuriuo siūlyta įtvirtinti, kad juridinio asmens buveine laikoma arba ta vieta, kurioje yra nuolatinis jo valdymo organas (fizinė buveinė), arba virtuali paskyra, kai nurodomas teritorijos administracinis vienetas – savivaldybė ir elektroninio pristatymo dėžutės adresas Nacionalinėje elektroninių siuntų pristatymo, naudojant pašto tinklą, informacinėje sistemoje (toliau – **e. pristatymo sistema**) (virtuali buveinė) (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso..., 2018). Taigi siūlyta vieną svarbiausių fizinės buveinės funkcijų – komunikacijos – įgyvendinti pasinaudojant šiuo metu jau funkcionuojančia e. pristatymo sistema, išplečiant jos dabartinius techninius funkcionalumus, kad komunikacija galėtų vykti ne tik su valstybinėmis institucijomis, bet ir tarp privačių asmenų, o bylų teisingumo klausimą išsprendžiant nurodant konkretų Lietuvos teritorijos administracijos vieneta (Lietuvos respublikos ūkio ministerija, 2018). Nors viešojoje erdvėje tuomet šis siūlymas sulaukė nemažai diskusijų ir palaikymo, įstatymo projektas nebuvo priimtas.

Teisės doktrinoje kiek vėliau platesniame kontekste buvo tik užsiminta apie nesėkmingą siūlymą įteisinti virtualią juridinio asmens buveinę, pažymint, kad nepaisant to, jog šie pakeitimai nebuvo priimti, bendra elektroninių komunikavimo priemonių plėtra leidžia spręsti apie tendenciją, kad virtualios komunikavimo priemonės ateityje gali pakeisti šiandien įprastus būdus (Tamošiūnienė *et al.*, 2020, p. 56), t. y. kalbėta tik apie veiksmingos komunikacijos su valstybinėmis institucijomis užtikrinimo galimybę, kaip vieną iš pagrindinių buveinės funkcijų. Diskusijos dėl virtualios buveinės įteisinimo galimybių buvo atnaujintos 2021 m. vasario mėn., Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerijai (toliau – **Ekonomikos ir inovacijų ministerija**) pranešus apie Lietuvos Respublikos Seimo pavasario sesijai teiktinas iniciatyvas, *inter alia* ir CK pakeitimus, kuriais norima įteisinti virtualią buveinę (Ekonomikos ir inovacijų ministerija, 2021). CK 2.49 str. pakeitimo įstatymo projektas buvo įtrauktas į Vyriausybės siūlytinių įtraukti į Lietuvos Respublikos Seimo 2021 m. pavasario sesijos darbų programą teisės aktų projektų sąrašą (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. vasario 24 d. nutarimas...) ²⁴. Atitinkamai, nusprendus vėl grąžinti virtualios buveinės įteisinimo klausimą į politinę Seimo darbotvarkę, Lietuva ne tik įgyja galimybę vis dar tapti viena pirmųjų pasaulyje valstybių, įgyvendinusių virtualios buveinės idėją, bet tai sudarytų prielaidas Lietuvoje turėti išbaigtą ir visus su steigimu susijusius aspektus apimančią steigimo elektroniniu būdu sistemą.

²⁴ Kaip matyti iš šio nutarimo, Seime siūloma svarstyti tą patį minėtą dar 2018 m. registruotą projektą Nr. XIIIIP-2833 (žr. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso..., 2018).

Šiandien vėl sugrįžus prie siūlymo įteisinti virtualią buveinę²⁵, tikslinga įvertinti prieš kelis metus minėto teisės akto projekto derinimo metu išryškintas problemas, diskusijos dėl kurių gali iškilti ir šįkart. Be kitų, analizuojant tąkart pateiktus institucijų ir kitų suinteresuotų asmenų dokumentus, paminėtos šios pagrindinės ir dažniausiai pasikartojusios: padidėsianti galimybė kurti fiktyvias įmones; neigiama įtaka vykdant ūkinės veiklos priežiūrą, ypač neplaninius patikrinimus; užsienio subjektų bei kitų asmenų, nesinaudojančių elektroninėmis priemonėmis, komunikavimo galimybės su juridiniu asmeniu, turinčiu virtualią buveinę; e. pristatymo sistemos sąveika su kitomis informacinėmis sistemomis (ypač Lietuvos teismų informacinės sistemos Viešųjų elektroninių paslaugų posistemiui).

Nors vienu klausimų išsprendimas (komunikacijos su juridiniu asmeniu galimybės subjektams, nesinaudojantiems e. pristatymo sistema, šios sistemos sąveikos klausimai su kitomis sistemomis) priklausys išimtinai nuo techninio pobūdžio sprendimų ir e. pristatymo sistemos vystymo galimybių, kaip matyti analizuojant įvairius su šiuo įstatymo projektu susijusius parengiamuosius dokumentus, dalis nuogaštavimų vis dar yra nulemti tradicinio požiūrio į buveinę. Į juridinio asmens buveinę vis dar žiūrima kaip į fizinę vietą, kurioje tikimasi rasti juridinio asmens atstovus, nors, kaip buvo minėta, praktikoje klostosi priešinga situacija, kai reikalavimas turėti fizinę buveinę jau ir šiandien formaliai išsprendžiamas pasinaudojant kitiems asmenims priklausančiomis patalpomis, kuriose bendrovė jokios veiklos nevykdo²⁶. Todėl, esant tokioms aplinkybėms, teisės aktuose numatytas reikalavimas turėti fizinę buveinę pats savaime neužtikrina nei efektyvios komunikacijos su juridiniu asmeniu, nei galimybės suinteresuotiems asmenims ir kompetentingoms institucijoms atitinkamu adresu rasti juridinio asmens atstovus.

Be to, paminėtina, kad, nors Europos teisės departamentas pastabų dėl šio projekto atitikties ES teisei tąkart neturėjo (Europos teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, 2018), kelti klausimai taip pat ir dėl virtualios buveinės galimo nesuderinamumo su ES teisės aktais²⁷ (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija; 2018, Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos

²⁵ Svarbu pažymėti, jog šia iniciatyva nesiekama apskritai panaikinti galimybės juridiniams asmenims buveinę registruoti atitinkamų fizinių patalpų adresu – ši galimybė ir toliau išliktų, o virtuali buveinė būtų įtvirtinta kaip alternatyva fizinei buveinei.

²⁶ Tuo tarpu, pavyzdžiui, Estijos Respublikoje, į kurios patirtį atsižvelgiama kaip į vieną iš gerosios užsienio praktikos pavyzdžių, steigiant juridinį asmenį elektroniniu būdu jau pačioje „E. Residency“ platformoje yra sudaryta galimybė pasirinkti iš pateikto sąrašo vieną iš virtualaus biuro paslaugas teikiančių subjektų (Olbutaitė, Jaškūnaitė, 2018a, p. 7-8; Lietuvos respublikos ūkio ministerija, 2018).

²⁷ Šios rizikos buvo išvelgtos ne tik minėto teisės akto projekto derinimo su atitinkamomis institucijomis metu, tačiau ir vykdant viešąją konsultaciją rengiant virtualios buveinės įgyvendinimo modelį (Olbutaitė, Jaškūnaitė, 2018b, p. 10).

Teisės departamentas, 2018). Vis dėlto šio teisės akto projekto iniciatoriai nurodo, kad tai neturėtų užkirsti kelio juridiniam asmeniui turėti virtualią buveinę, be kita ko, atsižvelgiant į tai, kad ES teisės aktuose „registruotos buveinės“ sąvokos griežtos apibrėžties nepateikiama, o naujausiomis teisėkūros iniciatyvomis²⁸, bendrovių teisės srityje siekiama bendrojoje rinkoje įdiegti kuo daugiau bendrovėms skirtų skaitmeninių sprendimų, šiuo tikslu valstybės narės skatinamos sudaryti sąlygas naudoti skaitmenines priemones ir procesus (Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, 2018).

Vis tik verta paminėti, kad rizika, jog virtualia buveine gali būti pasinaudota steigiant fiktyvius, realiai jokios veiklos nevykdančius juridinius asmenis, išlieka. Kai buvo minėta 2.1 šio darbo dalyje, tokių pat pasekmių buvo baimintis ir ryšium su Direktyvos priėmimu. Kaip pažymi F. Moslein, bendrovių teisėje šiandien jau galime kalbėti ir apie piktnaudžiavimo skaitmeninėmis priemonėmis reiškinių, kai, panašiai kaip ir įprastai suprantamo piktnaudžiavimo teise atvejais, šių priemonių naudojamas nors ir yra leistinas, tačiau tai daroma tikslais, nesuderinamais su įstatymo leidėjo ketinimais (Moslein, 2019b, p. 132-133). Kita vertus, manytina, kad reikalavimas turėti fizinę buveinę pats savaime taip pat neapsaugo nuo tokių rizikų, o galimybių šį reikalavimą formaliai išpildyti, kaip minėta, taip pat egzistuoja. Tuo tarpu teisėtai veiklą vykdančiams subjektams tai gali tapti papildoma kliūtimi ir administracine našta.

Apibendrinant paminėtina, kad virtualios buveinės klausimas šiandien tampa dar aktualesnis Direktyvos įgyvendinimo ir e. rezidento statuso įtvirtinimo kontekste. Sudarius teises ir technines galimybes užsienio subjektams steigti bendroves elektroniniu būdu, šį procesą apsunkins patalpų buveinei registruoti paieškos Lietuvoje. Virtuali buveinė tokiu atveju sudarytų sąlygas nesikreipiant į tarpininkus paslaugų teikėjus ar kitus asmenis užtikrinti greitesnį steigimo procesą, o pasirinkus virtualią buveinę naudoti ir tolimesniais bendrovės veiklos etapais – efektyvią komunikaciją su trečiaisiais asmenimis.

²⁸ *Inter alia* Direktyvos priėmimas.

3. BENDROVIŲ TEISĖS SKAITMENINIMO PRIEMONĖS BENDROVĖS VEIKLOS LAIKOTARPIU

Bendrovės steigimas nors ir yra svarbus verslo pradžia, todėl yra itin vertinamas šios procedūros efektyvus ir paprastumas, tačiau tai tėra vienkartinis veiksmas. Atitinkamai, nuo bendrovės įsteigimo per visą veiklos laikotarpį tenka spręsti eilę kasdienių korporatyvinių klausimų, taip pat priiminėti su bendrovės veikla susijusius verslo sprendimus, todėl galimybė susijusias procedūras vykdyti operatyviai, paprastai ir sklandžiai kasdienėje bendrovės veikloje yra dar svarbesnė. Atitinkamai, šioje dalyje toliau nagrinėjamos skaitmeninimo priemonės, taikytinos bendrovės veiklos laikotarpiu, kurios gali padėti pasiekti šių tikslų.

3.1. Visuotinio akcininkų susirinkimo organizavimas nuotoliniu būdu

2020 m. visame pasaulyje SARS-CoV-2 viruso (koronaviruso) sukelta COVID-19 liga ir iš to sekę karantino režimo įvedimai atskirose valstybėse iš esmės pakeitė ne tik fizinių asmenų kasdienybę, tačiau kartu neišvengiamai palietė tiek viešo, tiek ir privataus sektoriaus subjektų veiklą. Atitinkamai, tai turėjo įtakos ir bendrovių teisėje, o ypač tai pasakytina apie visuotinius akcininkų susirinkimus ir kitus kolegialius bendrovės organus, kuriems įprastinę veiklą teko pradėti organizuoti atsižvelgiant tiek į nustatytus apribojimus, tiek ir imtis atitinkamų veiksmų asmens sveikatos apsaugos sumetimais. Pripažįstama, kad atsižvelgiant į sunkumus, su kuriais susidurta šiuo laikotarpiu, ar apskritai nesant galimybės organizuoti susirinkimų įprastu būdu (t. y. asmenims dalyvaujant fiziškai), dauguma pakeitimų bendrovių teisės srityje šiuo laikotarpiu buvo nukreipti būtent į skaitmeninimą (Zetzsche *et al.*, 2020, p. 1).

Priešingai nei Lietuvoje, daugelyje Europos valstybių 2020 m. pavasarį buvo numatytos specialios taisyklės, susijusios su visuotinių akcininkų susirinkimų organizavimu, nors vieningos pozicijos ir priemonių Europos mastu ir nebuvo (Borselli, Miguel, 2020, p. 279). Panaši tendencija pastebima ir tarp atskirų valstijų Jungtinėse Amerikos Valstijose (Nili, Shaner, 2020, p. 32-35). Apibendrintai būtų galima išskirti pagrindines taikytų priemonių grupes: terminų, per kuriuos turi įvykti eiliniai visuotiniai akcininkų susirinkimai, pratęsimas (pavyzdžiui, Ispanijos Karalystė, Suomijos Respublika, Nyderlandų Karalystė, Čekijos Respublika ir kt.) (Borselli, Miguel, 2020, p. 286-287); įstatymų nuostatų, reglamentuojančių balsavimą ir dalyvavimą susirinkime nuotoliniu būdu, koregavimas (pavyzdžiui, Latvijos Respublika) (Borselli, Miguel, 2020, p. 282-286; Organisation for Economic Co-operation and Development, 2020, p. 7); laikinai leista organizuoti susirinkimus nuotoliniu būdu ir tais atvejais, kai

nacionaliniuose įstatymuose yra numatytas reikalavimas tokią galimybę atskirai nurodyti bendrovės įstatuose (pavyzdžiui, Italijos Respublika, Čekijos Respublika, Austrijos Respublika, Ispanijos Karalystė ir kt. (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2020, p. 7; Zetzsche *et al.*, 2020, p. 13).

Lietuvoje karantino paskelbimas praėjusių metų pavasarį taip pat sutapo su eilinių visuotinių akcininkų susirinkimų sušaukimo laikotarpiu²⁹ – dažnu atveju bendrovių finansiniai metai sutampa su kalendoriniais, todėl šių bendrovių eiliniai visuotiniai akcininkų susirinkimai turėjo įvykti iki gegužės 1 d. (ABĮ 24 str. 1 d.). Nuo 2020 m. kovo 16 d. visoje valstybės teritorijoje paskelbus karantiną, be kita ko, buvo uždrausti visi atvirose ir uždaroje erdvėse organizuojami renginiai ir susibūrimai (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimas...). Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas ABĮ nustatytų terminų laikinai, atsižvelgiant į susidariusią situaciją, nepratęsė, todėl, nepaisant to, kad Registrų centras oficialiai paskelbė, jog metinių finansinių ataskaitų (*inter alia* tvirtintinų eilinio visuotinio akcininkų susirinkimo metu (ABĮ 58 str. 2 d.)) teikimą vertins lanksčiai ir karantino laikotarpiu netaikys teisės aktuose numatytų poveikio priemonių (Registrų centras, 2020a), vadovo pareigai sušaukti eilinių visuotinių akcininkų susirinkimą tai neturėjo jokios įtakos³⁰. Pažymėtina, kad teisinis reguliavimas, susijęs su visuotinių akcininkų susirinkimo šaukimu, tvarka ir kitais susijusiais klausimais taip pat nebuvo keičiamas net ir laikinai³¹, todėl bendrovėms teko vadovautis esamu teisiniu reguliavimu ir ieškoti atitinkamų sprendimo būdų.

Nors kai kurie autoriai, lyginamuoju aspektu nagrinėję valstybių taikytas priemones bendrovių teisėje kaip reakciją į pasaulinę pandemiją ir būdus spręsti jos sukeltus sunkumus, Lietuvą priskiria prie valstybių, kurios sureagavo itin silpnai (Borselli, Miguel, 2020, p. 281), manytina, kad įstatymų leidėjui Lietuvoje šiuo atveju nekilo poreikis laikinai keisti teisinį reguliavimą, kiek tai susijęs su galimybe dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime elektroninių ryšių priemonėmis, dėl kelių priežasčių: pirma, kaip minėta anksčiau, galimybė dalyvauti ir balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime elektroninių ryšių priemonėmis ABĮ buvo įtvirtinta jau daugiau kaip prieš dešimtmetį tiek

²⁹ Atsižvelgiant į šio darbo rengimo metu besitęsiantį karantiną (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. lapkričio 4 d. nutarimas...), tikėtina, kad ir šiais metais vyksiančių eilinių visuotinių akcininkų susirinkimų atveju situacija dėl visuotinių akcininkų susirinkimų išliks panaši.

³⁰ Pažymėtina, jog ir teismų praktikoje galima sutikti pavyzdžių, nagrinėjant bylas dėl vadovo administracinės atsakomybės dėl laiku nesušaukto visuotinio akcininkų susirinkimo, kur atsispindi panaši pozicija (Vilniaus apygardos teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis).

³¹ Tiesa, Ekonomikos ir inovacijų ministerija rekomendavo karantino laikotarpiu bendrovių visuotinių akcininkų susirinkimų ir kolegialių organų posėdžių organizavimas vyktų nuotoliniu būdu, t. y. kad sprendimai turėtų būti priimami balsuojant raštu ar dalyvaujant elektroninių ryšių priemonių pagalba (Ekonomikos ir inovacijų ministerija, 2020a), o vėliau paskelbė ir bendro pobūdžio rekomendacijas (Ekonomikos ir inovacijų ministerija, 2020b).

atviro, tiek ir uždaro tipo bendrovių atžvilgiu (ABĮ 21 str. 4 d.); antra, tam, kad bendrovė galėtų organizuoti susirinkimą tokiu būdu, ABĮ nereikalauja to tiesiogiai atskirai numatyti bendrovės įstatuose; trečia, ABĮ numatyta galimybė akcininkams balsuoti raštu užpildant bendrąjį balsavimo biuletenį (ABĮ 21 str. 3 d.). Taigi, esant teisinėms prielaidoms, pačioms bendrovėms teko apsispręsti, koku būdu priimti sprendimus, kad būtų užtikrintas sprendimų priėmimas laiku ir kartu būtų paisoma nustatytų apribojimų bei kaip įmanoma sumažinant galimas rizikas, susijusias su asmenų sveikata.

Kita vertus, vertinant viešojoje erdvėje kilusias diskusijas ir iš karto po karantino paskelbimo pasirodžiusius teisininkų komentarus su įvairiais praktiniais patarimais, kaip tinkamai organizuoti visuotinį akcininkų susirinkimą elektroninių ryšių priemonėmis, vis dėlto matyti, kad toks būdas iki šiol nebuvo labai populiarus, todėl daugiausia buvo susidurta su praktinėmis problemomis. Tai galėjo lemti ne tik tai, kad bendrovėse iki šiol įprasta sprendimų priėmimo forma buvo dalyvavimas ir balsavimas visuotiniame akcininkų susirinkime *in personam*, bet ir ABĮ įtvirtinto teisinio reguliavimo lakoniškumas³². Kita vertus, bendrovėms, karantino metu nusprendusioms organizuoti visuotinį akcininkų susirinkimą elektroninių ryšių priemonėmis ir išsprendus praktinius klausimus, tai gali tapti dažniau taikoma praktika ir pasibaigus su koronaviruso pandemija susijusiems nustatytiems apribojimams. Paprastai nurodoma, kad tokiu būdu organizuojami susirinkimai gali padėti operatyviau priimti sprendimus, sumažinti laiko sąnaudas ir išlaidas, patiriamas organizuojant susirinkimus įprastu būdu, kas ypač aktualu bendrovėse, kurių akcininkai yra užsienio subjektai, ir tokiu būdu paskatinti akcininkų dalyvavimą susirinkimuose (pavyzdžiui, Fontenot, 2018, p. 36, 42).

Vis dėlto verta pažymėti, jog, nepaisant elektroninių ryšių priemonių pagalba nuotoliniu būdu organizuojamų visuotinių akcininkų susirinkimų, užsienio valstybių patirtis taip pat rodo, kad tokiu būdu vykstantys susirinkimai neretai kelia nemažai praktinių problemų. Pavyzdžiui, kai kuriems akcininkams tai vis dar gali tapti iššūkiu dėl nepakankamo kompiuterinio raštingumo įgūdžių, taip pat neretai susiduriama ir su techniniais nesklandumais susirinkimo metu (Better Finance-DSW, 2020, p. 24; Ernst and Young, 2018, p. 119, 123, 128-129). Be to, dėl techninių ar kitokių priežasčių gali būti ribojama klausimų pateikimo galimybė, ne visi jie atsakomi, virtualioje erdvėje akcininkams tampa sunkiau komunikuoti tiek tarpusavyje, tiek ir su kitais susirinkime dalyvaujančiais asmenimis, įskaitant valdymo organų narius, pristatyti savo poziciją ir

³² Pagrindiniai reikalavimai yra įtvirtinti ABĮ 21 str. 5 d.: numatyta, kad gali būti taikomi tik tie elektroninių ryšių priemonių naudojimo reikalavimai ir apribojimai, kurie, pirma, yra būtini akcininkų tapatybei nustatyti ir, antra, perduodamos informacijos saugumui užtikrinti, bei, trečia, tik tuo atveju, kai jie yra proporcingi šiems tikslams pasiekti. Tačiau ABĮ nedetalizuojama, nei tokiu būdu organizuojamo susirinkimo šaukimo ir eigos ypatumai, nei tai, kaip turėtų būti nustatoma akcininkų tapatybė ir kt.

pan. (Schwartz-Ziv, 2020, p. 8-9, 15-21; Better Finance-DSW, 2020, p. 25; Ernst and Young, 2018, p. 129-130). Lietuvos kontekste, manytina, taip pat yra aktualus ne tik patogios naudoti, bet, svarbiausia, patikimos (t. y. tokios, kuria būtų galima saugiai keistis ir konfidencialia bendrovės informacija) platformos visuotinio akcininkų susirinkimo organizavimui pasirinkimo klausimas. Nors užsienio valstybėse (ypač Jungtinėse Amerikos Valstijose), kuriose tokiu būdu vykstantys susirinkimai yra dažniau sutinkama praktika, yra naudojamos ir specializuotomis tam skirtomis platformomis (pavyzdžiui, Nili, Shaner, 2020, p. 29; Zetsche *et al.*, 2020, p. 16), mažesnėms uždarosioms akcinėms bendrovėms Lietuvoje tai gali būti pakankamai brangi priemonė, todėl tenka rinktis pigesnes alternatyvas, t. y. nespecializuotas telekonferencijų platformas³³.

Antroji problema, su kuria gali būti susidurta karantino metu vykstančių visuotinių akcininkų susirinkimų metu, yra tai, kad pagal šiuo metu ABĮ 21 str. 5 d. įtvirtintą reguliavimą bendrovė gali sudaryti galimybę akcininkams visuotiniame akcininkų susirinkime dalyvauti ir balsuoti elektroninių ryšių priemonėmis, tačiau toks reguliavimas nesuponuoja bendrovės pareigos tokią galimybę sudaryti, t. y. toks sprendimas paliktas išimtinai bendrovės valdymo organų diskrecijai. Be to, minėtos ABĮ nuostatos nesuteikia teisės akcininkams reikalauti, kad bendrovė organizuotų visuotinį akcininkų susirinkimą sudarant jiems galimybę dalyvauti ir balsuoti elektroninių ryšių priemonėmis³⁴. Taigi, jei bendrovė nusprendė neorganizuoti visuotinio akcininkų susirinkimo elektroninių ryšių priemonėmis, nepriklausomai nuo to, ar akcininkai pageidavo arba pritarė tam, atsižvelgiant į susidariusią situaciją, saugiausia galimybė akcininkui balsuoti į visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkę įtrauktais klausimais – balsuoti raštu užpildant bendrąjį balsavimo biuletenį (ABĮ 21 str. 3 d.). Vis dėlto akcininkui balsuojant raštu, sprendimas yra ne diskusijos tarp akcininkų ir svarstymų rezultatas, o yra pagrįstas tik jo paties argumentais (Van der Krans, 2007, p. 32), taigi tokiu atveju prarandama visuotinio akcininkų susirinkimo kaip dalyvių forumo funkcija (Van der Elst, C., 2019, p. 18). Be to, akcininkas netenka galimybės reaguoti į pasiūlytus naujus sprendimų projektus, tiesiogiai užduoti klausimų, kylančių diskusijos metu ir kt.

³³ Pavyzdžiui, Nacionalinis kibernetinio saugumo centras prie Krašto apsaugos ministerijos 2020 m. balandžio mėn. buvo įspėjęs apie vienos populiariausių platformų saugumo spragas (žr. Nacionalinis kibernetinio saugumo centras, 2020).

³⁴ Tuo tarpu, pavyzdžiui, Latvijos Respublikoje, 2020 m. kovo mėn. šioje srityje buvo pakeistas teisinis reguliavimas, numatant skirtingas balsavimo ir dalyvavimo visuotiniame akcininkų susirinkime nuotoliniu būdu galimybes. Be kitų pakeitimų, akcininkams, kurių dalis įstatiniame kapitale ne mažesnė nei 20% (jei bendrovės įstatai nenumato mažesnės ribos), jų prašymu turi būti sudaryta galimybė dalyvauti ir balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime elektroninių ryšių priemonėmis (Latvijos Respublikos komercinis kodeksas, 2000, 214¹ str.).

Šiame kontekste nagrinėtina ir atvirkštinė situacija – ar galima organizuoti visuotinį akcininkų susirinkimą tokiu būdu, kai akcininkams sudaroma galimybė jame dalyvauti ir balsuoti išimtinai tik elektroninių ryšių priemonėmis. Autoriai, nagrinėję visuotinių akcininkų susirinkimų organizavimo pandemijos metu aspektus, pažymi, kad koronaviruso akivaizdoje priimti teisės aktai aiškiai parodė bendrą tendenciją, kad bent jau jų galiojimo metu (kai buvo imtasi laikino pobūdžio priemonių šioje srityje) tiek atviro, tiek uždaro tipo bendrovių akcininkai neturi teisės reikalauti organizuoti visuotinius akcininkų susirinkimus, kuriuose akcininkai dalyvautų fiziškai (Borselli, Miguel, 2020, p. 282). Nors, kaip minėta, Lietuvoje, kiek tai susiję su visuotiniais akcininkų susirinkimais, teisės aktų pokyčių ir nebuvo, tačiau sutinkama pozicija, kad karantino metu organizuojant visuotinius akcininkų susirinkimus, kuriuose akcininkai galėtų dalyvauti tik fiziškai, būtų pažeistas karantino režimas ir akcininkai galės ginčyti tokiu būdu priimtus susirinkimo sprendimus (Miliauskas, 2020). Be to, teismų praktikoje taip pat jau galima sutikti išsakytą poziciją, kad Vyriausybės nutarimas dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimas...), draudžiantis organizuoti renginius ir susibūrimus uždaroje erdvėje, gali būti teisėtu pagrindu apriboti akcininko teisę dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime (Vilniaus apygardos teismo 2020 m. rugpjūčio 20 d. nutartis). Taigi, galima teigti, kad esant tam tikroms objektyvioms išimtinėms aplinkybėms, visuotinio akcininkų susirinkimo organizavimas, kai akcininkai dalyvauja ir balsuoja išimtinai elektroninių ryšių priemonėmis, gali būti pateisinamas, tačiau bet kuriuo atveju neapribojant akcininkų teisės balsuoti raštu, užpildant bendrąją balsavimo biuletenį (ABĮ 21 str. 3 d.). Vis dėlto, manytina, kitokia situacija susiklosto nesant panašių išimtinių aplinkybių, išskyrus atvejus, kai bendrovė sudaro galimybę akcininkams dalyvauti ir balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime elektroninių ryšių priemonėmis ir visi akcininkai nusprendžia tokia galimybe pasinaudoti.

Vertinant lyginamuoju požiūriu³⁵, pavyzdžiui, Danijos Karalystėje tik elektroniniu būdu vykstantys visuotiniai akcininkų susirinkimai leidžiami, jei šiuo klausimu yra priimtas visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas ir tai yra nurodyta bendrovės įstatuose (Danijos karalystės bendrovių įstatymas, 2010, 72 str.). Anksčiau minėtais pakeitimais Latvijos Respublikos komerciniame kodekse taip pat įtvirtinta galimybė bendrovės įstatuose numatyti, kad visuotiniai akcininkų susirinkimai bendrovėje vyksta išimtinai tik elektroniniu būdu, tačiau sprendimas dėl įstatų pakeitimo šiuo klausimu turi

³⁵ Šiame kontekste nevertinti laikino pobūdžio pakeitimai, priimti ryšium su koronaviruso sukeltais iššūkiais.

būti priimtas vienbalsiai visų akcininkų, turinčių balso teisę (Latvijos Respublikos komercinis kodeksas, 2000, 214¹ str. 6 d.). Atkreiptinas dėmesys, kad EMCA akcininkų susirinkimai, vykstantys išimtinai naudojantis elektroninių ryšių priemonėmis, taip pat yra leidžiami, tačiau tai taip pat turi būti numatyta bendrovės įstatuose (EMCA, 2017, 11 skyriaus 5 str. 2 d.). Be to, šio EMCA straipsnio komentare nurodoma, kad įstatuose gali būti numatyta teisė smulkiesiems akcininkams prašyti organizuoti susirinkimą akcininkams jame dalyvaujant fiziškai (EMCA, 2017, p. 243).

Tuo tarpu Jungtinėje Karalystėje ir Estijos Respublikoje vien tik elektroniniu būdu vykstantys susirinkimai atskirai specifiskai nėra reglamentuoti. Tiesa, nors Jungtinėje Karalystėje tokie susirinkimai pastaraisiais metais ir yra vykę, tačiau yra kilę diskusijų, ar tokie susirinkimai apskritai yra galimi pagal Jungtinės Karalystės bendrovių aktą, konkrečiau, kaip turėtų būti interpretuojamos nuostatos dėl susirinkimo vietos (pavyzdžiui, Harmand, 2021, p. 2). Estijos Respublikoje 2020 m. gegužės mėn. teisinis reguliavimas šioje srityje taip pat buvo pakeistas, numatant galimybę visų teisinių formų juridinių asmenų organų³⁶ nariams dalyvauti susirinkimuose naudojantis elektroninėmis priemonėmis, jei kitaip nenumatyta įstatuose ar atskiruose įstatymuose (Estijos Respublikos civilinio kodekso bendroji dalis, 2002, 33¹ str.; Estijos Respublikos komercinis kodeksas, 1995, 170¹ str.), tačiau vien tik nuotoliniu būdu vykstantys visuotiniai akcininkų susirinkimai atskirai nereglamentuoti. Tačiau doktrinoje pripažįstama, kad tokie susirinkimai turėtų būti galimi (Vutt, 2020a, p. 39-40), ir, priešingai nei Jungtinėje Karalystėje, diskusijos šiuo klausimu kol kas nekyla.

Vertinant šiuo metu Lietuvoje galiojančią teisinį reguliavimą, manytina, kad ABĮ 21 str. 4 d., kurioje numatyta teisė bendrovei sudaryti galimybę akcininkams dalyvauti elektroninių ryšių priemonėmis, negali būti aiškintina kaip reiškianti, kad bendrovė gali nuspręsti susirinkimą organizuoti išimtinai tokiu būdu, t. y. apribojant galimybę akcininkui dalyvauti susirinkime fiziškai³⁷. Taigi net ir tais atvejais, kai bendrovė nusprendžia sudaryti sąlygas akcininkams dalyvauti elektroninių ryšių priemonėmis, bet kuriuo atveju turi būti užtikrinama galimybė to pageidaujantiems akcininkams dalyvauti jame ir fiziškai. Sprendžiant dėl galimybės į ABĮ įtraukti nuostatas, kurios leistų organizuoti visuotinius akcininkų susirinkimus tik elektroninių ryšių priemonėmis,

³⁶ T. y. pakeitimai taikomi ne tik visuotinio akcininkų susirinkimo, bet ir stebėtojų tarybos ir vadybos atžvilgiu.

³⁷ Be to, kaip buvo minėta 1.2 dalyje, ši nuostata ABĮ buvo įtvirtinta ryšium su Direktyvos 2007/36/EB įgyvendinimu Lietuvoje. Direktyvoje 2007/36/EB vien tik virtualiu būdu vykstantys visuotiniai akcininkų susirinkimai nebuvo numatyti (Zetzsche, 2007, p. 61), o perkeliant nuostatas į nacionalinę teisę platesni dalyvavimo naudojantis elektroninėmis priemonėmis būdai, nei kad tiesiogiai įtvirtinta Direktyvos 2007/36/EB 8 str. 1 d., nebuvo numatyti.

manytina, kad tokia galimybė turėtų būti įtvirtinta bendrovės įstatuose, t. y. dėl to turėtų būti palikta apsispręsti patiems akcininkams. Tačiau, autorės nuomone, tokiu atveju turėtų būti tinkamai išspręstas ir smulkiųjų akcininkų apsaugos klausimas, jei pastarieji nesutinka su tokiu sprendimu, kai tokia dalyvavimo visuotiniame akcininkų susirinkime forma jiems yra nepriimtina (ypač atsižvelgiant į aukščiau minėtas kylančias praktines problemas)³⁸ (taip pat *mutatis mutandis* ICLEG, 2016, p. 31-32; Beck, 2014 cituota Vutt, 2020a, p. 44), siekiant, kad nepagrįstai nebūtų suvaržyta viena esminių akcininko neturtinių teisių – teisė dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime (ABĮ 16 str. 1 d. 1 p.).

Vienas iš galimų variantų galėtų būti, pavyzdžiui, numatoma galimybė akcininkams, kuriems priklausančios akcijos suteikia tam tikrą balsavimo teisių skaičių (pavyzdžiui, 5%, kaip nurodoma ICLEG ataskaitoje),³⁹ reikalauti organizuoti visuotinį akcininkų susirinkimą, vykstantį akcininkams fiziškai jame dalyvaujant (ICLEG, 2016, p. 36). Minėta, kad ir EMCA autoriai 11 skyriaus 5 str. komentare nurodo panašią įstatuose galimą numatyti priemonę. ICLEG ataskaitoje kaip vienas iš sprendimo būdų bendrovei pereinant prie komunikacijos su akcininkais vien tik elektroniniu būdu, minima galimybė tokiam akcininkui pasitraukti iš bendrovės, gaunant teisingą kompensaciją (ICLEG, 2016, p. 32). Manytina, kad apie tokią priemonę būtų galima svarstyti ir nusprendus pereiti prie visuotinių akcininkų susirinkimų, vykstančių vien tik naudojantis elektroninių ryšių priemonėmis (t. y. kaip specialų priverstinio akcijų išpirkimo atvejį⁴⁰). Pažymėtina, kad doktrinoje taip pat galima sutikti panašią poziciją – M. Vutt taip pat svarsto apie tokią galimybę šiai situacijai spręsti (Vutt, 2020a, p. 44).

Apibendrinant tai, kas išdėstyta aukščiau, nors priešingai nei daugelyje užsienio valstybių, koronaviruso pandemija Lietuvoje nelėmė nei laikino, nei nuolatinio pobūdžio pasikeitimų visuotinių akcininkų susirinkimų organizavimo naudojantis elektroninių ryšių

³⁸ Šis klausimas keliamas atsižvelgiant į tai, kad sprendimai dėl bendrovės įstatų keitimo priimami balsų dauguma (ABĮ 28 str. 1 d. 1 p.). Manytina, kad minėtu reguliavimu Latvijos Respublikoje (kai pastarasis sprendimas turi būti priimamas vienbalsiai) būtent ir buvo siekta užtikrinti smulkiųjų akcininkų apsaugą, tačiau, kita vertus, bent vienam akcininkui nesutinkant, galimybė bendrovėje pereiti prie dalyvavimo ir balsavimo visuotiniame akcininkų susirinkime vien tik elektroninių ryšių priemonėmis gali tapti iš esmės praktiškai neįgyvendinama.

³⁹ Kita vertus, tokiu atveju kyla klausimas, kokią minimalią ribą nustatyti, nes, viena vertus, nustačius per žemą ribą, šios teisės įgyvendinimas *de facto* gali visais atvejais daryti vien tik nuotoliniu būdu vykstantį susirinkimą negalimą, kita vertus, nustačius pernelyg aukštą ribą, kyla rizika, kad smulkiųjų akcininkų interesai taip pat nebus pakankamai užtikrinti.

⁴⁰ Autorė įvardija kaip specialų akcininko pasitraukimo iš bendrovės atvejį, nes, autorės nuomone, šiuo metu CK 2.123 str. įtvirtintos bendrosios taisyklės nebūtų pakankamos tokiai situacijai spręsti. Be kita ko, turėtų būti atskirai numatoma: pirma, visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimas minėtu klausimu kaip savarankiškas pagrindas priverstiniam akcijų išpirkimui; antra, sprendžiama dėl žemesnės ribos nei kad šiuo metu numatyta 1/3 dalis įstatiniame kapitale (ABĮ 2.216 str. 1 d. 1 p.) tam, kad būtų tinkamai užtikrinamos smulkiųjų akcininkų teisės ir interesai; trečia, sprendžiama, koks subjektas (akcininkai, kaip kad šiuo metu numatyta ABĮ 2.123 str. 1 d., ar pati bendrovė) tokiu atveju turėtų išpirkti akcijas.

priemonėmis srityje, šiuo metu ABĮ įtvirtintas reguliavimas vertintinas kaip sudarantis pakankamas galimybes dalyvavimui ir balsavimui visuotiniame akcininkų susirinkime nuotoliniu būdu. Vis dėlto, pagal šiuo metu galiojantį reguliavimą, nesant išimtinių aplinkybių, akcininkams turi būti sudaroma galimybė dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime ir fiziškai. Galimybė organizuoti visuotinį akcininkų susirinkimą išimtinai elektroninių ryšių priemonėmis ABĮ galėtų būtų leidžiama numatant, kad tai turi būti nurodyta bendrovės įstatuose, tačiau tokiu atveju turi būti užtikrinama tinkama smulkiųjų akcininkų teisių apsauga.

3.2. Informacijos perdavimas elektroninių ryšių priemonėmis

3.2.1. Komunikacija tarp bendrovės ir valstybės

Be minėtų nuostatų, susijusių su bendrovių ir filialų steigimu, trečioji esminė Direktyva siekiama įgyvendinti priemonė – dokumentų ir informacijos teikimas internetu (Kodifikuotos direktyvos 13j str.). Šių nuostatų įtraukimas į Direktyvą sąlygotas paties Direktyvos tikslo – kad skaitmenines priemones ir procesus būtų galima naudoti per visą bendrovės veiklos laikotarpį (Moslein, 2019b, p. 140; Royo-Villanova, 2020, p. 222). Pažymėtina, jog siekiant apsaugoti teisėtus kontrahentų, kreditorių bei kitų suinteresuotų asmenų interesus, svarbu suteikti aktualią informaciją apie bendrovę ir užtikrinti, kad duomenys JAR būtų atnaujinami laiku (Bartkus, 2002, p. 153). Atitinkamai, šioje dalyje bendrovės santykiai su valstybe analizuojami bendrovės pareigos teikti JAR tvarkytojui – Registrų centrui – atitinkamus dokumentus ir duomenis bei jų pakeitimus kontekste.

Kaip ir bendrovių bei filialų steigimo atveju, Direktyva nustatomas reikalavimas valstybėms narėms sudaryti galimybes Kodifikuotos Direktyvos 14 str. nurodytus dokumentus ir informaciją, įskaitant bet kokius jų pakeitimus, pateikti išimtinai internetu, nereikalaujant pareiškėjų asmeniškai atvykti į jokią kompetentingą instituciją, įstaigą ar pas jokią asmenį, tačiau šiuo atžvilgiu valstybėms narėms taip pat leidžiama išimtiniais atvejais pasinaudoti šio darbo 2.1 dalyje minėtomis 13b str. 4 d. ir 13g str. 8 d. numatytomis išimtimis. Tokios pat taisyklės taikytinos ir filialų atitinkamų dokumentų ir informacijos pateikimui (Kodifikuotos direktyvos 28b str.).

Analizuojant Direktyvą, kiek tai susiję su dokumentų ir informacijos teikimu internetu, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog, priešingai nei bendrovių steigimo atveju, šių nuostatų taikymo valstybės narės negali apriboti tik į Kodifikuotos direktyvos IIA priedą įtrauktų bendrovių (Lietuvoje – uždarytųjų akcinių bendrovių) atžvilgiu, t. y. 13j str. nėra numatyta galimos išimties dėl atviro tipo ribotos atsakomybės bendrovių (Omlor, 2019, p. 9; Moslein, 2019b, p. 141). Tai reiškia, kad atitinkamos Direktyvos nuostatos,

susijusios su informacijos ir dokumentų teikimu internetu, Lietuvoje turi būti įgyvendintos tiek uždaryjū akcinių bendrovių, tiek ir akcinių bendrovių atžvilgiu. Vertinant šio magistro darbo rašymo metu pateiktus Direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę teisės aktų projektus, matyti, kad jokių pakeitimų, susijusių su akcinėmis bendrovėmis, juose nėra įtraukta. Atitinkamai, Direktyvos nuostatos, susijusios su akcinių bendrovių pakeistų įstatų registravimu vien tik internetu, tokiu atveju nebūtų tinkamai įgyvendintos. Kaip numatyta šiuo metu galiojančiuose JAR nuostatuose, elektroniniu būdu tiesiogiai Registrų centrui dokumentus galima pateikti tik tuo atveju, jeigu keičiami steigimo dokumentai rengiamai pagal Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintus pavyzdinius steigimo dokumentus (JAR nuostatų 46 p.), o kai bus priimti JAR nuostatų projekte numatomi pakeitimai ir patvirtinti pavyzdiniai filialų steigimo dokumentai, tokia galimybė atsiras ir keičiant filialų nuostatus. Atsižvelgiant į tai, kad šiuo metu nėra patvirtinti pavyzdiniai akcinių bendrovių steigimo dokumentai⁴¹, nėra prielaidų akcinių bendrovių pakeistų įstatų registravimui elektroniniu būdu, kaip to reikalauja Direktyva. Manytina, kad šiuo klausimu, kaip ir bendrovių steigimo atveju, netinkamas argumentas būtų susijęs su notarinių veiksmų atlikimo nuotoliniu būdu įteisinimu⁴², nes, autorės nuomone, kiek tai susiję su dokumentų ir informacijos teikimu internetu, Direktyvos nuostatos į nacionalinę teisę turėtų būti perkeliama vieningai laikantis to paties valstybės pasirinkto modelio, t. y. šių procedūrų atlikimo naudojantis Registrų centro savitarnos sistema, nedarant išimčių dėl atskirų teisinių formų bendrovių.

Šiame kontekste, panašiai kaip ir steigimo atveju, taip pat svarstyтина, ar Direktyva gali būti laikoma tinkamai įgyvendinta, kai bendrovių įstatų bei filialų nuostatų keitimas elektroniniu būdu bus galimas tik tais atvejais, kai naudojamosi pavyzdiniais įstatais ar nuostatais, t. y. turinio požiūriu įstatų keitimo galimybė yra apribota atitinkamų pavyzdinių dokumentų apimtyje. Tai pasakytina ypač atsižvelgiant į tai, kad Direktyvos nuostatose šablonai minimi tik ryšium su bendrovių steigimu (taip pat žr. Kodifikuotos direktyvos 13a str. 6 p. pateiktą šablonų apibrėžtį) (kaip minėta anksčiau, filialų atžvilgiu Direktyvoje dokumentų šablonai apskritai nėra minimi) ir numatyti siekiant palengvinti bendrovių įsisteigimo procesą, o Kodifikuotos direktyvos 13j str. 1 d. suponuoja galimybę tokiu būdu teikti bet kokius atitinkamos minėtos informacijos ir dokumentų pakeitimus. Vis dėlto manytina, kad, atsižvelgiant į tai, jog Direktyva aiškiai šio klausimo nesprendžia ir tiesiogiai neįpareigoja ar nedraudžia valstybėms elgtis vienu ar kitu būdu,

⁴¹ Iki šiol pavyzdiniai akcinių bendrovių steigimo dokumentai nebuvo reikalingi, nes nėra numatyta galimybės akcines bendroves steigti elektroniniu būdu.

⁴² Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys, kad šiuo atveju Direktyva taip pat nedaroma įtaka valstybių narių nacionalinėje teisėje nustatytoms taisyklėms, susijusioms su notarų ar kitų kompetentingų asmenų ar įstaigų dalyvavimu šiose procedūrose (Kodifikuotos direktyvos 13g str. 4 d. c) p., 13j str. 4 d.).

toks Direktyvos įgyvendinimo modelis šiuo klausimu taip pat pasirinktas paprastesnio praktinio įgyvendinimo sumetimais, nes priešingu atveju analogiškai kiltų klausimas, kaip efektyviai užtikrinti kitokių nei pavyzdiniuose įstatuose numatytų nuostatų teisėtumą šių procedūrų metu.

Kol kitose ES valstybėse narėse taip pat vis dar vyksta Direktyvos perkėlimas į nacionalinę teisę, nėra aišku, kaip šios nuostatos bus interpretuojamos ir kaip Direktyvoje numatytos internetinės procedūros šioje srityje praktiškai bus įgyvendinamos (tą patį būtų galima pasakyti ir dėl šablonų naudojimo steigimo etape, kaip buvo nagrinėta šio darbo 2.1 dalyje). Vis dėlto, autorės nuomone, šis klausimas bus mažiau aktualus tose valstybėse, kuriose bus nuspręsta, kad Direktyvoje numatytos internetinės procedūros, susijusios su bendrovių bei filialų steigimu ir dokumentų teikimu, bus vykdomos dalyvaujant notarui⁴³. Atitinkamai, tokiais atvejais pareiškėjai galės pasirinkti ir nestandartinius steigimo dokumentus, kurių teisėtumas ir toliau bus užtikrinamas notaro.

Toliau nagrinėjant dokumentų ir informacijos pateikimo klausimą, svarbu pažymėti ir tai, kad Direktyvoje numatytas ir vienkartinio duomenų pateikimo (angl. *once-only*) principas, pasireiškiantis keliais aspektais (taip pat žr. Alexandropoulou, 2019, p. 3; Bregeš, Jakupak, 2020, p. 210-211). Pirma, bendrovės nebeturės pateikti tos pačios informacijos bei dokumentų, numatytų Kodifikuotos direktyvos 14 str., tiek nacionaliniam registru, tiek ir nacionaliniam leidiniui. Jei valstybėse narėse numatytas ir paskelbimas nacionaliniame leidinyje, tokiu atveju pats registras, o ne bendrovė turi užtikrinti atitinkamos informacijos ir dokumentų perdavimą nacionaliniam leidiniui (Kodifikuotos direktyvos 16 str. 3 d.)⁴⁴. Vertinant nacionaliniu lygiu, šiuo metu galiojantis reguliavimas šį principą atitinka: informaciją apie duomenų ir informacijos pakeitimų įregistravimą elektroniniame informaciniame leidinyje skelbia pats JAR tvarkytojas Registrų centras (JAR nuostatų 244 p.). Antrasis aspektas susijęs su filialais: bendrovė, įsteigta vienoje valstybėje narėje ir turinti filialą kitoje valstybėje narėje, apie dokumentų ir informacijos, nurodytos Kodifikuotos direktyvos 30a str., pasikeitimus turi pranešti tik bendrovės, kurioje yra registruota, valstybės registru, papildomai šios informacijos nebereikės pateikti ir valstybės, kurioje registruotas filialas, registru. Tokia informacija bus keičiamasi tiesiogiai tarp valstybės, kurioje registruota bendrovė, ir valstybės, kurioje registruotas filialas, registrų per centrinį, komercinių ir bendrovių

⁴³ Pavyzdžiui, jau netrukus po Direktyvos priėmimo buvo pranešta, kad Ispanijos Karalystėje bei Vokietijos Federacinėje Respublikoje ketinama pasirinkti tokį Direktyvos įgyvendinimo modelį, kai būtinas notaro dalyvavimas (atitinkamus notarinius veiksmus atliekant, nuotoliniu būdu) (Notaries of Europe, 2019).

⁴⁴ Tiesa, kai kurie autoriai šią nuostatą analizuoja ne vienkartinio duomenų pateikimo principo kontekste, o kaip atskirą duomenų atskleidimo registre (angl. *register-only*) principą (pavyzdžiui, Schmidt, 2019, p. 174; Moslein, 2019b, p. 141).

registrų sąveikos sistema⁴⁵. Tas pats taikoma ir informacijos apie filialo įregistravimą (Kodifikuotos direktyvos 28a str. 7 d.) ir jo išbraukimo iš registro (Kodifikuotos direktyvos 28c str.) atvejais. Vienkartinio duomenų pateikimo principo įgyvendinimas padės išvengti daugkartinės tos pačios informacijos registracijos, kartu padės užtikrinti skelbiamų dokumentų ir informacijos patikimumą ir teisingumą (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto 2018 m. spalio 17 d. nuomonė...). Be to, pažymėtina, kad vienkartinio duomenų pateikimo principą valstybės narės gali pasirinktinai taikyti ir bendrovės finansinės atskaitomybės dokumentų pateikimui (Kodifikuotos direktyvos 31 str.), tačiau, kaip matyti iš Direktyvos perkėlimui skirtų minėtų teisės aktų projektų, Lietuvoje šios nuostatos nuspręsta neįgyvendinti, todėl ir toliau užsienio valstybių bendrovių finansinės atskaitomybės dokumentai kasmet turės būti pateikiami du kartus – tiek valstybės, kurioje registruota bendrovė, registru, tiek ir JAR, kuriame registruotas tokios bendrovės filialas.

Taigi, apibendrinant pasakytina, kad įgyvendinus Direktyvą Lietuvoje užsienio subjektams bus sudarytos palankesnės sąlygos paprasčiau ir greičiau atitinkamų dokumentų ir duomenų pakeitimus teikti registruoti elektroniniu būdu. Visgi, tinkamam Direktyvos nuostatų perkėlimui į nacionalinę teisę papildomai reikalinga išspręsti galimybės akcinių bendrovių įstatų pakeitimus registruoti vien tik elektroniniu būdu klausimą, o tam šiuo metu reikalinga patvirtinti pavyzdinius akcinių bendrovių įstatus, kuriuos būtų galima naudoti Registrų centro savitarnos sistemoje.

3.2.2. Komunikacija tarp bendrovės ir akcininkų

Kaip matyti iš to, kas buvo pasakyta ankstesnėse šio darbo dalyse, Direktyvos nuostatos iš esmės apima tik skaitmeninių priemonių ir procesų naudojimą išoriniuose bendrovės santykiuose (t. y. santykiuose su valstybinėmis institucijomis ar kitais kompetentingais asmenimis), o skaitmeninimo klausimai vidiniuose santykiuose (t. y. santykiuose tarp bendrovės ir akcininkų) Direktyva nėra sprendžiami. Dėl šios priežasties, anot A. Bartolacelli, dauguma Direktyvos nuostatų yra labiau administracinės, nei bendrovių teisės dalykas, o tikroji bendrovių teisės dalis pasiūlymo dėl Direktyvos, o vėliau – ir pačios Direktyvos nebuvo paliesta, kitaip tariant, savaime nepadidino bendrovių skaitmeninimo laipsnio, o tik skaitmeninimą ES valstybių narių viešajame sektoriuje, kiek tai susiję su bendrovių teisės klausimais (Bartolacelli, 2018, p. 63). Kita vertus, šiems

⁴⁵ Centrinį, komercinių ir bendrovių registrų sąveikos sistema buvo sukurta Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. birželio 13 d. direktyva 2012/17/ES, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyvos 89/666/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvų 2005/56/EB ir 2009/101/EB nuostatos dėl centrinių, komercinių ir bendrovių registrų sąveikos (Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. birželio 13 d. direktyva...).

klausimams buvo skirta ICLEG ataskaitos ketvirtoji dalis (ICLEG, 2016, p. 23-42), todėl, nors ir ne visi ICLEG pasiūlymai ir rekomendacijos buvo įtraukti rengiant Direktyvą, pateiktas ekspertines rekomendacijas galima vertinti kaip gaires skaitmeninimo procesų plėtrai bendrovių teisėje nacionaliniu lygmeniu.

Kiek tai susiję su komunikacija tarp bendrovės ir akcininkų, atsižvelgiant į ABĮ įtvirtintą reguliavimą, būtų galima išskirti kelias situacijas⁴⁶: pirma, atvejai, kai ABĮ tiesiogiai nurodyta, kad atitinkami dokumentai ar kita informacija gali būti perduodama elektroninių ryšių priemonėmis⁴⁷ arba konkrečiai elektroniniu paštu⁴⁸, arba skelbiama bendrovės interneto svetainėje⁴⁹; antra, atvejai, kai ABĮ tiesiogiai nereglamentuojama, koku būdu informacija gali būti perduodama (manyta, kad tokiais atvejais, elektroninių ryšių priemonių naudojimas yra leidžiamas, jeigu užtikrinamas perduodamos informacijos saugumas ir galima nustatyti informaciją perduodančių asmenų tapatybę)⁵⁰; trečia, atvejai, kai galimybė perduoti informaciją elektroninių ryšių priemonėmis yra iš dalies ribojama⁵¹. Pastarasis atvejis toliau aptartinas detaliau.

Akcininkų informavimo apie visuotinio akcininkų susirinkimo šaukimą tvarka reglamentuojama ABĮ 26 str. Šio straipsnio 4 d. numatyti trys būdai, kuriais akcininkai informuojami apie įvyksiantį susirinkimą: pranešimas turi būti, pirma, viešai paskelbtas įstatuose nurodytame šaltinyje⁵² arba, antra, įteiktas kiekvienam akcininkui pasirašytinai, arba, trečia, išsiųstas kiekvienam akcininkui registruotu laišku. Kaip matyti lingvistiškai vertinant ABĮ formuluotę, šie būdai yra alternatyvūs, t. y. bendrovė privalo bent vienu iš ABĮ 26 str. 4 d. nurodytų būdų informuoti akcininkus, atsižvelgiant į tai, kokia konkreči visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo tvarka numatyta įstatuose (ABĮ 4 str. 2 d. 7 p.). Pažymėtina, kad įstatuose galėtų būti papildomai nustatytas ir ABĮ šiuo metu nenumatytas informavimo būdas (pavyzdžiui, pranešimas akcininkams jų bendrovei nurodytais elektroninio pašto adresais), tačiau bet kuriuo atveju kartu būtų privaloma nurodyti ir bent vieną iš trijų alternatyvių būdų, numatytų ABĮ 26 str. 4 d. (ABĮ 4 str.

⁴⁶ Pažymėtina, kad klausimai, susiję su visuotinio akcininkų susirinkimo organizavimu nuotoliniu būdu, kai akcininkams sudaroma galimybė dalyvauti ir balsuoti elektroninių ryšių priemonėmis, atsižvelgiant į visuotinio akcininkų susirinkimo svarbą ir šio klausimo specifiką ir problematiką buvo nagrinėti atskirai šio magistro darbo 3.1. dalyje, tačiau šie santykiai taip pat priskirtini vidinių bendrovės santykių kategorijai.

⁴⁷ ABĮ 21 str. 3 d., 25 str. 3 d., 25 str. 4 d.

⁴⁸ ABĮ 65 str. 3 d.

⁴⁹ ABĮ 16¹ str. 3 d., 26 str. 3 d., 65 str. 2 d.

⁵⁰ Pavyzdžiui, akcininko teisė iš anksto bendrovei pateikti klausimų, susijusių su visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkės klausimais (ABĮ 16¹ str. 1 d.); akcininkų informavimo apie visuotinio akcininkų susirinkimo priimtus sprendimus tvarka ir kt.

⁵¹ ABĮ 26 str. 4 d.

⁵² Įstatuose nurodytame Lietuvos Respublikos dienraštyje arba Vyriausybės nustatyta tvarka JAR tvarkytojo leidžiamame elektroniniame leidinyje viešioms pranešimams skelbti, arba abiejuose šaltiniuose, priklausomai nuo to, kaip yra numatyta bendrovės įstatuose (ABĮ 4 str. 4 d.).

6 d.)⁵³. Tokia pozicija sutinkama ir notarinėje praktikoje (Remėza, 2016, p. 24). Taigi, įstatuose galima nustatyti griežtesnę, nei ABĮ nustatyta, akcininkų informavimo apie visuotinį akcininkų susirinkimą tvarką, nes ABĮ nustatyta tvarka vertintina kaip minimalus pranešimo akcininkams apie rengiamą visuotinį akcininkų susirinkimą standartas (LAT 2019 m. gegužės 22 d. praktikos..., p. 34-35). Atsižvelgiant į tai, teigtina, šiuo metu ABĮ nustatytas reguliavimas iš dalies riboja galimybes naudoti elektroninių ryšių priemones tuo požiūriu, kad bendrovė bet kuriuo atveju įstatymo yra įpareigota pranešimą apie visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą paskelbti, įteikti ar siųsti taip pat ir bent vienu iš ABĮ 26 str. 4 d. nurodytų būdų. Atsižvelgiant į tai, taip pat manytina, kad 2018 m. Europos Komisijos prašymu atliktame tyrime dėl teisinių ir praktinių kliūčių skaitmeninių priemonių naudojimui tarp bendrovės ir akcininkų ne visiškai tiksliai nurodoma, kad šiuo metu Lietuvoje draudžiamas bet kokių skaitmeninių priemonių naudojimas informavimui apie uždarytų akcinių bendrovių visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą (Ernst and Young, 2018, p. 58, 460)⁵⁴.

Kaip pažymima ICLEG ataskaitoje, komunikacija elektroniniu būdu ir skaitmeninimas apskritai gali būti naudingas tiek pačiai bendrovei, tiek ir akcininkams, palengvinant bendravimą ir suteikiant galimybę gauti informaciją greitai ir taupant lėšas. ICLEG nuomone, bendrovei ir akcininkams turėtų būti leidžiama bendrauti elektroniniu būdu, perduodant informaciją ar įgyvendinant kitas teises, atsižvelgiant į atitinkamas saugumo priemones, užtikrinančias galimybę nustatyti šių asmenų tapatybę ir komunikacijos vientisumą (ICLEG, 2016, p. 23). Be to, ICLEG konkrečiai įvardino, kad, be kitų sričių, komunikacija elektroniniu būdu turėtų būti galima ir informuojant akcininkus apie visuotinius akcininkų susirinkimus (ICLEG, 2016, p. 25).

Vertinant informavimo apie visuotinio akcininko susirinkimo sušaukimą reguliavimą privačių ribotos atsakomybės bendrovių atžvilgiu lyginamuoju aspektu, pažymėtina, kad akcininkų informavimo būdai reglamentuojami labai įvairiai. Pavyzdžiui, Estijos Respublikoje akcininkams pranešimai yra siunčiamas akcininkų sąrašė nurodyti adresu arba elektroninio pašto adresu (Estijos Respublikos komercinis kodeksas, 1995, 172 str. 1 d.). Jungtinėje Karalystėje pranešimai akcininkams siunčiami spausdintine forma, elektronine forma arba skelbiamas interneto svetainėje. Tačiau bendrovė gali siųsti (taip ir gauti) dokumentus ar informaciją elektroniniu būdu, taip pat paskelbti interneto svetainėje tik tuo atveju, kai asmuo sutiko (konkrečiu atveju arba

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktikoje taip pat sutinkama pozicija, tuo atveju, kai įstatuose numatyti du pranešimo apie visuotinį akcininkų susirinkimą būdai, bendrovė abu juos ir turi taikyti (LAT 2002 m. birželio 19 d. nutartis).

⁵⁴ Be to, minėtą pranešimo skelbimą JAR tvarkytojo leidžiamame elektoriniame leidinyje bendroju požiūriu taip pat galime laikyti tam tikra skaitmeninimo priemone, kaip alternatyva skelbimui dienraštyje.

bendrai), kad jis būtų informuojamas tokiu būdu (Jungtinės Karalystės bendrovių aktas, 2006, 308-309 str., taip pat 5 priedas). Danijos karalystės bendrovių įstatyme numatyta, kad akcininkams turi būti pranešama bendrovės įstatuose nurodytu būdu. Be to, atskirai nurodoma, kad akcininkai gali nuspręsti, kad pranešimas būtų skelbiamas ir privačios ribotos atsakomybės bendrovės interneto svetainėje (tokia nuostata taip pat turi būti įtraukta į bendrovės įstatus). Kita vertus, net ir tuo atveju, kai visuotinis akcininkų susirinkimas nėra priėmęs sprendimo dėl komunikacijos tarp bendrovės ir akcininkų elektroniniu būdu, bendrovė ir vienas ar keli akcininkai gali atskirai dėl to susitarti (Danijos Karalystės bendrovių įstatymas, 2010, 92, 95 str.)⁵⁵.

Šiuo klausimu EMCA kaip pagrindinę taisyklę numato, kad pranešimo būdas yra nurodomas bendrovės įstatuose, t. y. bendrovė gali apsispręsti, koku būdu turi būti pranešama. Be to, jei kitaip nenurodyta įstatuose, akcininkui turi būti pranešama raštu, pranešimą siunčiant registruotu laišku arba per kurjerį (EMCA, 2017, 11 skyriaus 17 str. 1-2 d.). Atkreiptinas dėmesys, jog šio straipsnio komentare EMCA autoriai nurodo, kad įstatuose gali būti numatyta, pavyzdžiui, ir pranešimo paskelbimas bendrovės interneto svetainėje arba naudojantis nacionalinio bendrovių registro naudojamomis informacinių technologijų sistemomis (EMCA, 2017, p. 252).

Kaip nurodoma LAT praktikoje, informavimo apie šaukiamą susirinkimą tikslas – pranešti akcininkui, kokius klausimus susirinkimas svarstys, kad akcininkas galėtų juos išanalizuoti ir atsakingai pasiruošti įgyvendinti teisę balsuoti (pavyzdžiui, LAT 2013 m. vasario 28 d. nutartis). Manytina, kad įstatyme numatyti galimi informavimo būdai visų pirma turi sudaryti prielaidas šį tikslą tinkamai pasiekti ir suteikti galimybes bendrovės įstatuose nustatyti bendrovės ir akcininkų poreikius geriausiai atitinkantį variantą⁵⁶. Pažymėtina, kad įstatymų nuostatomis, susijusios su pranešimų apie akcininkų susirinkimą siuntimu, yra reglamentuojami bendrovės vidiniais santykiais ir dėl to jiems turėtų būti taikomas šalių autonomijos principas (Vutt, 2020b, p. 103). Galiausiai atkreiptinas dėmesys, kad LAT praktikoje, nagrinėjant bylas dėl visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų pripažinimo negaliojančiais dėl informavimo apie susirinkimą tvarkos pažeidimo, be kita ko, yra atsižvelgiama ir į bendrovėje susiklosčiusią pranešimo

⁵⁵ Verta pažymėti, kad pastaruoju aspektu toks Danijos karalystės bendrovių įstatyme numatytas reguliavimas iš esmės atitinka ir ICLEG ataskaitoje siūlomą individualios išimties dėl komunikacijos tarp bendrovės ir akcininkų elektroniniu būdu taikymo galimybę (ICLEG, 2016, p. 29-30).

⁵⁶ Pastebėtina ir tai, kad kitas juridinių asmenų teisinės formos reglamentuojančiuose įstatymuose nuostatos dėl informavimo apie dalyvių susirinkimą yra formuluojamos lanksčiau. Pavyzdžiui, mažųjų bendrijų narių susirinkimas šaukiamas nuostatuose nustatyta tvarka (Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas, 2012, 5 str. 2 d. 6 p., 15 str. 2 d.). Taip pat reglamentuota ir viešųjų juridinių asmenų atveju: viešųjų įstaigų dalininkų susirinkimas šaukiamas įstatuose nustatyta tvarka (Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas, 1996, 6 str. 2 d. 8 p., 10 str. 4 d.), visuotinis asociacijos narių susirinkimas – taip pat įstatuose nustatyta tvarka (Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas, 2004, 8 str. 6 d., 12 str. 2 d. 8 p.).

praktiką (LAT 2006 m. sausio 30 d. nutartis), be to, nurodoma, kad, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, turėtų būti pasirinktas racionalus ir veiksmingas pranešimo būdas, nepaisant to, kad formaliai laikytasi ABĮ ir įstatuose nustatytų reikalavimų (LAT 2015 m. rugsėjo 21 d. nutartis). Manytina, šiuo metu ABĮ nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį informavimas apie visuotinį akcininkų susirinkimą elektroninių ryšių priemonėmis iš esmės yra galimas tik kaip papildomas, o ne pagrindinis (vienintelis) būdas, neužtikrina pakankamų galimybių bendrovei ir akcininkams pasirinkti racionaliausio informavimo būdo ir kartu iš dalies riboja skaitmeninių priemonių galimą panaudojimą bendrovės santykiuose su akcininkais.

Vis dėlto, autorės nuomone, įstatymų leidėjui tikslinga neįvardinti konkrečių priemonių ir būdų, kaip akcininkai ir bendrovė tarpusavyje gali keistis dokumentais ir kita informacija (priešingai nei kad šiuo metu yra nustatyta ABĮ arba, kaip minėta aukščiau, įtvirtinta Estijos Respublikos komerciniame kodekse, kuriame, nors ir tiesiogiai leidžiamas elektroninių ryšių priemonių naudojimas, tačiau jis yra apribotas tik viena galimybe – pranešimu elektroniniu paštu. Pažymėtina, kad toks reguliavimas Estijos Respublikoje taip pat jau susilaukė kritikos iš jų teisės doktrinos atstovų (žr. Vutt, 2020b, p. 100-105). V. Knapp taip pat nurodo, kad bendrovė turėtų pati apsispręsti, kokias technologijas naudoti, o šis klausimas neturėtų būti sprendžiamas teisės aktuose (Knapp, 2016, p. 16). Tokiai pozicijai pritarina dėl kelių priežasčių. Pirma, sparti technologijų plėtra gali lemti, kad ilgai netrukus įstatymuose nurodyti informacijos perdavimo būdai ir priemonės taps nepakankamai veiksmingi, o galimybė bendrovėje juos pakeisti, pritaikyti atsižvelgiant į besikeičiančius poreikius ir techninę pažangą priklausys išimtinai nuo įstatymų leidėjo valios ir teisėkūros procesų. Antra, toks reguliavimas geriau atitiktų ir vieną iš ICLEG nurodytų bendrųjų principų, kuriuo remiantis įstatymai turėti išlikti neutralūs technologijų atžvilgiu ir prioritetas neturėtų būti teikiamas kuriai nors konkrečiai technologijai (ICLEG, 2016, p. 13).

Apibendrinant tai, kas išdėstyta aukščiau, darytina išvada, kad santykiuose tarp bendrovės ir akcininkų galimybė naudoti įvairias technologines priemones neturėtų būti nepagrįstai ribojama teisinio reguliavimo, o sprendimai šiais klausimais būtų priimami bendrovėje, t. y. subjektų, su kurių teisių ir pareigų įgyvendinimu ir interesų užtikrinimu ir yra susijęs jų naudojimas. Šiuo metu ABĮ įtvirtintu reguliavimu dėl pranešimo apie visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimą nepagrįstai iš dalies ribojama skaitmeninio priemonių naudojimas vidiniuose bendrovės santykiuose. Todėl svarstyтина galimybė ABĮ 26 str. 4 d. pakeisti ir numatyti, kad visuotinis akcininkų susirinkimas yra šaukiamas bendrovės įstatuose nustatyta tvarka.

4. VIRSMO TECHNOLOGIJŲ GALIMA ĮTAKA BENDROVIŲ TEISEI

Virsmo technologijos (angl. *disruptive technology*) bendrai gali būti apibūdinamos kaip reiškiniai, nauji sprendimai, kurie iš esmės pakeičia egzistuojančias rinkas ir nusistovėjusius procesus (pavyzdžiui, McPeak, 2019, p. 458-459)⁵⁷. Kaip buvo nagrinėta šio darbo 1.1 dalyje, skaitmeninimas bendrovių teisėje šiandien suprantamas plačiau, neapsiribojant tik komunikacija elektroninių ryšių priemonėmis. Teigiama, kad sparti technologijų plėtra lemia poreikį bendrovių valdysenai prisitaikyti prie naujų technologinių iššūkių ir jų sąlygoto verslo vystymosi krypčių (Fenwick, Vermeulen, 2019a, p. 1; Fenwick, Vermeulen, 2019b, p. 3; Evans, 2017, p. 206). Be to, nurodoma, jog, siekiant suvokti tikrąją skaitmeninimo įtaką, reikia vertinti ne tik atskirai pavienes technologijas, bet jų tarpusavio ryšius ir galimą bendrą poveikį (Fenwick, Vermeulen, 2019a, p. 3-4; Evans, 2017, p. 208-209). Tai ypač svarbu ir atsižvelgiant į tai, kad, priešingai nei kad buvo būdinga ankstesnėms technologinėms revoliucijoms, kai vienos technologijos sekė paskui kitas, šiuo metu vykstanti skaitmeninė transformacija pasižymi tuo, kad jai būdingas papildantis, sustiprinantis efektas, kai tuo pačiu metu vystosi daugybė skirtingų technologijų, darančių įtaką viena kitai (Fenwick, Vermeulen, 2019a, p. 2). Atitinkamai, siekiant tinkamai ir visapusiškai suprasti, kokius pokyčius skaitmeninimas gali lemti bendrovių teisėje, svarbu įvertinti, kokios naujų technologijų savybės sąlygoja jų galimą pritaikymą šioje srityje bei kokiems konkrečioms klausimams spręsti jos gali būti pasitelktos. Nors, kaip galima matyti iš anksčiau šiame magistro darbe nagrinėtų klausimų, šiandien neabejotinai platesnį praktinį pritaikomumą vis dar turi skaitmeninimo siaurojo požiūriu priemonės bei procesai (t. y. komunikacija elektroninių ryšių priemonėmis), tačiau ateityje didesniu iššūkiu neabejotinai gali tapti būtent šių technologijų naudojimas.

Atsižvelgiant į plačią virsmo technologijų sampratą, joms gali būti priskiriama visa eilė technologinių naujovių, tačiau konkretaus ar baigtinio sąrašo nepateikiama, be to, tai daryti nebūtų tikslinga ir atsižvelgiant į nuolatinį jų vystymąsi ir plėtrą. Tačiau, pavyzdžiui, R. Girasa blokų grandinės technologiją bei dirbtinį intelektą išskiria kaip pagrindines virsmo technologijas (Girasa, 2020, p. 4-6). Žiūrint konkrečiau iš bendrovių teisės perspektyvos, būtent šių dviejų technologijų pritaikymas ir jų galima įtaka

⁵⁷ Vertinant plačiuoju požiūriu. Doktrinoje siūloma griežtai neapsiriboti C. M. Christensen pasiūlyta virsmo inovacijų teorija, nes vien tai, kad konkreti technologija ar kitas reiškinys nepatenka į C. M. Christensen pasiūlytą modelį, nedaro jų mažiau reikšmingų ar galinčių daryti mažesnę poveikį (Evans, 2017, p. 207-209; McPeak, 2019, p. 458-459).

bendrovių teisėje pastaraisiais metais ir yra tapę tyrimų ir diskusijų objektu⁵⁸. Atsižvelgiant į tai, kad abiejų minėtų technologijų savitumas lemia jų galimą pritaikymą skirtingose bendrovių teisės srityse, toliau kiekviena iš jų nagrinėtinos atskirai.

4.1. Blokų grandinės technologija ir bendrovių teisė

Teigiama, kad blokų grandinės technologija – apskritai didžiausią įtaką nuo interneto sukūrimo galinti turėti technologija (žr. Akgiray, 2019, p. 5). Nors dažnai ši technologija vis dar asocijuojasi su virtualia valiuta bitkoinu, tačiau tai nėra vienintelis galimas jos pritaikymo atvejis. Dažnu atveju bendrovių teisės doktrinoje šiandien sutinkama pozicija, kad blokų grandinės technologija gali sudaryti geresnes sąlygas tiesioginiam akcininkų dalyvavimui bendrovės valdyme, palengvinat koordinavimą ir sumažinant išlaidas, susijusias su balsavimu ir prekyba akcijomis (Reyes *et al.*, 2017, p. 17-24; Yermack, 2017, p. 8-10; Bruner, 2020, p. 431, 436-437 ir kt.). Ir nors šios technologijos pritaikymas bendrovių veikloje vis dar yra pakankamai ankstyvame, labiau tyrimų ir bandymų etape, tačiau vertinant pastarųjų metų reglamentavimo (pavyzdžiui, Delavero valstijoje Jungtinėse Amerikos Valstijose, Prancūzijos Respublikoje) ir praktinio šios technologijos taikymo iniciatyvas, teigiama, jog blokų grandinės technologijos taikymo šioje srityje galimybės yra itin didelės (Van der Elst, Lafarre, 2019, p. 129-133; Moslein, 2020, p. 1-3).

Blokų grandinė⁵⁹, kaip viena iš paskirstytųjų duomenų technologijos (angl. *distributed ledger technology*) rūšių (Europos Parlamento 2018 m. spalio 3 d. rezoliucija...), bendruoju požiūriu gali būti suprantama kaip decentralizuota duomenų bazė, kurioje duomenys saugomi atskiruose blokuose, tarpusavyje sujungtuose griežtai chronologine tvarka (Enriques, Zetsche, 2020, p. 10). Pažymėtina, kad blokų grandinės veikia kaip lygiarangė (angl. *peer-to-peer*) sistema, todėl čia nėra vieno bendro serverio, o duomenys nėra saugomi centralizuotai (Akgiray, 2019, p. 7), atitinkamai, čia tampa nebūtinai trečiosios šalies (tarpininko) dalyvavimas. Anot A. Lafarre ir C. Van der Elst, esminę reikšmę bendrovių valdysenoje turi keli blokų grandinės technologijos požymiai: skaidrumas (atvirumas) bei saugumas (duomenų nepakeičiamumas) (Lafarre, Van der Elst, 2018, p. 6). Be to, šios technologijos taikymo galimybės įgyja dar didesnę

⁵⁸ L. Enriques ir D. A. Zetsche netgi pasiūlė naują terminą anglų kalba „CorpTech“ arba „Corporate Technology“ (lietuviškas atitikmuo galėtų būti, pavyzdžiui, bendrovių technologijos) paskirstytųjų duomenų, išmaniųjų sutarčių, didžiųjų duomenų, dirbtinio intelekto ir mašininio mokymosi naudojimui bendrovių kontekste apibūdinti (Enriques, Zetsche, 2020).

⁵⁹ Atsižvelgiant į darbo apimties ribojimus be tai, kad blokų grandinės technologija pati savaime nėra pagrindinis šio magistro darbo objektas, be bendrųjų principų paminėjimo, blokų grandinės technologijos veikimo modelis šiame darbe detaliau neaptariamas.

reikšmę taikant kartu su šios technologijos pagrindu veikiančiomis išmaniosiomis sutartimis (kompiuterinėmis programomis, automatiškai vykdančiomis joje užkoduotas šalių sulygtas sąlygas (Fenwick *et al.*, 2018, p. 8; Akgiray, 2019, p. 23).

Kaip minėta, viena pagrindinių sričių bendrovių teisėje, kurioje plačiai diskutuojama apie blokų grandinės technologijos naudojimą, – balsavimas visuotiniame akcininkų susirinkime. Tiesa, pavyzdžiui, F. Moslein blokų grandinės technologijos pritaikymą šiuo aspektu analizuoja kiek platesniame kontekste, kaip apskritai priemonę, užtikrinančią pakankamai paprastą ir patikimą akcininkų tapatybės nustatymą, būtiną ne tik balsavimo teisės, bet ir kitų akcininko teisių įgyvendinimui ir pareigų vykdymui (Moslein, 2020, p. 3-5). Šis klausimas itin aktualus biržinėse bendrovėse, kuriose akcijų turėjimas dažnai susijęs su sudėtingomis tarpininkų grandinėmis, kas apsunkina naudojimąsi akcininkų teisėmis, o bendrovė dažnai negali identifikuoti savo akcininkų. Tarpininkų grandinėje, ypač jeigu grandinėje daug tarpininkų, bendrovės informacija ne visada perduodama jos akcininkams, o akcininkų balsavimo rezultatai ne visada teisingai perduodami bendrovei (Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. gegužės 17 d. direktyva..., preambulės 4 ir 8 konstatuojamosios dalys)⁶⁰. Veikianti kaip decentralizuota skaidri duomenų bazė, blokų grandinė gali būti panaudota sprendžiant šią problemą: jei akcininkai yra nurodyti (registruoti) šios technologijos pagrindu veikiančioje duomenų bazėje (registre) ir visi atitinkami akcininkų pasikeitimai bendrovėje yra tinkamai įrašyti (fiksuojami) naujuose blokų grandinės blokuose, nekils sunkumų nustatyti asmenis, esančius akcininkais ar turinčius teisę veikti jų vardu (Moslein, 2020, p. 4; Fenwick, Vermeulen, 2019a, p. 8). Taigi, blokų grandinės technologijos pagalba bendrovei realiu laiku būtų prieinama aktuali informacija apie akcininkus, kas užtikrintų patikimesnę informacijos sklaidą tarp bendrovės ir jos akcininkų.

Antra, blokų grandinės technologijos ir išmaniųjų sutarčių pagalba gali būti supaprastintos ir efektyviau bei patikimiau įgyvendinamos balsavimo nuotoliniu būdu procedūros. Išmaniosios sutartys galėtų būti panaudotos blokų grandinės sistemoje įrašant bendrovės įstatuose numatytas kворumo, balsų daugumos taisykles, o joje patalpinus sprendimo projektą, akcininkai būtų iš karto apie tai informuojami ir galėtų įgyvendinti balsavimo teisę. Tuo tarpu balsavimo rezultatai būtų matomi iškart praėjus nustatytam laikotarpiui, per kurį akcininkai gali išreikšti savo valią (Lafarre, Van der Elst, 2018, p. 16-19). Taip pat dėl blokų grandinei būdingos duomenų nepakeičiamumo savybės iš

⁶⁰ Apie akcininkų identifikavimo problematiką blokų grandinė technologijos kontekste plačiau taip pat nagrinėjo ir, pavyzdžiui, A. Lafarre ir C. Van der Elst (ES kontekste) (Van der Elst, Lafarre, 2019, p. 114-121) ir G. S. Geis (Jungtinių Amerikos Valstijų kontekste) (Geis, 2018, p. 2-27).

esmės sumažėtų galimybė manipuliuoti balsavimo rezultatais (pavyzdžiui, Akgiray, 2019, p. 21).

Be to, kaip buvo nurodyta šio darbo 3.1 dalyje, kaip vienas virtualioje erdvėje nuotoliniu būdu vykstančių visuotinių akcininkų susirinkimų trūkumų yra tai, kad gali būti ignoruojami akcininkų pateikiami klausimai (kas mažiau tikėtina tais atvejais, kai visuotiniai akcininkų susirinkimai vyksta asmenims fiziškai juose dalyvaujant). A. Lafarre ir C. Van der Elst teigimu, blokų grandinės technologija gali padėti išspręsti šią problemą: naudojantis šios technologijos pagrindu veikiančiomis platformomis, visi klausimai gali būti įrašyti blokų grandinėje, kas atitinkamai reiškia, kad jie bus atviri (vieši) šios sistemoms dalyviams ir nebus įmanoma jų pakeisti ar panaikinti; tas pats pasakytina ir apie valdymo organų pateiktus (ar nepateiktus) atsakymus. Todėl, šių autorių nuomone, priešingai nei teigia virtualių visuotinių akcininkų susirinkimų oponentai, blokų grandinės technologija gali sustiprinti visuotinio akcininkų susirinkimo kaip dalyvių forumo funkciją (Van der Elst, Lafarre, 2019, p. 128).

Galiausiai, šiame kontekste įdomu pastebėti ir tai, jog, kai kurių autorių teigimu, blokų grandinės technologija gali būti panaudota ir sprendžiant „tuščio“ balsavimo (angl. *empty voting*) klausimus, t. y. situacijas, kai nuosavybės teisė į akcijas yra atskiriama nuo balsavimo teisių ir, atitinkamai, balsavimo teises įgyvendina asmuo, neturintis ekonominio suinteresuotumo pačioje bendrovėje (plačiau žr., pavyzdžiui, Hu, Black, 2006). D. Yermack nuomone, nors tokios situacijos yra vertinamos nevienareikšmiškai, šiuo klausimu blokų grandinės technologija gali pasitarnauti tuo aspektu, kad tokias strategijas įgyvendinti slaptai taptų kur kas sudėtingiau (Yermack, 2017, p. 9). Kitaip tariant, tuo atveju, jeigu blokų grandinės technologija būtų naudojama akcijų registravimui, tai užtikrintų tiek didesnę skaidrumą (t. y. aiškumą, koks asmuo įgyvendina balsavimo teises), tiek ir išankstinę perspėjimą apie balsavimo teisių perleidimą iki visuotinio akcininkų susirinkimo (Yermack, 2017, p. 23; Magnier, Barban, 2018, p. 206; taip pat Geis, 2018, p. 42). Taigi, matome, kad blokų grandinės technologija *per se* šių klausimų tiesiogiai nespęstų, tačiau tik galėtų palengvinti tokių situacijų identifikavimą.

Nors ir viena pagrindinių galimo šios technologijos taikymo sričių yra susijusi su balsavimo teisės įgyvendinimu, tačiau šiandien taip pat yra diskutuojama ir apie platesnę jos taikymą. Pavyzdžiui, F. Moslein kaip atskirą sritį išskiria automatinį taisyklių ir sankcijų įgyvendinimą išmaniųjų sutarčių pagalba (pavyzdžiui, automatinis dividendų išmokėjimui įvykus numatytoms sąlygoms) (Moslein, 2020, p. 5). Kaip minėta anksčiau, šios technologijos pagalba gali būti palengvinamas informacijos

perdavimas tarp bendrovės ir akcininkų. Atsižvelgiant į tai, kad bloką grandinė veikia visų pirma kaip tam tikra duomenų bazė, joje realiu laiku gali būti patalpinta visa informacija, kurią bendrovei kyla pareiga atskleisti (Magnier, Barban, 2018, p. 198-201). Pastebėtina, kad doktrinoje pradedama diskutuoti ir apie tai, kad minėtas bloką grandinei būdingas požymis viešumas (atvirumas) gali padėti iš dalies spręsti ir tokius klausimus kaip bendrovės sandoriai su susijusia šalimi bei pasinaudojimu viešai neatskleista informacija (angl. *insider trading*) (Heminway, Sulkowski, 2019, p. 30-34; Magnier, Barban, 2018, p. 215-216). Šiuo atveju, panašiai kaip ir jau minėto „tuščio“ balsavimo atveju, ši technologija gali sudaryti prielaidas lengviau nustatyti tokias situacijas bei galimai tokiu būdu sulaukyti asmenis nuo šių veiksmų atlikimo. Galiausiai, nors šiame darbe pagrindinis dėmesys skiriamas analizei, kaip atskiros skaitmeninio priemonės galėtų būti panaudotos efektyviau sprendžiant klausimus, su kuriais susiduriama bendrovės veikloje, paminėtina, kad naujų technologijų plėtra leidžia kalbėti ir apie sprendimus, kurie iš esmės pakeičia šiandienines bendroves, konkrečiai nagrinėjamos technologijos kontekste – decentralizuotos autonominės organizacijos⁶¹.

Nors, kaip matyti, užsienio autorių darbuose absoliučia dauguma atveju bloką grandinės technologija nagrinėjama bendrovių, kurių akcijomis prekiaujama viešai, atžvilgiu, bandant šios technologijos pagalba spręsti problemas, su kuriomis susiduriame tokiose bendrovėse (taip pat, pavyzdžiui, Bruner, 2020, p. 433), taip pat sutinkama nuomonė, kad bloką grandinės technologijos nulemti pokyčiai labiau tikėtini didelėse bendrovėse (Magnier, Barban, 2018, p. 197), Lietuvos kontekste vis tik šiandien aktualesnės yra šios technologijos taikymo galimybės uždarųjų akcinių bendrovių atžvilgiu. Tiesa, nors akivaizdu, kad ir uždarųjų akcinių bendrovių atveju bloką grandinės technologija taip pat galėtų būti panaudota, pavyzdžiui, akcininkams balsuojant, vis tik manytina, kad šios technologijos pagrindu funkcionuojančių specialių tam skirtų platformų naudojimas, ypač tais atvejais, kai uždarojoje akcinėje bendrovėje yra nedidelis akcininkų skaičius⁶², bent jau artimiausiu metu, kol nėra tiek plačiai naudojama šioje srityje, gali būti neracionalus ar netgi neprieinamas dėl pakankamai aukštos kainos.

Lietuvoje idėjos dėl bloką grandinės technologijos taikymo galimybių sprendžiant atitinkamas būtent uždarųjų akcinių bendrovių atžvilgiu kylančias problemas taip pat nėra visiškai svetimos, tačiau, autorės žiniomis, teisės doktrinoje nėra susilaukusios

⁶¹ Plačiau apie pirmuosius tokių organizacijų bandymus praktikoje ir kylančias diskusijas žr., pavyzdžiui, Reyes et al., 2017; Moslein, 2020, p. 5-7, Fenwick *et al.*, 2018, p. 10-13 ir kt.

⁶² Be to, atkreiptinas dėmesys, kad iki šiol atvejai, kai bloką grandinės technologija buvo realiai panaudota balsavimo teisei įgyvendinti, iš esmės sutinkami tik biržinėse bendrovėse (žr., pavyzdžiui, Van der Elst, Lafarre, 2019, p. 130-131; Lafarre, Van der Elst, 2018, p. 20-25).

didesnio dėmesio ir platesnės analizės dėl jų praktinio įgyvendinimo galimybių. Buvęs Registrų centro Vilniaus filialo direktoriaus pavaduotojas J. Udris dar 2017 m. iškėlė uždarujų akcinių bendrovių akcijų apskaitos tvarkymo blokų grandinės technologijos pagalba idėją ir pasiūlė skaitmeninių akcijų sertifikatų koncepciją. Šiuo tikslu akcininkai tokius sertifikatus galėtų saugoti virtualiose pinginėse, kurias suteiktų ir jų palaikymo funkcijas atliktų Registrų centras (Udris, 2017b).

Be kitų privalumų, kurie galėtų būti pasiekti uždarujų akcinių bendrovių akcijų apskaitą tvarkant šios technologijos pagalba, paminėtina, kad iki minimumo būtų sumažinta vadinamųjų įmonių vagysčių galimybė⁶³. Tai padaryti akcijų apskaitą tvarkant blokų grandinės technologijos pagalba taptų techniškai iš esmės neįmanoma. Tik pats akcininkas turėtų akcijų sertifikatą elektronine forma ir be jo žinios nuosavybės teisė į akcijas negalėtų būti perleidžiama, o visa akcijų perleidimo istorija būtų nuosekliai fiksuojama ir saugoma. Siekiant neteisėtų tikslų manipuliavimas susijusiais duomenimis atgaline data taptų neįmanomas dėl minėtų techninių šios technologijos savybių, be kita ko, duomenų nepakeičiamumo. Tokiu būdu būtų užtikrinamas didesnis uždarujų akcinių bendrovių akcijų antrinės apyvartos teisėtumas ir skaidrumas, atitinkamai, tai lemtų galimybę atsisakyti privalomos notarinės formos reikalavimo akcijų pirkimo-pardavimo sutartims (CK 1.74 str. 1 d. 3 p.). Be to, išmaniųjų sutarčių pagalba pirmumo teisės (ABĮ 47 str.) įgyvendinimas taptų paprastesnis ir efektyvesnis (kiti uždarnosios akcinės bendrovės akcininkai būtų automatiškai informuojami apie ketinimą parduoti akcijas ir galimybę pasinaudoti pirmumo teise jas įsigyti). Tiek pati bendrovė, tiek ir Registrų centras realiu laiku gautų aktualią ir tikslią informaciją apie akcininkų struktūrą, t. y. duomenys būtų atnaujinami automatiškai įvykus pakeitimams, todėl papildomas duomenų teikimas JADIS taptų nereikalingas (taip pat plačiau žr. Udris, 2017b; Udris, 2017c).

Be to, blokų grandinės technologijos panaudojimas uždarujų akcinių bendrovių akcijų apskaitos tvarkymui Lietuvoje gali tapti itin reikšmingu žingsniu virtualios bendrovės sukūrimo link⁶⁴ (ypač kartu su pasiūlymo dėl galimybės turėti virtualią buveinę realizavimu). Paminėtina, kad Registrų centras dar 2018 m. pranešė pradantis kurti virtualios bendrovės koncepciją, kurios pagrindinė inovacija, kaip teigta, būtų perėjimas prie virtualios bendrovės akcijų apyvartos tik blokų grandinės technologijos

⁶³ Įmonių vagysčių sąvoką Registrų centras vartoja apibūdinti tokioms situacijoms, kai prisidengiant kitais asmenimis ir pateikus suklastotus dokumentus bandoma perimti įmonės akcijas ir valdymą, taip sukelti nuostolių tikriesiems įmonės savininkams (pavyzdžiui, žr. Registrų centras, 2019). Tai, kad ši problema šiandien iš tiesų yra aktuali, rodo ir teismų praktika baudžiamosiose ir administracinėse bylose (pavyzdžiui, LAT 2019 m. spalio 22 d. nutartis, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. sausio 14 d. nutartis).

⁶⁴ Taip pat plačiau žr. ir kitą J. Udrio pasiūlytą idėją – virtualią įmonę (Udris, 2017a).

pagrindu. Be kita ko, buvo planuojama, kad virtualia bendrove taip pat galėtų būti ir bendrovės, kurios akcijomis prekiaujama viešai (Registru centras, 2018). Ir nors tokių pasiūlymų įgyvendinimas reikalauja visų pirma atitinkamo techninio pasirengimo ir galinčių kilti rizikų įvertinimo ir priemonių joms suvaldyti numatymo, bet taip pat reikalingas politinės valios suderinimas išdrįsti įgyvendinti inovatyvias idėjas, atliepančias šiandienines tendencijas skaitmeniniu keliu žengiančiame pasaulyje, bei išnaudojant Lietuvos potencialą naujų technologijų srityje Lietuvos bendrovių teisėje pradedant naują – skaitmeninį – raidos etapą.

Taigi, iš to, kas išdėstyta, matome, kad blokų grandinei būdingos tokios savybės kaip skaidrumas bei duomenų nepakeičiamumas lemia pakankamai plačias šios technologijos taikymo galimybes bendrovių teisėje. Ir nors daugeliu atvejų šiuo metu yra diskutuojama apie šios technologijos taikymą akcinių bendrovių, kurių akcijomis prekiaujama viešai, atžvilgiu, jos taikymas uždaruose akcinių bendrovių veikloje Lietuvoje, realizavus pasiūlymą dėl akcijų apskaitos tvarkymo blokų grandinės technologijos pagrindu ir skaitmeninių akcijų sertifikatų, taip pat gali būti sėkmingas.

4.2. Dirbtinis intelektas ir bendrovių teisė

Be blokų grandinės technologijos kita esminę reikšmę bendrovių teisėje galinti turėti virsmo technologija yra dirbtinis intelektas. Tiesa, kaip nurodo J. Armour ir H. Eidenmuller, palyginus su blokų grandinės technologija, dirbtinis intelektas jau dabar praktikoje yra dažniau naudojamas, tuo tarpu blokų grandinės naudojimas bendrovių valdymo srityje yra daugiau ateities diskusijų tema, be to, pastaroji technologija iš esmės nekeičia bendrovės veiklos formų arba tai daro tik ribota apimtimi (Armour, Eidenmuller, 2020, p. 89). Atsižvelgiant į gebėjimą apdoroti didelį kiekį informacijos, atlikti tam tikras konkrečias užduotis, o mašininio mokymosi (angl. *machine learning*) bei giliojo mokymosi (angl. *deep learning*), kaip mašininio mokymosi porūšio, dėka ne tik pasyviai atlikti konkrečiai apibrėžtas funkcijas, bet ir mokytis iš duomenų bei savarankiškai spręsti užduotis (problemas)⁶⁵, šios technologijos panaudojimas bendrovių veikloje galimas visų pirma bendrovės organams priimant sprendimus (pavyzdžiui, Enriques, Zetsche, 2020, p. 12-15; Moslein, 2017, p. 6-8). Atsižvelgiant į tai, toliau šioje dalyje aptartinos dirbtinio intelekto panaudojimo bendrovių teisėje priimant sprendimus galimybės⁶⁶.

⁶⁵ Atsižvelgiant į darbo apimtį ribojimus bei tai, kad dirbtinis intelektas pats savaime nėra pagrindinis šio magistro darbo objektas, dirbtinio intelekto samprata, bendrieji jo veikimo principai šiame darbe detaliau nebus aptariami.

⁶⁶ Pažymėtina, kad dirbtinis intelektas praktikoje šiandien yra plačiai taikomas ir kitose su bendrovių teise susijusiose srityse, kurios šiame darbe plačiau nėra nagrinėjamos. Pavyzdžiui, įmonių susijungimo ir

Pastaruoju metu dažnai išskiriamos trys dirbtinio intelekto formos, priklausomai nuo jo vaidmens sprendimo priėmimo procese: padedantis (angl. *assisted*), papildantis (angl. *augmented*)⁶⁷ ir autonominis (angl. *autonomous*) dirbtinis intelektas⁶⁸. Vertinant bendruoju požiūriu, padedančio dirbtinio intelekto atveju mašinos atlieka tik konkrečias užduotis, tačiau sprendimų priėmimo teisė išlieka išimtinai tik žmogui. Papildančio dirbtinio intelekto atveju sprendimų priėmime dalyvauja tiek žmogus, tiek ir mašinos, pastarajam padedančios ir palengvinančios šį procesą. Galiausiai, trečiuoju atveju sprendimai yra priimami savarankiškai mašinų, o žmogus šiame procese nebedalyvauja (pavyzdžiui, Armour, Eidenmuller, 2020, p. 96, 105-106; Moslein, 2017, p. 8-9; Mosco, 2020, p. 90 ir kt.). Ši klasifikacija nagrinėjant dirbtinio intelekto galimą įtaką bendrovių teisėje svarbi tuo požiūriu, kad padedančio ir papildančio dirbtinio intelekto atveju apie jo naudojimą šiuo metu kalbama kaip apie pagalbą valdymo organų nariams priimančiam sprendimus, o trečiuoju atveju – apie valdymo organo narių pakeitimą mašinomis⁶⁹. Arba, kaip savo straipsnyje nagrinėja J. Armour ir H. Eidenmuller, apie padedančio ir papildančio dirbtinio intelekto taikymą bendrovių teisėje galima kalbėti šiandien, tuo tarpu autonominio dirbtinio intelekto panaudojimas bendrovių teisėje – rytojaus klausimas (Armour, Eidenmuller, 2020, p. 96-114).

Pirmuoju atveju, klausimas dėl dirbtinio intelekto pasitelkimo bendrovės valdymo procesuose doktrinoje analizuojamas galimybės valdymo organų nariams deleguoti tam tikras valdymo funkcijas kitiems subjektams kontekste (pavyzdžiui, Moslein, 2017, p. 9-11, Petrin, 2019, p. 1014-1015). Autorės nuomone, priešingai nei galimybė pasitelkti dirbtinį intelektą atliekant atitinkamas išimtinai techninio, administracinio pobūdžio funkcijas, šiuo metu dirbtinio intelekto naudojimas per valdymo organo nario teisų ir pareigų delegavimą priimti esminius išimtinai bendrovės valdymo organų kompetencijai priskirtinus sprendimus būtų negalimas dėl kelių priežasčių. Visų pirma, dirbtiniam intelektui bent jau šiuo metu nėra suteiktas teisinis subjektiškumas, todėl, vertinant formaliai, jis negali įgyti ir turėti civilinių teisų ir pareigų. Antra, pažymėtina, kad bendrovės valdymo organų narius ir bendrovę sieja fiduciariniai santykiai, CK 2.87 str.

įsigijimo sandoriuose, ypač atliekant išsamų bendrovės teisinį patikrinimą (pavyzdžiui, Siebecker, 2019, p. 107-110).

⁶⁷ Kai kurie autoriai šioje klasifikacijoje vietoje papildančiojo dirbtinio intelekto išskiria patariamąjį (angl. *advisory*) dirbtinį intelektą (žr. Petrin, 2019, p. 980-983; Bruner, 2020, p. 443).

⁶⁸ Tačiau, pavyzdžiui, M. Hilb šiuo pagrindu išskiria ne tris, o penkis dirbtinio intelekto rūšis, be aukščiau paminėtų, papildomai nurodo ir sustiprinantį (angl. *amplified*) bei autopoeitinį (angl. *autopoietic*) dirbtinį intelektą (Hilb, 2020, p. 860-865).

⁶⁹ Atsižvelgiant į tai, kad atsakomybės už dirbtinio intelekto priimamus neteisėtus sprendimus klausimai yra už šio magistro darbo tyrimo ribų, trumpai tik pažymėtina, kad priklausomai nuo minėtos klasifikacijos, taip pat gali skirtis tiek ir atsakomybės subjektai, tiek ir atsakomybės sąlygos (plačiau apie diskusijas dirbtinio intelekto klausimais bendrovių teisės kontekste žr., pavyzdžiui, Petrin, 2019, p. 1013-118; Armour, Eidenmuller, 2020; p. 107-113).

įtvirtintos valdymo organo narių pareigos įvardijamos kaip fiduciarinės, t. y. pasitikėjimu tarp bendrovės ir valdymo organų grįstos pareigos (LAT 2019 m. vasario 14 d. nutartis). Ir nors šiandieninės skaitmeninės transformacijos kontekste iš esmės keičiasi tai, kuomet kada ir kaip žmonės pasitiki, be kita ko, ir pasitikėjimas kitais asmenimis ilgainiui keičiamas pasitikėjimu mašinomis ir algoritmais (Fenwick, Vermeulen, 2019a, p. 6-7), autorės nuomone, kol pasitikėjimas yra tiesiogiai išreikštas konkrečiu valdymo organo nariu, atsižvelgiant į jo asmenines savybes, kompetenciją, gebėjimą savarankiškai mąstyti ir priimti sprendimus, o ne mašinomis ir algoritmais, esminių valdymo funkcijų ir galutinių sprendimų priėmimo delegavimas dirbtiniam intelektui būtų negalimas. Atitinkamai, įvertinęs, pavyzdžiui, dirbtinio intelekto pateiktas sprendimo prognozes, galutinį sprendimą vis dėlto turėtų priimti pats valdymo organo narys. Kita vertus, sutiktina ir pozicija, kad, kol teisės aktai atskirai nereglamentuoja galimo dirbtinio intelekto naudojimo bendrovės valdymo procesuose, šis klausimas galėtų būti sprendžiamas bendrovės įstatuose, kuriuose būtų įtvirtinta galimybė valdymo organų nariams naudoti dirbtinį intelektą deleguojant jam tam tikras funkcijas ar kitu būdu (Ashour, 2020). Tiesa, laikantis tokio požiūrio, mažiau problemiškas galėtų atrodyti algoritmų naudojimas, kai sprendimus bendrovėje pagal kompetenciją priima ne valdymo organai, o visuotinis akcininkų susirinkimas, pavyzdžiui, renkant valdybos narius (plačiau apie algoritmų galimą pritaikymą šioje srityje žr. Erel *et al.*, 2019), nes, priešingai nei valdymo organų narių, bendrovės ir jos akcininkų nesieja fiduciariniai santykiai. Vis dėlto, manytina, kad net ir tokiu atveju algoritmai gali būti pasitelkti tik kaip pagalba akcininkams priimant sprendimą, įsivertinant kandidatų į valdybos narius tinkamumą, o ne pakeičiantys žmogų sprendimų priėmimo procese, t. y. balsavimo teisės įgyvendinimo delegavimas dirbtiniam intelektui taip pat bent jau formaliai būtų ribojamas teisinio subjektiškumo trūkumu.

Šiame kontekste pažymėtina, kad taip pat gali būti keliamas ir priešingas klausimas – ar bendrovės valdymo organo nariui gali kilti pareiga pasitelkti dirbtinį intelektą priimant sprendimus. F. Moslein teigimu, atsižvelgiant į dirbtinio intelekto gebėjimą išanalizavus didelį kiekį informacijos pateikti tam tikrą sprendimo prognozę, valdymo organo nario pareiga priimant verslo sprendimus būti tinkamai informuotam (t. y. surinkti reikiamą informaciją sprendimui priimti) gali ilgainiui išsivystyti į pareigą gauti tokias dirbtinio intelekto parengtas (sugeneruotas) prognozes (Moslein, 2017, p. 11). Tiesa, šis autorius pažymi, artimiausiu metu tokia rūpestingumo pareigos transformacija mažai tikėtina atsižvelgiant į tai, kad dirbtinis intelektas bent jau kol kas šioje srityje nėra plačiai naudojamas. Tačiau jeigu ilgainiui tai taps plačiai priimtinu standartu, įprasta

praktika, tikėtina, kad dirbtinio intelekto nepasitelkimas tokiu atveju gali būti laikomas rūpestingumo pareigos pažeidimu (Moslein, 2017, p. 13; taip pat Hilb, 2020, p. 859). Autorės nuomone, tokios pareigos atsiradimas šiuo metu taip pat būtų nesuderinamas ir su šiame darbe anksčiau jau minėtu vienu bendrųjų skaitmeninimo principų, kuriuo remiantis teisė turėtų išlikti technologiškai neutrali, ir nei teisės aktai, nei institucijos neturėtų teikti pirmenybės kuriai nors konkrečiai technologijai (ICLEG, 2016, p. 13). Tiesa, vis dėlto verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad bendrovių teisės skaitmeninimo bendrieji principai, pateikti ICLEG ataskaitoje, buvo suformuoti siauresniosios bendrovių teisės skaitmeninimo sampratos kontekste (žr. šio darbo 1.1 dalį). Todėl šiuo metu nėra visiškai aišku, ar ir, jeigu taip, tuomet kaip minėti principai turėtų būti taikomi virsmo technologijų atžvilgiu.

Vis dėlto, atsižvelgiant į sparčią technologijų plėtrą, neatmestina, kad dirbtinio intelekto naudojimas bendrovėse gali tapti įprasta praktika, kas atitinkamai ilgainiui gali sąlygoti ir besikeičiantį požiūrį į minėtos pareigos turinį, *inter alia* pareigos surinkti ir patikrinti informaciją tam tikru konkrečiu būdu (naudojantis dirbtiniu intelektu) atsiradimą. Pažymėtina, kad jau šiuo metu ir Lietuvos teisėje galime pastebėti bent jau teorines prielaidas tam, ypač kalbant apie verslo sprendimo priėmimo taisyklę. Pagal LAT praktiką verslo sprendimas turi būti teisėtas, be kita ko, priimtas ne tik nepažeidžiant imperatyvių teisės normų, tačiau ir fiduciarinių pareigų. Rūpestingumo pareiga nebus pažeista, jei sprendimas priimamas ištyrus informaciją apie galimas tokio sprendimo pasekmes. LAT yra pasisakęs, kad prieš priimdami sprendimą valdymo organo nariai būtų pakankamai susipažinę su visa reikiama informacija, taip pat turi būti įvertintas santykis tarp tikėtinos jo naudos ir galimos žalos, šiame vertinime turi būti paisoma ir žalos išvengimo, sumažinimo kaštų (pavyzdžiui, LAT 2018 m. vasario 7 d. nutartis). Kaip matyti, abu šie LAT praktikoje plėtojami kriterijai gali būti išpildyti dirbtinio intelekto pagalba: tiek dėl galimybės analizuoti bei apdoroti didelį kiekį duomenų, tiek sudaryti sprendimų prognozes, naudojant algoritmus rizikų indentifikavimui ir valdymui (pavyzdžiui, Siebecker, 2019, p. 106-107).

Galiausiai, nors tiek dėl teisinių prielaidų trūkumo, tiek dėl tolesnio techninių dirbtinio intelekto galimybių vystymo poreikio, realus autonominio dirbtinio intelekto bendrovių teisėje taikymas artimiausiu metu mažai tikėtinas, teisės doktrinoje pastaruoju metu vis dažniau diskutuojama apie tai kaip neišvengiamą tolesnį dirbtinio intelekto pažangos etapą. Kaip buvo minėta šios magistro darbo dalies pradžioje, autonominio dirbtinio intelekto atveju mašinos visiškai perimtų sprendimo priėmimo funkcijas, kaip nurodo F. Moslein, arba dėl to, nes žmonės imtų vis labiau pasitikėti mašinų gebėjimu

priimti sprendimus, arba dėl to, kad sprendimai turi būti priimami taip greitai ar tam reikalinga tokia daugybė duomenų, kad žmogus tokiu atveju paprasčiausiai pats negali priimti atitinkamo sprendimo (Moslein, 2017, p. 8). Autonominio dirbtinio intelekto panaudojimo atveju būtų galimas visų ar dalies kolegialaus bendrovės valdymo organo narių pakeitimas dirbtiniu intelektu, priklausomai nuo to, kiek būtų keičiamas teisinis reguliavimas šioje srityje (Hilb, 2020, p. 864). Kitaip tariant, galimos dvi situacijos: pirma, mišraus pobūdžio (hibridinės) valdybos⁷⁰, kurių nariais būtų ne tik fiziniai asmenys⁷¹, tačiau dalį jų pakeistų dirbtinis intelektas, antra, atvejai, kai dirbtinis intelektas pakeičia visus valdybos narius. Be to, kaip pažymi A. S. G. Ricci, vertinant iš techninės pusės, šiuo atveju taip pat yra dvi skirtingos galimybės: pirma, kai naudojama viena dirbtinio intelekto mašina, pakeičianti visą valdybą kaip kolegialų bendrovės valdymo organą, arba, antra, kai naudojama ne viena, o kelios skirtingos mašinos, pakeičiant kiekvieną valdybos narį (Ricci, 2020, p. 903).

Kita vertus, šiuo klausimu vyrauja nevienareikšmės pozicijos ir ne visi autoriai valdymo organo narių visišką pakeitimą dirbtiniu intelektu mato kaip realią galimybę net ir ateityje. Teigiama, kad tam turi įtakos, pavyzdžiui, techninės dirbtinio intelekto galimybės, visų pirma priklausomybė nuo duomenų, t. y. kaip algoritmai veiks ir kokius sprendimus generuos, priklausomo nuo naudojamų duomenų (todėl, pavyzdžiui, mašinos priimamas sprendimas gali atspindėti ankstesnius sprendimus priėmusių asmenų šališkumą ir pan.), jų kiekio ir kokybės, aktualumo, taip pat to nulemta ribota galimybė priimti tinkamus sprendimus ir reaguoti netipinėse situacijose, su kuriomis nebuvo susidurta niekuomet anksčiau (Enriques, Zetsche, 2020, p. 23-33; Petrin, 2019, p. 986-993) ir kt.

Vertinant teorines galimybes dirbtiniam intelektui pakeisti valdybos narius Lietuvoje, pažymėtina, pagal šiuo metu galiojantį teisinį reguliavimą tokia situacija būtų negalima. Visų pirma, kaip ir daugeliu atvejų užsienio teisės doktrinos atstovų darbuose prieinama panašios išvados, viena pagrindinių teisinių kliūčių yra tai, kad šiuo metu juridinio asmens valdymo organo nariais gali būti tik fiziniai asmenys (CK 2.81 str. 4 d., ABĮ 33 str. 6 d.). Antra, net ir teisės aktuose įtvirtinus galimybę valdymo organo nariu

⁷⁰ Kaip nurodo A. S. G. Ricci, mišraus pobūdžio valdybos vertintinos nevienareikšmiškai. Pavyzdžiui, viena vertus, tokiu atveju gali sumažėti šališkumas, būtų užtikrinamas didesnis nuomonių pliuralizmas, sprendimų priėmimo procese būtų atsižvelgiama į įvairesnes galimas perspektyvas. Kita vertus, tokiu atveju gali būti susidurta ir su atitinkamomis problemomis, pavyzdžiui, kiti valdybos nariai gali jausti spaudimą pritarti dirbtinio intelekto pasiūlytam sprendimui, gali iškilti atsakomybės asimetrijos tarp valdybos narių fizinių asmenų ir dirbtinio intelekto problemos ir kt. (Ricci, 2020, p. 900-903).

⁷¹ Ir (arba) juridiniai asmenys, priklausomai nuo to, kokie subjektai pagal šiuo metu galiojantį teisinį reguliavimą gali būti paskirti valdybos nariais atskirose valstybėse.

skirti juridinį asmenį, šis klausimas nebūtų išspręstas, nes dirbtiniam intelektui šiuo metu nėra suteiktas teisinis subjektiškumas (Ricci, 2020, p. 885).

Apibendrinant, tai kas išdėstyta, pasakytina, kad, atsižvelgiant į šiuo metu galiojančią teisinį reguliavimą bei šiandienines dirbtinio intelekto technines galimybes, artimiausiu metu labiau tikėtinas dirbtinio intelekto, kaip pagalbos valdymo organams priimančiam sprendimus, vaidmens didėjimas. Ateityje siekiant sudaryti galimybes valdymo organų nariams visiškai deleguoti atitinkamas valdymo funkcijas dirbtiniam intelektui ar autonominio dirbtinio intelekto panaudojimo atveju juo visiškai pakeisti valdymo organų narius bendrovėse, bus būtinas teisinio reguliavimo keitimas, ne tik sprendžiant sudėtingas atsakomybės už neteisėtus dirbtinio intelekto priimtus sprendimus klausimus, bet visų pirma dirbtinio intelekto teisinio subjektiškumo klausimas bei įstatymų nuostatų, numatančių, kad valdymo organų nariais gali būti tik fiziniai asmenys, koregavimas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Bendrovių teisės skaitmeninimas šiandien turėtų būtų apibrėžiamas plačiau nei kad pastaraisiais metais buvo diskutuojama ES mastu, t. y. ne tik kaip apimantis komunikacijos naudojantis elektroninių ryšių priemonėmis aspektus, bet ir kitų naujų technologijų (*inter alia* virsmo technologijų) pritaikymo bendrovių teisėje galimybes.
2. Nors skaitmeninimo priemonių naudojimas Lietuvos bendrovių teisėje nėra visiškai naujiena, visos iki šiol teisės aktuose įtvirtintos priemonės yra susijusios su bendrovių teisės skaitmeninimu siauresniaja prasme ir apima tik komunikacijos elektroninių ryšių priemonėmis aspektus. Be to, absoliuti dauguma numatytų skaitmeninimo priemonių yra susiję su bendrovės išoriniais santykiais, sudarant galimybę atitinkamus dokumentus ir informaciją teikti elektroniniu būdu.
3. Direktyvos įgyvendinimas steigimo elektroniniu būdu srityje daugiausia pokyčių lems dviem aspektais: pirma, bus sudaryta galimybė elektroniniu būdu steigti filialus, antra, žymiai padidės subjektų, turinčių teisę naudotis šiomis internetinėmis procedūromis, skaičius. Direktyvos nuostatos dėl steigimo dokumentų šablonų naudojimo gali būti interpretuojamos kaip suponuojančios galimybę steigti bendroves elektroniniu būdu nepriklausomai nuo to, ar jais yra naudojamosi, todėl ateityje gali kilti klausimų dėl Direktyvos nuostatų įgyvendinimo nacionalinėje teisėje tinkamumo.
4. CK įtvirtintas reikalavimas juridiniam asmeniui turėti fizinę buveinę šiandien pats savaime neužtikrina realaus funkcijų, kurias turėtų atlikti buveinė, įgyvendinimo. Sudarius galimybę pasirinkti virtualią buveinę kaip alternatyvą fizinei buveinei, būtų užtikrinamas greitesnis ir efektyvesnis bendrovės steigimo procesas, o pasirinkus virtualią buveinę naudoti ir tolimesniais bendrovės veiklos etapais – efektyvesnė komunikacija su trečiaisiais asmenimis. Tai taip pat sudarytų prielaidas Lietuvoje turėti visapusiškai išbaigtą bendrovių steigimo elektroniniu būdu sistemą, apimančią visus pagrindinius su bendrovės steigimu susijusius aspektus.
5. Nors, priešingai nei daugelyje užsienio valstybių, koronaviruso pandemija Lietuvoje nelėmė nei laikino, nei nuolatinio pobūdžio pasikeitimų dalyvavimo ir balsavimo visuotiniame akcininkų susirinkime nuotoliniu būdu srityje (t. y. skaitmeninimo plėtros šioje srityje), šiuo metu ABĮ įtvirtintas reguliavimas vertintinas kaip sudarantis tam pakankamas galimybes. Vis dėlto, pagal šiuo metu galiojančią reguliavimą, nesant išimtinių aplinkybių, akcininkams turi būti sudaroma galimybė visuotiniame akcininkų susirinkime dalyvauti ir fiziškai. Galimybė organizuoti visuotinį akcininkų susirinkimą išimtinai elektroninių ryšių priemonėmis ABĮ galėtų būtų leidžiama įtvirtinant, kad tai turi būti nurodyta bendrovės įstatuose, tačiau tokiu atveju taip pat turėtų būti išspręstas

smulkiųjų akcininkų, nesutinkančių su tokia visuotinio akcininkų susirinkimo organizavimo forma, teisių apsaugos klausimas.

6. Direktyvos nuostatos, susijusios su informacijos ir dokumentų teikimu internetu, Lietuvoje turi būti įgyvendintos ne tik uždarųjų akcinių bendrovių, bet ir akcinių bendrovių atžvilgiu. Tai lemia poreikį sudaryti galimybes ir akcinių bendrovių pakeistų įstatų registravimui vien tik elektroniniu būdu, o tam, atsižvelgiant į Lietuvoje pasirinktą Direktyvos įgyvendinimo modelį, šiuo metu reikalinga patvirtinti pavyzdinius akcinių bendrovių įstatus. Tačiau šiuo atveju, panašiai kaip ir steigimo atveju, ateityje gali būti susidurta su klausimu, ar turinio požiūriu įstatų keitimo galimybė pagal Direktyvą gali būti apribota tik pavyzdinių dokumentų (šablonų) apimtyje.
7. Šiuo metu ABĮ 26 str. 4 d. įtvirtintas reguliavimas iš dalies riboja skaitmeninimo priemonių naudojimą vidiniuose bendrovės santykiuose tuo požiūriu, kad bendrovės įstatuose kaip vienintelis pranešimo apie šaukiamą visuotinį akcininkų susirinkimą būdas negali būti įtvirtintas pranešimas naudojantis išimtinai tik elektroninių ryšių priemonėmis. Atsižvelgiant į tai, siūlytina šį klausimą reglamentuoti lanksčiau ir ABĮ numatyti, kad visuotinis akcininkų susirinkimas šaukiamas bendrovės įstatuose nustatyta tvarka.
8. Blokų grandinės technologijai būdingos savybės tokios kaip skaidrumas (viešumas) bei duomenų nepakeičiamumas (saugumas) lemia plačias šios technologijos taikymo galimybes bendrovių teisėje. Nors daugeliu atvejų šiuo metu yra diskutuojama apie šios technologijos taikymą akcinių bendrovių, kurių akcijomis prekiaujama viešai, atžvilgiu, siūlant spręsti problemas, su kuriomis susiduriame šiose bendrovėse, jos taikymas uždarųjų akcinių bendrovių veikloje Lietuvoje, realizavus pasiūlymą dėl akcijų apskaitos tvarkymo blokų grandinės technologijos pagrindu ir skaitmeninių akcijų sertifikatų, taip pat gali būti sėkmingas.
9. Artimiausiu metu labiau tikėtinas dirbtinio intelekto, kaip pagalbos valdymo organams priimant sprendimus, vaidmens didėjimas. Ateityje siekiant sudaryti galimybes valdymo organų nariams visiškai deleguoti atitinkamas valdymo funkcijas dirbtiniam intelektui ar autonominio dirbtinio intelekto atveju bendrovėse juo visiškai pakeisti valdymo organų narius, bus būtinas teisinio reguliavimo keitimas, visų pirma koreguojant įstatymų nuostatas, šiuo metu numatančias, kad valdymo organų nariais gali būti tik fiziniai asmenys, bei sprendžiant dirbtinio intelekto teisinio subjektiškumo klausimą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

I. TEISĖS NORMINIAI AKTAI

1.1. Europos Sąjungos teisės aktai

1. Europos Parlamento ir Tarybos 2007 m. liepos 11 d. direktyva 2007/36/EB dėl naudojimosi tam tikromis akcininkų teisėmis bendrovėse, kurių akcijos įtrauktos į prekybą reguliuojamoje rinkoje. OL L 184, p. 17.
2. Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. rugsėjo 16 d. direktyva 2009/101/EB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės reikalauja iš Sutarties 48 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių siekiant apsaugoti narių ir trečiųjų asmenų interesus, koordinavimo, siekiant suvienodinti tokias apsaugos priemones. OL L 258, p. 11.
3. Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. birželio 13 d. direktyva 2012/17/ES, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyvos 89/666/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvų 2005/56/EB ir 2009/101/EB nuostatos dėl centrinių, komercinių ir bendrovių registrų sąveikos. OL L 156, p. 1.
4. Europos Parlamento ir Tarybos 2014 m. liepos 23 d. reglamentas (ES) Nr. 910/2014 dėl elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų vidaus rinkoje, kuriuo panaikinama Direktyva 1999/93/EB. OL L 257, p. 73.
5. Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. gegužės 17 d. direktyva (ES) 2017/828, kuria iš dalies keičiamos Direktyvos 2007/36/EB nuostatos, susijusios su akcininkų ilgalaikio dalyvavimo skatinimu. OL L 132, p. 1.
6. Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. birželio 14 d. direktyva (ES) 2017/1132 dėl tam tikrų bendrovių teisės aspektų. OL L 169, p. 46.
7. Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 20 d. direktyva (ES) 2019/1151, kuria iš dalies keičiamos Direktyvos (ES) 2017/1132 nuostatos dėl skaitmeninių priemonių ir procesų, naudojamų taikant bendrovių teisės aktus. OL L 186, p. 80.
8. Europos Parlamento 2018 m. spalio 3 d. rezoliucija „Išsklaidytosios operacijų knygos technologijos ir blokų grandinės: pasitikėjimo įtvirtinimas atsisakant tarpininkavimo“(2017/2772(RSP)). OL C 11, p. 7.

1.2. Lietuvos Respublikos teisės aktai

1.2.1. Įstatymai

9. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262.
10. Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 68-1633.
11. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 64-1914.
12. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, 25-745.

13. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 1, 4, 7, 14, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 51, 52, 58, 59, 63, 64, 65, 74, 76, 78 straipsnių, septintojo skirsnio pavadinimo, priedo pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 16¹, 26¹, 26², 30¹, 30², 30³ straipsniais įstatymas (2009). *Valstybės žinios*, 91-3914.
14. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 2, 4, 7, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 26, 26¹, 32, 34, 35, 37, 41, 45, 47, 48, 53, 57, 62, 63, 65, 72, 73, 74, 75, 77, 78 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 41¹ straipsniu įstatymas (2009). *Valstybės žinios*, 154-6945.
15. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.21, 2.47, 2.49, 2.54, 2.55, 2.58, 2.62, 2.64, 2.65, 2.66, 2.70, 2.71, 2.72, 2.82, 2.100, 2.104, 2.106, 2.114, 2.180 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (2009). *Valstybės žinios*, 159-7202.
16. Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 83-4333.
17. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 11, 12, 41¹, 78 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (2013). *Valstybės žinios*, 120-6058.
18. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 2, 7, 8, 12, 14, 15, 18, 20, 28, 32, 34, 37, 38, 39, 40, 41, 411, 43, 44, 45, 451, 46, 47, 51, 52, 54, 57, 59 ir 67 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 401, 471, 472 ir 531 straipsniais įstatymas (2017). TAR, 12059.
19. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 1, 2, 142 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo XI skyriumi įstatymas (2019). TAR, 12439.
20. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo Nr. I-2882 28, 36, 50 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 28¹ straipsniu įstatymas (2021). TAR, 6548.

1.2.2. Poįstatyminiai teisės aktai

21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 107-4810.
22. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2009 m. lapkričio 18 d. įsakymas Nr. 4-589 „Dėl pavyzdinės uždarnosios akcinės bendrovės steigimo akto formos, pavyzdinių uždarnosios akcinės bendrovės įstatų ir pavyzdinės uždarnosios akcinės bendrovės steigimo akto formos ir pavyzdinių uždarnosios akcinės bendrovės įstatų pildymo rekomendacijų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 138-6083.
23. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2010 m. gruodžio 16 d. įsakymas Nr. 4-917 „Dėl Pavyzdinės uždarnosios akcinės bendrovės steigimo sutarties formos, Pavyzdinių uždarnosios akcinės bendrovės įstatų ir Pavyzdinės uždarnosios akcinės bendrovės

- steigimo sutarties formos ir Pavyzdinių uždarnosios akcinės bendrovės įstatų pildymo rekomendacijų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 151-7735.
24. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimas Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“. TAR, 5466.
 25. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. lapkričio 4 d. nutarimas Nr. 1226 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“. TAR, 23062.
 26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. vasario 24 d. nutarimas Nr. 123 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo II (pavasario) sesijos darbų programos“. TAR, 4117.

1.3. Užsienio valstybių teisės aktai

27. Estijos Respublikos komercinis kodeksas (1995) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/523072020002/consolide> [žiūrėta 2021 m. vasario 15 d.].
28. Latvijos Respublikos komercinis kodeksas (2000) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/5490> [žiūrėta 2021 m. vasario 21 d.].
29. Estijos Respublikos civilinio kodekso bendroji dalis (2002) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/530102013019/consolide/current> [žiūrėta 2021 m. kovo 15 d.].
30. Jungtinės Karalystės bendrovių aktas (2006) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents> [žiūrėta 2021 m. vasario 15 d.].
31. Danijos Karalystės bendrovių įstatymas (2010) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://danishbusinessauthority.dk/sites/default/files/danish_companies_act.pdf [žiūrėta 2021 m. vasario 15 d.].

II. SPECIALIOJI LITERATŪRA

32. Akgiray, V. (2019). The Potential for Blockchain Technology in Corporate Governance. *OECD Corporate Governance Working Papers*, 21, Paris: OECD Publishing, <https://doi.org/10.1787/ef4eba4c-en>
33. Alexandropoulou, A. *European Legislative Proposals on Cross-Border Mobility of Companies and the Use of Digital Tools and Processes in Company Law* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3534242 [žiūrėta 2020 m. gruodžio 27 d.].
34. Armour, J. and Eidenmuller, H. (2020). Self-Driving Corporations? *Harvard Business Law Review*, 10, 87-116 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.hblr.org/wp-content/uploads/sites/18/2020/03/HLB102_crop.pdf [žiūrėta 2021 m. sausio 22 d.].

35. Armour, J. *et al.* (2018). Putting Technology to Good Use for Society: The Role of Corporate, Competition and Tax Law (November 20, 2018). *European Corporate Governance Institute (ECGI) - Law Working Paper No. 427/2018*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3287696>
36. Bakanauskas, E. (2019). Company Groups Regulation: Legal and Technological Challenges. *Law 2.0: New Methods, New Laws: 7th International Conference of PhD Students and Young Researchers: Conference Papers*, 18–27.
37. Bartkus, G. Juridiniai asmenys. Iš: Mikelėnas, V. *et al.* (2002). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga: Asmenys*. Vilnius: Justitia, 93-254.
38. Bartolacelli, A. (2018). A New (?) Framework (?) on Digitalization in European (?) Company (?) Law. *Journal for International and European Law, Economics and Market Integrations*, 5(2), 1-68, <https://doi.org/10.22598/iele.2018.5.2.1>
39. Benloch, J. C. L. (2018). Notaries and Digitalisation of Company Law. *ERA Forum*, 19, 49–61, <https://doi.org/10.1007/s12027-018-0499-2>
40. Bitė, V. (2014). Uždarosios akcinės bendrovės teisinis reglamentavimas: sukūrimas, raida ir šių dienų tendencijos. Iš: Birštonas, R. (red.) (2014). *Privatinės teisės doktrina ir praktika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 150–180.
41. Bitė, V. and Gumuliauskienė, G. (2015). The legislative developments on Lithuanian close corporation and the proposals of reform in EU law. In: Teichmann, C. *et al.* (ed.). *Private Company Law Reform in Europe: the Race for Flexibility*. Madrid: Thomson Reuters Aranzadi, 325-386.
42. Borselli, A. and Miguel, I. F. (2020). Corporate Law Rules in Emergency Times Across Europe. *European Company and Financial Law Review*, 17(3-4), 274-317, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3759202>
43. Bregeš, Ž. and Jakupak, T. (2017). Digitalization of Business Register. *Journal for International and European Law, Economics and Market Integrations*, 4(2), 91-100, <https://doi.org/10.22598/iele.2017.4.2.6>
44. Bregeš, Ž. and Jakupak, T. (2019). Digitalization of Business Register – One Year After. *Journal for International and European Law, Economics and Market Integrations*, 6(2), 111-136, <https://doi.org/10.22598/iele.2019.6.1.7>
45. Bruner, C. M. (2020). Distributed Ledgers, Artificial Intelligence and the Purpose of the Corporation. *Cambridge Law Journal*, 79(3), 431–458, <https://doi.org/10.1017/S0008197320000756>

46. Enriques, L. and Zetsche, D. A. (2020). Corporate Technologies and the Tech Nirvana Fallacy. *European Corporate Governance Institute (ECGI) - Law Working Paper No. 457/2019*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3392321>
47. EREL, I., *et al.* (2019). Selecting Directors Using Machine Learning. *European Corporate Governance Institute (ECGI) - Finance Working Paper No. 605/2019*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3144080>
48. Evans, G. L. (2017). Disruptive technology and the board: the tip of the iceberg. *Economics and Business Review*, 17(1), 205-223, DOI: 10.18559/ebr.2017.1.11
49. Fenwick, M. and Vermeulen, E. P. M. (2019a). Technology and Corporate Governance: Blockchain, Crypto, and Artificial Intelligence. *Texas Journal of Business Law*, 48(1), 1-16.
50. Fenwick, M. and Vermeulen, E. P. M. (2019b). The End of the Corporation. *European Corporate Governance Institute - Law Working Paper No. 482/2019*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3472601>
51. Fenwick, M., Kaal, W. A. and Vermeulen, E. P. M. (2018). Why 'Blockchain' Will Disrupt Corporate Organizations. *European Corporate Governance Institute (ECGI) - Law Working Paper No. 419/2018*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3227933>
52. Fontenot, L. A. (2018). Public Company Virtual-Only Annual Meetings. *The Business Lawyer*, 73, 35-51.
53. Geis, G. S. (2018). Traceable Shares and Corporate Law. *Northwestern University Law Review*, 113, 227-278 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1354&context=nulr> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 30 d.].
54. Girasa, R. (2020). *Artificial Intelligence as a Disruptive Technology: Economic Transformation and Government Regulation*. Cham: Palgrave Macmillan, <https://doi.org/10.1007/978-3-030-35975-1>
55. Harmand, K. (2021). Digitalisation before and after the Covid-19 crisis. *ERA Forum*, <https://doi.org/10.1007/s12027-021-00656-8>
56. Heminway, J. M. and Sulkowski, A. J. (2019). Blockchains, Corporate Governance, and the Lawyer's Role. *Wayne Law Review*, 65, 17-55 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ssrn.com/abstract=3473577> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 27 d.].
57. Herden, C. J. *et al.* (2021). Corporate Digital Responsibility. *NachhaltigkeitsManagementForum*, <https://doi.org/10.1007/s00550-020-00509-x>

58. Hilb, M. (2020). Toward Artificial Governance? The Role of Artificial Intelligence in Shaping the Future of Corporate Governance. *Journal of Management and Governance*, 24, 851–870, <https://doi.org/10.1007/s10997-020-09519-9>
59. Hu, H. and Black, B. (2006). Empty Voting and Hidden (Morphable) Ownership: Taxonomy, Implications, and Reforms. *The Business Lawyer*, 61(3), 1011-1070.
60. Yermack, D. (2017). Corporate Governance and Blockchains. *Review of Finance*, 21(1), 7–31, <https://doi.org/10.1093/rof/rfw074>
61. Jakupak, T. and Bregeš, Ž. (2020). Digitalization: Balance and Protection – State-of-the-Art. *Journal for International and European Law, Economics and Market Integrations*, 7(2), 195-227, <https://doi.org/10.22598/iele.2020.7.2.8>
62. Lafarre, A. and Van der Elst, C. (2018). Blockchain Technology for Corporate Governance and Shareholder Activism. *European Corporate Governance Institute (ECGI) - Law Working Paper No. 390/2018*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3135209>
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 22 d. praktikos dėl akcininko teisių įgyvendinimo ir jų gynimo būdų apžvalga Nr. AC-50-1 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lat.lt/lat-praktika/teismu-praktikos-apzvalgos/civiliniu-bylu-apzvalgos/67> [žiūrėta 2021 m. vasario 18 d.].
64. Lobshat, L. *et al.* (2021). Corporate Digital Responsibility. *Journal of Business Research*, 122, 875-888, <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.10.006>
65. Magnier, V. and Barban, P. (2018). The Potential Impact of Blockchains on Corporate Governance: a Survey on Shareholders' Rights in the Digital Era. *Journal for International and European Law, Economics and Market Integrations*, 5(2), 189-226, <https://doi.org/10.22598/iele.2018.5.2.7>
66. McPeak, A. (2019). Disruptive technology and the ethical lawyer. *University of Toledo Law Review*, 50(3), 457-476.
67. Mosco, G. D. (2020). AI and the Board Within Italian Corporate Law: Preliminary Notes. *European Company Law Journal*, 17(3), 87–96 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Company+Law/17.3/EUCL2020014> [žiūrėta 2021 m. sausio 24 d.].
68. Moslein, F. (2017). Robots in the Boardroom: Artificial Intelligence and Corporate Law. In: Barfield, W. and Pagallo, U. (eds.). *Research Handbook on the Law of Artificial Intelligence*, Edward Elgar, (2017/18, Forthcoming), <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3037403>
69. Moslein, F. (2019a). Back to the Digital Future? On the EU Company Law Package's Approach to Digitalization. *European Company Law Journal*, 16(1), 4-5

- [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Company+Law/16.1/EUCL2019001> [žiūrėta 2020 m. lapkričio 7 d.].
70. Moslein, F. (2019b). Digital Abuse of Companies: Formation, Filing and Evasion. In: Birkmose, H. S., Neville, M. and Sorensen, K. E. (eds.) (2019). *Abuse of Companies*. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, 129-150.
71. Moslein, F. (2020). *Blockchain Applications and Company Law* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ssrn.com/abstract=3720222> [žiūrėta 2021 m. vasario 26 d.].
72. Nili, Y. and Shaner, M. (2020). Virtual Annual Meetings: A Path Toward Shareholder Democracy and Stakeholder Engagement. *Univ. of Wisconsin Legal Studies Research Paper*, 1606, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3681578>
73. Omlor, S. (2019). Digitalization and EU Company Law: Innovation and Tradition in Tandem. *European Company Law Journal*, 16(1), 6-12 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Company+Law/16.1/EUCL2019002> [žiūrėta 2020 m. lapkričio 7 d.].
74. Petrin, M. (2019). Corporate Management in the Age of AI. *Columbia Business Law Review*, 3, 965–1030, <https://doi.org/10.7916/cblr.v2019i3.5118>
75. Reyes, C. L., Packin, N. G. and Edwards, B. P. (2017). Distributed Governance. *William & Mary Law Review Online*, 59, 1-32.
76. Remėza, G. (2016). Visuotinis akcininkų susirinkimas: teisėtumo užtikrinimas nuo pasirengimo susirinkimui iki sprendimų priėmimo. *Notariatas*, 22, 21-27.
77. Ricci, S. A. G. (2020). Artificial Agents in Corporate Boardrooms. *Cornell Law Review*, 105(3), 869-908.
78. Royo-Villanova, A. S. (2020). Digitalization: How Will it Work in Practice? *ERA Forum*, 21, 221–234, <https://doi.org/10.1007/s12027-020-00607-9>
79. Schmidt, J. (2019). Coming Soon: Company Law Package Part 2 – Implementation. *European Company Law Journal*, 16(6), 174–175 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Company+Law/16.6/EUCL2019025> [žiūrėta 2020 m. lapkričio 7 d.].
80. Schwartz-Ziv, M. (2020). *How Shifting from In-Person to Virtual Shareholder Meetings Affects Shareholders' Voice*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3674998>
81. Siebecker, M. R. (2019). Making Corporations More Humane Through Artificial Intelligence. *Journal of Corporation Law*, 45(1), 95-150.

82. Tamošiūnienė, E. *et al.* (2020). Nemokumo proceso inicijavimo veiksmingumo problemos. *Teisė*, 117, 47-63, <https://doi.org/10.15388/Teise.2020.117.3>
83. Van der Elst, C. (2019). Shareholder Engagement and Shareholder Voting Modes: Two of a Different Kind. *European Corporate Governance Institute (ECGI) - Law Working Paper No. 435/2019*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3323848>
84. Van der Elst, C. and Lafarre, A. (2019). Blockchain and Smart Contracting for the Shareholder Community. *European Business Organization Law Review*, 20(2), 111–137, <https://doi.org/10.1007/s40804-019-00136-0>
85. Van der Krans, A. (2007). The Virtual Shareholders Meetings: How to make it work? *Journal of International Commercial Law and Technology*, 2(1), 32-37.
86. Verbrugh, M. A. (2020). European Company Law in 2020: Mobility and Sustainability. *European Company Law Journal*, 17(1), 4-6 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Company+Law/17.1/EUCL2020001> [žiūrėta 2021 m. sausio 24 d.].
87. Vutt, M. (2020a). Digital Opportunities for – and Legal Impediments to – Participation in a General Meeting of Shareholders. *Juridica International*, 29, 34-46, <https://doi.org/10.12697/JI.2020.29.04>
88. Vutt, M. (2020b). Convening the General Meeting of Shareholders of a Limited Company: Estonian Law in a Digital Perspective. *International Comparative Jurisprudence*, 6(1), 95-107, <https://doi.org/10.13165/j.icj.2020.06.008>
89. Zetzsche, D. A. (2007). Virtual Shareholder Meetings and the European Shareholder Rights Directive – Challenges and Opportunities. *Center for Business and Corporate Law Research Paper Series*, 0029 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=996434 [žiūrėta 2020 m. gruodžio 29 d.].
90. Zetzsche, D. A. *et al.* (2020). The COVID-19-Crisis and Company Law – Towards Virtual Shareholder Meetings. *University of Luxembourg Faculty of Law, Economics & Finance WPS 2020-007*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3576707 [žiūrėta 2020 m. gruodžio 26 d.].

III. TEISMŲ PRAKTIKA

91. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. gegužės 4 d. nutarimas. TAR, 7217.

92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-878/2002.
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2006.
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-68/2013.
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugsėjo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-482-687/2015.
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-4-313/2018.
97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-35-469/2019.
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-303/2019.
99. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. sausio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-76-662/2016.
100. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. lapkričio 12 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-407-908/2020.
101. Vilniaus apygardos teismo 2020 m. rugpjūčio 20 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-273-898/2020.

IV. TRAVAUX PRÉPARATOIRES, TEISĖS AKTŲ PROJEKTAI, ŠVELNIOSIOS TEISĖS ŠALTINIAI

4.1. Europos Sąjungos *travaux préparatoires* ir Europos Komisijos pasiūlymai

102. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl vienanarių privačių ribotos atsakomybės bendrovių, COM(2014) 212 final [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:52014PC0212> [žiūrėta 2021 m. vasario 15 d.].
103. Europos Komisijos pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria iš dalies keičiamos Direktyvos (ES) 2017/1132 nuostatos dėl skaitmeninių priemonių ir procesų, naudojamų taikant bendrovių teisės aktus, COM(2018) 239 final [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:52018PC0239> [žiūrėta 2021 m. vasario 19 d.].
104. European Commission (2018). Commission Staff Working document Impact Assessment accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive (EU) 2017/1132 as regards the use

of digital tools and processes in company law and Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive (EU) 2017/1132 as regards cross-border conversions, mergers and divisions, SWD(2018) 141 final [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD%3A2018%3A141%3AFIN> [žiūrėta 2021 m. vasario 19 d.].

105. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto 2018 m. spalio 17 d. nuomonė dėl a) Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria iš dalies keičiamos Direktyvos (ES) 2017/1132 nuostatos dėl skaitmeninių priemonių ir procesų, naudojamų taikant bendrovių teisės aktus (COM(2018) 239 final – 2018/0113 (COD)), ir dėl b) Pasiūlymo dėl Direktyvos, kuria iš dalies keičiamos Direktyvos (ES) 2017/1132 nuostatos dėl vienos valstybės ribas peržengiančio pertvarkymo, jungimo ir skaidymo (COM(2018) 241 final – 2018/0114 (COD)). OL C 62, p. 24.
106. Europos komisijos 2020 m. kovo 10 d. komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui tvarios ir skaitmeninės Europos MVĮ strategija, COM(2020) 103 final [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52020DC0103> [žiūrėta 2021 m. kovo 10 d.].

4.2. Lietuvos Respublikos *travaux préparatoires* ir teisės aktų projektai

107. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija (2009). *Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 1, 4, 7, 14, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 51, 52, 58, 59, 63, 64, 65, 74, 76, 78 straipsnių, septintojo skirsnio pavadinimo, priedo pakeitimo ir papildymo bei Įstatymo papildymo 16¹, 26¹, 26², 30¹, 30², 30³ straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, XIP-604 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.343201?jfwid=-ij476z5t4> [žiūrėta 2021 m. vasario 12 d.].
108. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija (2009). *Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 2, 4, 7, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 26, 26¹, 32, 34, 35, 37, 41, 45, 47, 48, 52, 53, 57, 62, 63, 65, 72, 73, 74, 75, 77, 78 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Įstatymo papildymo 41¹ straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, XIP-1340 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.356709?jfwid=-ij476z6ap> [žiūrėta 2021 m. vasario 12 d.].
109. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.49 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (2018), XIIP-2833 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e->

- seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/595f00c0de6d11e8b45fd5e76c92eb79?positionInSearchResults=5&searchModelUUID=8e1b9053-f95e-4308-bef4-f2923e2a1d54
[žiūrėta 2021 m. vasario 4 d.].
110. Lietuvos respublikos ūkio ministerija (2018). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.49 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, XIIIIP-2833 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/b3bf2450de6d11e8b45fd5e76c92eb79?positionInSearchResults=3&searchModelUUID=e0616402-c732-42a8-96dd-3dde6d9c4842>
[žiūrėta 2021 m. vasario 25 d.].
111. Europos teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos (2018). *Išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.49 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto*, NR-686 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/bd7b0cb0b65a11e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=fd88m3ran> žiūrėta 2021 m. vasario 5 d.].
112. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija (2018). *Išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.49 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto*, 18-10253 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/315c4cb0bbd911e8aa33fe8f0fea665f?jfwid=fd88m3ran> [žiūrėta 2021 m. vasario 5 d.].
113. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamentas (2018). *Išvada dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.49 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto*, XIIIIP-2833 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/899a5600e73b11e894a78279b4c56611?jfwid=-cdjofz12m> [žiūrėta 2021 m. vasario 5 d.].
114. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija (2019). *Aiškinamasis raštas dėl įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 1, 2, 142 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo X¹ skyriumi įstatymo projekto*, XIIIIP-3439 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/ea2edf60709111e99ceae2890faa4193?jfwid=-yezg5f7v0> [žiūrėta 2021 m. vasario 1 d.].
115. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo Nr. VIII-1099 41 straipsnio ir priedo pakeitimo įstatymo projektas (2020), XIVP-31 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/e46b45a02d6e11eb8c97e01ffe050e1c?positionInS>

earchResults=1&searchModelUUID=ac1d6062-cb65-44b6-85b7-3a8cd8edf27e

[žiūrėta 2021 m. vasario 1 d.].

116. Lietuvos Respublikos Juridinių asmenų registro įstatymo Nr. IX-368 4¹ straipsnio ir priedo pakeitimo ir Įstatymo papildymo 4² straipsniu įstatymo projektas (2020), XIVP-32 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/9cc72a102d6f11eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=-cdjog1bsx> [žiūrėta 2021 m. vasario 1 d.].
117. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.64, 2.72 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo projektas (2020), XIVP-33 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/304271a02d7011eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=-cdjog1bsx> [žiūrėta 2021 m. vasario 1 d.].
118. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimo Nr. 1407 „Dėl juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ projektas (2021), 21-19805 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/97cf3fd16f5411eb9fc9c3970976dfa1?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=e93199dd-c1b9-45a2-a140-41b36d63aab1> [žiūrėta 2021 m. vasario 16 d.].

4.3. Švelniosios teisės šaltiniai

119. European Model Companies Act (2017) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2929348 [žiūrėta 2020 m. spalio 4 d.].
120. Organisation for Economic Co-operation and Development (2015). *G20/OECD Principles of Corporate Governance* Paris: OECD Publishing <https://doi.org/10.1787/9789264236882-en>

V. KITI ŠALTINIAI

5.1. Tyrimai ir ataskaitos

121. Better Finance-DSW (2020). *The Future of General Shareholder Meetings. Study on the 2020 virtual shareholder meetings in the EU* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://betterfinance.eu/wp-content/uploads/Virtual-AGMs-in-the-EU-FINAL.pdf> [žiūrėta 2021 m. vasario 10 d.].
122. Ernst and Young (2018). *Identification and Assessment of Legal and Practical Impediments for the Use of Digital Tools for Interaction Between Companies and their Shareholders. Final Report*. Luxembourg: Publications Office [interaktyvus]. Prieiga

- per internetą: <https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/e25daec2-93a4-11e8-8bc1-01aa75ed71a1/language-en> [žiūrėta 2021 m. vasario 7 d.].
123. Everis (2018). *Study on Digitalization of Company Law*. Luxembourg: Publications Office of the European Union [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/89f1db3d-f849-11e8-9982-01aa75ed71a1> [žiūrėta 2021 m. vasario 23 d.].
124. Knapp, V. (2016). *What are the Issues Relating to Digitalization in Company Law? In-depth analysis for the JURI Committee* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/dca5c483-4d81-11e6-89bd-01aa75ed71a1> [žiūrėta 2020 m. lapkričio 9 d.].
125. Olbutaitė, R. ir Jaškūnaitė, A. (2017). *Teminio tyrimo „Virtualios buveinės įkūrimo galimybės Lietuvoje“ ataskaita* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2017/10/Virtualios-buvein%C4%97s-%C4%AFk%C5%ABrimo-galimyb%C4%97s-Lietuvoje.pdf> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 10 d.].
126. Olbutaitė, R. ir Jaškūnaitė, A. (2018a). *Virtualios buveinės įkūrimas. Užsienio gerosios praktikos analizė* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2017/10/U%C5%BESienio-gerosios-praktikos-analiz%C4%97-virtuali-buvein%C4%971.pdf> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 10 d.].
127. Olbutaitė, R. ir Jaškūnaitė, A. (2018b). *Viešosios konsultacijos „Virtualios buveinės įkūrimo galimybės Lietuvoje“ ataskaita* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2017/10/Vie%C5%A1oji-konsultacija-Virtualios-buvein%C4%97s-%C4%AFk%C5%ABrimo-galimyb%C4%97s-Lietuvoje.pdf> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 10 d.].
128. Optimity Advisors and Tipik Legal (2018). *Assessment of the Impacts of Using Digital Tools in the Context of Cross-Border Company Operations. Final Report*. Luxembourg: Publications Office. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/7a13b53a-fdc0-11e8-a96d-01aa75ed71a1> [žiūrėta 2021 m. vasario 23 d.].
129. Organisation for Economic Co-operation and Development (2020). *National Corporate Governance Related Initiatives During the Covid-19 Crisis* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.oecd.org/corporate/national-corporate-governance-related-initiatives-during-the-covid-19-crisis.htm> [žiūrėta 2021 m. vasario 13 d.].
130. The Informal Company Law Expert Group (2016). *Report on Digitalization in Company Law* [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

- https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/icleg-report-on-digitalisation-24-march-2016_en.pdf [žiūrėta 2020 m. gruodžio 4 d.].
131. Valstybės įmonės Registrų centro 2010 m. veiklos ataskaita [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://www.registrucentras.lt/bylos/dokumentai/apie/veiklos_ataskaita_2010.pdf.
[žiūrėta 2021 m. vasario 7 d.].
132. Valstybės įmonės Registrų centro 2011 m. veiklos ataskaita [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<https://www.registrucentras.lt/bylos/dokumentai/2011%20m.%20Registr%C5%B3%20centro%20veiklos%20%20ataskaita%20.pdf> [žiūrėta 2021 m. vasario 7 d.].
133. Valstybės įmonės Registrų centro 2012 m. veiklos ataskaita [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://www.registrucentras.lt/bylos/dokumentai/2012%20m%20ataskaita_galutine.pdf
[žiūrėta 2021 m. vasario 7 d.].

5.2. Oficialūs pranešimai interneto svetainėse

134. Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija (2020a). *Bendrovių visuotiniai akcininkų susirinkimai ir kolegialių organų posėdžiai turėtų vykti nuotoliniu būdu*. [interaktyvus] (modifikuota 2020 m. kovo 20 d.). Prieiga per internetą: <https://eimin.lrv.lt/lt/naujienos/bendroviu-visuotiniai-akcininku-susirinkimai-ir-kolegialiu-organu-posedziai-turetu-vykti-nuotoliniu-budu> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 19 d.].
135. Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija (2020b). *Juridinių asmenų susirinkimai turėtų vykti nuotoliniu būdu*. [interaktyvus] (modifikuota 2020 m. balandžio 7 d.). Prieiga per internetą: <https://eimin.lrv.lt/lt/naujienos/juridiniu-asmenu-susirinkimai-turetu-vykti-nuotoliniu-budu> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 19 d.].
136. Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerija (2021). *Ekonomikos ir inovacijų ministerijos siūlymai Seimui: inovacijų proveržis ir daugiau laisvių kuriant verslą* [interaktyvus] (modifikuota 2021 m. vasario 24 d.). Prieiga per internetą: <https://eimin.lrv.lt/lt/naujienos/ekonomikos-ir-inovaciju-ministerijos-siulymai-seimui-inovaciju-proverzis-ir-daugiau-laisviu-kuriant-versla> [žiūrėta 2021 m. vasario 24 d.].
137. Valstybės įmonė Registrų centras (2010). *Populiariausias uždarąsias akcines bendroves jau galima steigti internetu*. [interaktyvus] (modifikuota 2010 m. lapkričio 3 d.). Prieiga per internetą: <https://www.registrucentras.lt/naujienos/index.php?mod=news&act=view&id=4161>
[žiūrėta 2021 m. vasario 8 d.]

138. Valstybės įmonė Registrų centras (2011). *Išplėstos įmonių steigimo internetu galimybės*. [interaktyvus] (modifikuota 2011 m. rugpjūčio 2 d.). Prieiga per internetą: <https://www.registrucentras.lt/naujienos/index.php?mod=news&act=view&id=5864> [žiūrėta 2021 m. vasario 8 d.].
139. Valstybės įmonė Registrų centras (2018). *Registrų centras kurs virtualios bendrovės prototipą* [interaktyvus] (modifikuota 2018 m. balandžio 4 d.). Prieiga per internetą: <https://www.registrucentras.lt/naujienos/index.php?mod=news&act=view&id=33415%20Registr%C5%B3%20centras%20kurs%20virtualios%20bendrov%C4%97s%20prototip%C4%85> [žiūrėta 2021 m. kovo 11 d.].
140. Valstybės įmonė Registrų centras. (2019). Registrų centras eliminuoja verslo vagystes: sustiprinta prevencija ir patarimai verslui. [interaktyvus] (modifikuota 2019 m. rugpjūčio 16 d.). Prieiga per internetą: <https://www.registrucentras.lt/naujienos/index.php?mod=news&act=view&id=42065> [žiūrėta 2021 m. kovo 20 d.].
141. Valstybės įmonė Registrų centras (2020a). *Registrų centras finansinių ataskaitų teikimą šiemet vertins lanksčiai*. [interaktyvus] (modifikuota 2020 m. kovo 31 d.). Prieiga per internetą: <https://www.registrucentras.lt/naujienos/index.php?mod=news&act=view&id=45215> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 27 d.].
142. Valstybės įmonė Registrų centras (2020b). *Įmonių ir įstaigų registravimas užsieniečiams tapo paprastesnis*. [interaktyvus] (modifikuota 2020 m. gruodžio 14 d.). Prieiga per internetą: <https://www.registrucentras.lt/naujienos/index.php?mod=news&act=view&id=48115> [žiūrėta 2021 m. vasario 23 d.].

5.3. Kiti elektroniniai šaltiniai

143. Ashour S. (2020). Artificial Intelligence in the Boardroom: An Outright Exposure to Directorial Liability? Oxford Business Law Blog, [blog] 12 October 2020. Prieiga per internetą: <https://www.law.ox.ac.uk/business-law-blog/blog/2020/10/artificial-intelligence-boardroom-outright-exposure-directorial> [žiūrėta 2020 m. kovo 29 d.].
144. Juridinių asmenų registro duomenys (raw data). Juridinių asmenų duomenys. Juridinių asmenų registre įregistruotų juridinių asmenų buveinės (adresai). Duomenys atverti pagal tarptautinę Creative Commons Attribution 4.0 licenciją su naudojimo ir platinimo sąlygomis, kurių ženklavimo simbolis CC BY 4.0 ir ODC-BY (naudojant duomenis pakeitimų nedaryta) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.registrucentras.lt/p/1094> [žiūrėta 2021 m. balandžio 5 d.].

145. Lietuvos statistikos departamentas (2021a). Oficialiosios statistikos portalas. Veikiančių ūkio subjektų skaičius pagal ūkio subjekto teisinę formą ir darbuotojų skaičiaus grupes metų pradžioje [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/> [žiūrėta 2021 m. kovo 18 d.].
146. Lietuvos statistikos departamentas (2021b). Oficialiosios statistikos portalas. Veikiančios mažos ir vidutinės įmonės pagal teisines formas apskrityse metų pradžioje [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/> [žiūrėta 2021 m. kovo 18 d.].
147. Miliauskas, P. (2020). Visuotinio akcininkų susirinkimo organizavimas karantino laikotarpiu. [interaktyvus] (modifikuota 2020 m. balandžio 2 d.). Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2020/04/02/p-miliauskas-visuotiniu-akcininku-susirinkimu-organizavimas-karantino-laikotarpiu/> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 19 d.].
148. Nacionalinis kibernetinio saugumo centras prie Krašto apsaugos ministerijos (2020). *Informacinis biuletenis dėl integruotos vaizdo, telefonijos ir pokalbių platformos „Zoom“ saugumo situacijos* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.nksc.lt/doc/biuleteniai/NKSC_rekomendacijos_del_Zoom.pdf [žiūrėta 2020 m. gruodžio 19 d.].
149. Notaries of Europe. *The German and Spanish Notariats Are Ready for the Creation of Companies Online* [interaktyvus] (modifikuota 2019 m. rugsėjo 27 d.). Prieiga per internetą: <http://www.notaries-of-europe.eu//index.php?pageID=17430> [žiūrėta 2021 m. kovo 10 d.].
150. Udris, J. (2017a). Virtualios įmonės naudojant „blockchain“ technologiją. Jono Udrio tinklaraštis, [tinklaraštis] 2017 m. rugsėjo 21 d. Prieiga per internetą: <http://www.udris.lt/geras/virtualios-imonės-naudojant-blockchain-technologija/> [žiūrėta 2020 m. rugsėjo 21 d.].
151. Udris, J. (2017b). UAB akcijų tvarkymas blockchain pagalba. Jono Udrio tinklaraštis, [tinklaraštis] 2017 m. spalio 4 d. Prieiga per internetą: <http://www.udris.lt/geras/uab-akciju-tvarkymas-blockchain-pagalba/> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 19 d.].
152. Udris, J. (2017c). Using blockchain technology for limited company shares management. Jono Udrio tinklaraštis, [tinklaraštis] 2017 m. lapkričio 7 d. Prieiga per internetą: <http://www.udris.lt/geras/using-blockchain-technology-for-limited-company-shares-management-lithuania/> [žiūrėta 2020 m. gruodžio 19 d.].
153. Valstybinė lietuvių kalbos komisija. *Kuris veiksmažodis vartotinas: „skaitmeninti“ ar „skaitmenizuoti“?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/528-skaitmeninti> [žiūrėta 2021 m. sausio 31 d.].

SANTRAUKA

Bendrovių teisės skaitmeninimo galimybės Lietuvoje

Akvilė Avulytė

Šiame magistro darbe nagrinėjama, kokios bendrovių teisės skaitmeninimo priemonės yra taikomos Lietuvoje, ir vertinama, kokios galėtų būti tolesnės jų taikymo galimybės. Nagrinėjant šią magistro darbo temą siekiama atskleisti, kad skaitmeninimo priemonės gali būti taikomi skirtingais bendrovės veiklos etapais.

Magistro darbas pradedamas bendrovių teisės skaitmeninimo sampratos problematikos atskleidimu, pažymint, kad ji šiandien turėtų būti suprantama plačiau, nei kad pastaraisiais metais buvo diskutuojama ES mastu. Toliau pateikiami pagrindiniai bendrovių teisės skaitmeninimo raidos Lietuvoje aspektai. Antroji šio darbo dalis skirta aptarti steigimo etape taikytinas skaitmeninimo priemones, analizuojant, kokius pokyčius bendrovių steigimui elektroniniu būdu lems Direktyvos įgyvendinimas, bei aptariant Direktyvos nuostatų dėl šablonų naudojimo privalomumo problematiką. Taip pat vertinamos šiais metais dar kartą iškeltos idėjos dėl virtualios buveinės įteisinimo Lietuvoje galimybės. Trečiojoje dalyje pereinama prie bendrovių teisės skaitmeninimo aspektų bendrovės veiklos laikotarpiu analizės. Teigiama, jog bendrovei siekiant pereiti prie vien tik elektroninių ryšių priemonėmis organizuojamų visuotinių akcininkų susirinkimų, būtina išspręsti smulkiųjų akcininkų apsaugos klausimą. Taip pat siūloma lanksčiau reglamentuoti pranešimo apie visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo tvarką. Be to, vertinama Direktyvos nuostatų įtaka bendrovės santykiuose su valstybe, *inter alia* registruotinos informacijos ir dokumentų pateikimo srityje. Atsižvelgiant į dviejų pagrindinių virsmo technologijų – blokų grandinės ir dirbtinio intelekto – specifiką, ketvirtojoje dalyje atskirai analizuojama, kokiems klausimams spręsti jos gali būti pasitelkiamos bendrovių teisėje. Teisės doktrinos analizės dėka atskleidus jų panaudojimo bendrovių teisėje galimybes, aptariami pagrindiniai taikymo Lietuvos bendrovių teisėje aspektai.

SUMMARY

Possibilities of Company Law Digitization in Lithuania

Akvilė Avulytė

This master thesis provides analysis of the digital tools currently used in Lithuanian company law and assesses further possibilities of their application. Examination of this topic is aimed at revealing that digitalization tools might be applied at different stages throughout a company's lifecycle.

The master thesis begins with tackling the complexity of the concept of digitalization in company law, noting that it should be understood in a broader perspective compared to what has been discussed at the EU level in recent years. Further on, the main aspects of the development of digitalization in Lithuanian company law are outlined. The second chapter is devoted to digitalization tools applicable at incorporation stage, analyzing the changes that will be brought in by online incorporation of companies following the implementation of the Directive, as well as discussing the issue of the mandatory use of templates under the provisions of the Directive. Moreover, the paper looks into the possibilities of the establishment of the virtual registered office in Lithuania, an idea publicly raised again this year. The third chapter focuses on digitalization aspects during a company's operation phase. It is argued that in order to switch to virtual-only meeting of shareholders the issue of protection of minority shareholders should be addressed. It is also suggested that procedure for notification about general meetings of shareholders is regulated more flexibly. The impact of the Directive on company's communication with the state, *inter alia* submission of information and documents, is also addressed. Given the specifics of the two main disruptive technologies – blockchain and artificial intelligence – the fourth chapter provides distinctive analysis of the issues in the company law that can make use of both of them. Once due to the analysis of legal doctrine the possibilities of application of these technologies are revealed, the main aspects of their potential practice in Lithuanian company law are outlined.